

Пригоди Грицька Половинки

Всеволод Нестайко

ПРИГОДИ ГРИЦЬКА ПОЛОВИНКИ,

а також Котьки Швачка, Чайника, Петікантропа та деяких інших у воді, на суходолі і в міжпланетному просторі

повість

РОЗДІЛ I

Неголовний герой Котька.

Надзвичайно складні переживання неголовного героя.

"Їдемо на "Бережок"!"

Котька — неголовний герой цієї книжки. Такі, як він, не бувають головними героями. Такі, як він, — це маси. Таких тисячі і мільйони...

І не відмінник, і не двієчник.

І не бешкетник, але й не тихоня.

Як усі бігають на перерві по коридору, то й він бігає. Як усі галасують, то й він галасує. Як усі мовчать, то й він мовчить.

У гурті ви його й не помітите. Середній на зріст. Волосся русяве. Очі сірі. От тільки ім'я — Котька. Взагалі-то він Костя. Костянтин. Костянтин Сергійович Швачко. Але мама, ніжна й любляча мама, ще сповиваючи його, чорного й писклявого, назвала його лагідно й пестливо: "Котя... Котику... Котику мій рідненький!.." І на все хлоп'яче життя лишився він з отим котячим ім'ям. Аж поки не виросте й не стане Костянтином Сергійовичем. Та коли ж це воно буде!.. Ех, мама, мама!..

От у Дмитрухи ім'я — Ігор!.. Оце ім'я! Мужнє, красиве. Навіть опера є — "Князь Ігор". Що, не могли йому таке дати? Був би Ігор Швачко, Ігор, а не Котька. Зовсім інша справа. Ех!

Взагалі Котька мав великі претензії до своїх батьків.

— Теж іще! Обивателі!.. — казав він, презирливо кривлячись. — Не могли на роботу в село після інституту поїхати!

— Так маму ж в аспірантурі залишили, — усміхався тато. — А мене на завод призначили.

— Потрібна була комусь та аспірантура!.. Що, не могла б учителькою в селі працювати? А ти яким-небудь механізатором? А! — Котька махав рукою. — Зіпсували мені все життя!

Батьки весело сміялися з тих розмов.

А втім, Котька говорив цілком серйозно. Бо...

— Той, хто ніколи не жив у селі, — пігмей і більше нічого! З ним нема про що балакати. Розумієте? Бо він не знає життя. І взагалі нічого не знає.

Так казав Ігор Дмитруха. Ігор Дмитруха, чий авторитет був для Котьки більший за всі авторитети на світі. Включаючи тата, маму і завпеда Світлану Пилипівну.

Котьчине серце стискалося від сорому і ганьби. Котька ніколи не жив у селі. Мало сказати — не жив, ніколи навіть не був у справжньому селі. Ну що ти зробиш, коли так склалося, що Котька народився і все життя прожив у Києві на вулиці Саксаганського, на четвертому поверсі п'ятиповерхового будинку. Правда, Ігор Дмитруха теж живе в тому ж будинку, тільки на другому поверсі. Але Ігор Дмитруха щороку на ціле літо їздить у село на Полтавщину. Там у нього і дід, і баба, і тітка з дядьком, і двоюрідні брати й сестри.

А в Котьки, хоч ти лусни, жодного ніде в селі родича. Всі у Києві, а одна тітка в Харкові, а дядько в Жмеринці, а ще один дядько в Свердловську. І все.

А відпочивати Котька все життя їздить до моря. То в Алушту, то в Скадовськ, а останні три роки в Євпаторію. Котька вже бачити не може тієї Євпаторії. Котьку аж пересмикує, коли він згадує про ту Євпаторію. На всьєнєке літо, на три місяці вони знімають там маленьку задушливу кімнатку в балакучої хриплоголосої Катерини Филімонівни... Перший місяць іще нічого. Перший місяць він живе з татом, ловить бичків і катається на човні. Другий місяць уже значно гірше. Другий місяць він живе з мамою. Це значить: "Котю, не запливай!", "Котю, вийди з води!", "Котю, не стій на сонці!", "Котю, їж кашу!", "Котю, перестань їсти креветки!.."

Третій місяць — зовсім погано. Третій місяць з Котькою живе мамина сестра, тьотя Любочка. Тьотя Любочка страшенно любить лікуватися. Замість моря цілісінькі дні вона тримає Котьку на смердючому лимані серед обмазаних чорною грязюкою людей. І сама тьотя Любочка, дебела, з товстими, як стовпи, ногами, обмазується вся грязюкою і стає схожа на якусь казкову істоту. І скільки Котьці довелось попокричати, поверещати й подригати ногами (одного разу він навіть укусив тьотю Любочку за палець), поки вона нарешті відмовилася од думки лікувати Котьку грязями.

А ті равлики євпаторійські!.. Вся ж трава в Євпаторії, всі дерева, кущі геть-чисто обліплені маленькими смугастими равликами так, що й зелені не видно. Ті равлики дощем сипляться з дерев на тротуари, хрумтять і слизько чавляться під ногами — гидко ходити.

Ну що, що, скажіть, міг розказати Котька про Євпаторію?!

І, звичайно, він похмуро мовчав, коли Ігор Дмитруха соловейком заливався про захоплюючі ігри з сільськими хлопчиками на вигоні, про надзвичайні змагання — хто далі плюне, про катання верхи на корові і, головне, про карколомні розбійницькі наскоки на баштан. Наскоки на баштан — то була головна тема Ігорових оповідок.

— Той, хто не крав кавунів на баштані, — пігмей і більше нічого!.. От ти ж тільки з кіно знаєш, що таке справжня небезпека! Коли за тобою женеться погоня, коли ти з ходу перестрибуєш через такі тини й баюри, через які жеребець не перескочить, коли в тебе стріляють із справжньої рушниць — ну так, сіллю, але що, думаєш, приємно? — а ти відстрілюєшся з рогатки, коли... Ех! Та що там казати! Ти ж усе одно пігмей і більше нічого. Тютя!

Котька зітхав. Звичайно, він пігмей і більше нічого. Бо він справді нічого цього не знав і не переживав. Але все-таки він не тютя. Ні! Пробачте! Тютя у їхньому класі

тільки один. Ондо сидить на першій парті. Відмінник і нікчема. Митя Тютюн.

У кожному класі, мабуть, є такий — за хлопчачими достоїнствами і ознаками найостанніший з усіх. Ні бігати, ні плавати, ні на велосипеді, ні на ковзанах кататися... Справжній слабак. Предмет щоденних жартів і кепкувань. І відповісти навіть, огризнутися ніколи не може. Тільки червоніє до сліз та й усе. Одне слово — Тютя!..

Ігор Дмитруха у перший же день приклеїв йому це прізвисько. Та й важко було не приклеїти. Воно само приклеювалось.

Тютюн Митя. Скорочено — Тютя. Що тут довго думати? Ясно, як божий день.

Більше, всього на світі Котька боявся і не хотів бути таким, як Тютя. Загальним посміховиськом. А Тютя, наче відчуючи Котьчину слабину, весь час набивався до нього в друзі, в напарники — у гурті, як відомо, і приниження переживати легше.

Котька усіма своїми силами уникав тої небезпечної дружби.

Більше всього на світі Котька хотів бути таким, як Ігор Дмитруха. О! Ігор Дмитруха! То був великий чоловік. Взірець. Ідеал. Герой! Він часто снівся Котьці у ковбойському костюмі верхи на корові, яка гарцює по безкрайньому баштані, схожому на американські прерії.

Котька заздрихав йому неймовірно. І мріяв про село. Третій рік він уже канючив у батьків: "Ну, поїдьмо в село!.. Ну, давайте в село!.."

Але мама була невблаганна:

— Ніякого села! Не видумуй! Ти що! Тобі треба оздоровитися. В Євпаторію і тільки в Євпаторію!.. Дурнику, та всі ж тільки мріють про море. Кращого ж відпочинку бути не може. А ти село. Ну що ти розумієш!..

От іменно! Ну що вона розуміла, мама?! Котька тільки скрушно зітхав і безнадійно махав рукою. І раптом сталося несподіване...

Якось тато прийшов з роботи збуджений, скуйовджений і з порога вигукнув:

— Котько, кричи "ура"! Ти хотів у село? В липні ми їдемо в село.

— Уррра-а-а! — несамовито заволав Котька.

— Шша-а! Шша-а! — затулила мама вуха і сердито глянула на тата. — Що за дурні жарти?

— Ніякі, не жарти, — усміхнувся тато і почав розказувати. Виявляється, татків механічний завод побудував на Десні прекрасну базу відпочинку "Бережок": двадцять прекрасних будиночків біля самісінької води, серед прекрасного лісу, два кроки від села (постачання прекрасне, в селі базар і крамниця, все можна купити), на базі човни, рибалка прекрасна, в будиночках прекрасні газові плити, електрика, холодильники (один на чотири будиночки), коштує майже даром — прекрасний будиночок якихось п'ятнадцять карбованців на місяць. У липні перший заїзд.

— Я туди не поїду! — категорично сказала мама. — Мені треба оздоровити дитину, а не...

— Та я... та я там так оздоровлюся, що... — захлинувся Котька. Він весь аж тремтів.

Тато не тремтів і не захилювався. Вій спокійно почав пояснювати, що відпочинок на "Бережку" прекрасний (він же сказав), але, крім відпочинку, там у нього будуть ще й

інші справи, бо є ще деякі недоробки, а він же член місцевкому, і його начальник Спиридон Спиридонович теж їде і...

— Невже ти не розумієш?! — вигукнув тато.

— Невже ти не розумієш?! — вигукнув Котька.

Мама нарешті зрозуміла й погодилась.

Отак несподівано мрія стала дійсністю.

РОЗДІЛ II

Дорога. Перші пригоди і несподіванки.

Дика природа.

Перед від'їздом Ігор Дмитруха (він цього літа через якісь сімейні обставини залишався у Києві) навчав Котьку:

— Як будеш наскакувати на баштан, обов'язково підкладай ззаду під штани бляху або в крайньому разі дикточку. Вони завжди, пігмеї, туди цілять. Три дні потім не сядеш.

— Не бійсь! Підкладу! Авжеш підкладу! Аякже! — радісно захлинався Котька. — Таке підкладу, що й гармата не візьме. Не бійсь!..

Ззаду тяжко зітхнув Тютя. Він завтра їхав з батьками в Сочі. Котьці стало жаль Тютю.

— Нічого, Тютя, не переживай! І ти колись поїдеш у село. Побачиш!

Але Котька сам добре розумів, що ніякі слова тут не допоможуть.

Збиралися так само, як і в Євпаторію, — цілий день.

Напакували три чемодани ("Ох, не забути цього!.. Ох, не забути того!"). А їхали... Коли в Євпаторію їхали, то й ночували, і чай у провідника двічі брали, і за вологу постіль лаялися... А тут... Сіли на "Ракету" — гуррр! — не встиг Котька і вітру всмак наковтатися, як тато вже загукав:

— Он! Он! "Бережок"! Приїхали!..

На обривистому піщаному березі попід молодим сосновим ліском стояли вряд два десятки однаковісіньких, новесеньких, здаля схожих на іграшкові, будиночків. Біля них мурашилися люди.

Але "Ракета" чомусь не спинилася, а, навіть не стишивши ходу, прогурчала повз "Бережок". Виявилося, пристань була вище кілометрів зо три.

Нічого-нічого, — заспокоїв тато. — Там є наш моторний човен. Спеціально для доставки на базу. Але на пристані ніякого човна не було.

— Гм, — сказала мама і подивилася на тата.

— Гм, — сказав тато і одвернувся. — Ну, нічого-нічого, тут зовсім близько.

Тато бадьоро вхопив два великих чемодани. Мама, зітхнувши, взяла маленький чемодан і сумку. Котька, засміявшись, поцупив вудочки і "авоську" з харчами. І вони пішли.

Котьці навіть сподобалося це — починались пригоди.

Котька йшов і співав:

Хорошо живет на свете Винни-Пух!

Оттого поет он эти песни вслух...

Мама йшла і крестала.

Тато йшов і мовчав.

Потім мама замовкла, а тато почав крестати.

А Котька співав:

Хай завжди буде мама!

Хай завжди буде тато!

Хай завжди буде-буде,

Буде "Бе-бережок"!..

— Замовкни! — роздратовано сказала мама.

— Ху-у!.. — сказав тато і гупнув чемодани на землю. — Трошки відпочинемо.

— От-от, — сказала мама. — Я вже бачу, який тут буде відпочинок!.. В Євпаторії хоч таксі взяти можна.

Тато мовчав, тільки хекав.

Одхекавшись, вони пішли далі.

На дорозі трапилася невеличка річечка, що впадала у Десну. Через річечку було перекинуто кладку — дві вузькі дошки на кілках. Дошки вгиналися й пружинили під ногами.

Тато, балансуючи, по одному переніс спершу свої чемодани, потім мамині чемодан і сумку. Котька, радісно гогокаючи, перебіг кладку бігом.

Мама поставила на кладку ногу, попробувала і рішуче сказала:

— Я не піду!

— Та ти що, Заїнько! — сказав тато. — Тут же нічого переходити. Та навіть якщо й впадеш, тут же глибина — горобцю по коліна. Не бійся, Заїнько!

— Я не піду! — вперто мовила мама.

— Ну, гаразд. Я тебе переведу. Давай руку!

Тато взяв маму за руку, і вони обережно почали сунутися кладкою.

Тато в Котьки був мужчина високий і не худий. Та й мама була нічогенька, — як то кажуть, при тілі.

Під їхньою спільною вагою дошки почали сильно вгинатися й скрипіти.

А коли тато з мамою були вже посередній, мама хитнулася. Тато хотів її підтримати й теж хитнувся. І...

— Ой! — скрикнула мама, але кричати вже було пізно. Дошки гойднулися, спружинили, і тато з мамою, як ото трималися за руки, так, тримаючись за руки, підлетіли трохи вгору, мов акробати в цирку, і... шубовснули у воду.

Такого ляску Котька зроду не чув. Так ляснуло, що на півкілометра усі жаби повискакували з води. Тисячі бризок фонтаном злетіли в небо, і вода вихлюпнулася аж на береги.

Річечка в цьому місці таки була мілка — завглибшки півметра не більше. Тато з мамою "приводнилися" навсидячки і першу мить так і сиділи рядочком, тримаючись за руки, по пояс у воді — тато у світлому чесучевому костюмі, мама у квітчастому

модному платті й крисатому білому капелюсі.

Це було так кумедно, що Котька вхопився за живіт і зайшовся реготом. Він так реготав, так захлинався, так підскакував, тримаючись за живіт, що трохи сам не впав у річку.

Тато з мамою якусь хвилю ошелешено презиралися — не знали, чи гніватися їм, чи сміятися. Потім, мабуть, вирішивши, що розумніше сміятися, зареготали й собі.

Добре, що в чемоданах було все, що треба, і тато з мамою, вибравшись з води, тут же у кущах почали перевдягатися.

Котька не міг заспокоїтись і продовжував реготати, верещати і ойкати.

Тато з мамою спершу жваво його підтримували, потім примовкли, і, мабуть, Котька, захопившись, чогось не врахував, бо кінчилося тим, що мама ляснула його по зашийку і сказала:

— Годі! Знайшов собі посміховисько — рідних батьків! Годі! Ну!.. Отака-то правда на світі у тих дорослих!

Та навіть несправедливий мамин потиличник не міг зіпсувати піднесеного Котьчиного настрою.

І коли вони рушили далі, Котька бадьоро заспівав:

Кожному, кожному

В лучшее верится,

Катится, катится

Голубой вагон.

Вони йшли стежкою, що гадючилася понад берегом, то спускаючись у піщані вибалки, до самісінької води, то здираючись на стрімкі зелені кручі. На одній з круч стежка ледь не зривалась у річку, огинаючи над водою кучеряві дуби.

— Обережно, обережно!.. Котю, обережно! Ой, як тут високо! — забідкалася мама і гримнула на тата: — Ану тебе з твоїм "Бережком". Придумав!

— Нічого-нічого! — не обертаючись, відгукнувся тато. Котька тільки хихикнув.

І подумав: "От якби звідси шубовснули тато з мамою! От би ляснуло!"

І знову хихикнув.

Але кручу проминули без пригод.

З-за гаю над берегом простелився широкий шлях. І тим шляхом просто на них їхав віз, запряжений парою волів. Для Котьки це було так несподівано (він ніколи в житті не бачив живих волів), що він не втримався і якось мимоволі вигукнув:

— О! А це що таке?

Дідок у вигорілому військовому кашкеті без зірочки, що сидів на возі, усміхнувся в руді вуса:

— Дика природа!

Тато з мамою засміялися. Котька почервонів.

— У вас і в зоопарку таких нема. Правда ж? — сказав дідок, спиняючи волів. — Сідайте, підвезу. Либонь, дачники на "Бережок", га?

— Да-да, от спасибі! — незвично солодко показала мама, закидаючи на воза свій

чемоданчик і сумку. Тато й собі спритно закинув чемодани на воза і обернувся до Котьки:

— А ти чого? Давай сюди "авоську" і вудочки... — і поблажливо усміхнувся: — Це, синку, воли. Круторогі українські воли.

— А то я не знаю! Теж іще! — хмикнув Котька, червоніючи ще більше.

— Лізь уже на воза, знавець! — насмішкувато промовила мама.

Мстивий народ ці дорослі. Ну, нічого-нічого!..

— Дідусю, скажіть, а як називається та річка, що отамо впадає у Десну? — невинним тоном спитав Котька і метнув на тата з мамою лукавий погляд.

— Отам-го? — перепитав дідок, показуючи пужалном. — Рівчак! А ти думав — Міссісіпі? Ні! Просто Рівчак та й усе. Ти що — боявся переходити, щоб не той... не булькнути?

— Я-то ні-і... — протяг усміхаючись Котька.

— О, дивись-дивись, яке місце для риболовлі! — перебив його тато, показуючи на темну заворот річки, над якою схилилася старезна коренаста верба.

— Прекрасне! Тут, мабуть, і щуки, і... і соми водяться, — підхопила мама, хоча в риболовлі не тямила анічоґісінько.

"Затирають! Не дають говорити!" — зітхнув Котька і тут же вирішив: "Гаразд! Не буду вже вас чіпати. Знайте що я не такий".

І йому стало дуже приємно від власного благородства.

Отак, не чим-небудь, а возом, запряженим волами, в'їхав Котька у "Бережок".

І те, що то був такий давній спосіб пересування, яким користувалися ще їхні предки, сповнювало Котьчине серце особливою насолодою. Він уже уявляв собі, як він розповідатиме про це хлопцям у школі і яке це справлятиме на них, а особливо на Ігоря Дмитруху, враження, і в грудях йому солодко тенькало. Що й казати, перший день у селі почався прекрасно — і тато з мамою у воду впали, і волами їхати довелося... Є, є про що розповідати! Не те що Євпаторія.

А нещасний Тютя десь у Сочі під пальмою на пляжі мучиться...

РОЗДІЛ III

Перші враження від "Бережка".

Спиридон Спиридонович і його посімейство.

Копаємо погріб. Проблема водопостачання на Десні.

Дружня вечеря.

Будиночок їм дістався другий з краю, прекрасний будиночок, з прекрасною верандою, з двома вікнами, з газовою плитою, з прекрасним столом, вкопаним коло будиночка (коло кожного будиночка було вкопано стіл і лавки). От тільки двері не замикалися через погано підігнаний замок і не було холодильника. Холодильник був у сусідньому будиночку, який займав татків начальник Спиридон Спиридонович. Він приїхав ще вчора з дружиною і дочкою років вісімнадцяти. Вони всі троє якраз сиділи біля свого столу і снідали — Спиридон Спиридонович у великих чорних трусах, дружина й дочка у барвистих купальниках.

Тато, навіть не розпакувавши чемоданів, пішов до них вітатися.

Поки тато вітався, мама розпаковувала чемодани і бубоніла собі під ніс. З того бубоніння Котька довідався, що вона так і знала, що вона дурна, що не треба було погоджуватися, що її чекає не життя, а мука, що вона взагалі нещасна, що у всіх чоловіки як чоловіки, а в неї... — Тут знадвору почувся радісно-збуджений голос тата:

— Заїнько, а подивись-но, якого судака впіймав Спиридон Спиридонович на спінінг!

Під вікном стояли усміхнений сяючий тато і Спиридон Спиридонович, який, щось пережовуючи, тримав на лозині такенького собі судачка, на півкілограма, не більше.

Мама заусміхалася й сплеснула руками:

— Ах, який красень! Просто чудо! Ви, Спиридоне Спиридоновичу, ну просто...

— Хемінгуей! — вигукнув тато.

"Хемінгуей" задоволено ковтнув, почухав волохаті груди і поблажливо усміхнувся:

— Отож готуйтеся, Зою Іванівно, чистити. Він вас завалить рибою. Всієї й не поїсте. Доведеться, мабуть, заморожувати... До речі, там у нас холодильник. Як щось треба — будь ласка, не соромтеся.

— Спасибі, спасибі! — лагідно проказала мама.

Спиридон Спиридонович кивнув і ваги-переваги пішов до свого столу. Тато, задоволено потираючи руки, зайшов до будиночка помагати мамі.

— Якщо ти гадаєш, що я понесу що-небудь до них у холодильник, ти глибоко помиляєшся, — крижаним голосом, наче він уже побував у тому холодильнику, сказала мама.

— Чому? — невинно закліпав очима тато.

— Тому що я знаю, що таке холодильник. Їм самим місця мало. І я старцювати не піду. Не піду! Ясно?

— Ну, то... — на якусь мить тато наморщив лоба, задумавшись, — ну, то... викопаємо погріб!.. Подумаєш!

І обличчя його просвітліло. На відміну від мами, тато не вмів довго переживати.

— Викопав погріб та й усе. Правда, синку?

— Викопав! Авжеж, викопаємо! — весело підхопив Котька. Йому ніколи не доводилося копати погріб.

Вони не стали відкладати це у довгий ящик, а пішли до коменданта, обвітреного й засмаглого начорно Петра Кіндратовича Баюри, який видавав постіль, відра і посуд, узяли в нього ще й дві лопати та й приступили до діла.

Тато копав, а Котька відгрібав пісок, щоб не сипався в яму. Потім тато розшукав десь уламки шиферу, що лишилися від будівництва, гарненько виклав ними яму, а один шматок поклав зверху, наче ляду. Вийшло дуже здорово.

"Ти диви — молодець!" — здивувався Котька. Дома татові якось ніколи не доводилося майструвати, і Котька вперше бачив безпосередні наслідки татового уміння. Та й що там у місті змайструєш, коли все, що треба, купується в магазині. Та й часу в тата завжди нема.

Котька побіг хвалитися мамі. Але мама особливого захоплення погребом не

виявила.

— Ой! Як сиплеться-а-а! — скривилася вона. — Це всі продукти будуть у піску.

Тато промовчав. А Котька образився:

— Ну, знаєш... Тобі не догодиш ніколи. Дуже якраз гарний погріб. Кращий за будь-який холодильник. Хіба в холодильник стільки влізе?

— Гарний-гарний, — одмахнулася мама. — Біжи принеси води, оно бочка приїхала.

Виявилася досить-таки дивна для Котьки річ. Незважаючи на те, що будиночки стояли біля самісінької води, на березі славнозвісної зачарованої Десни, з водою були непереливки. Пити воду просто з Десни не можна було, вона годилася тільки на господарські потреби. Питну воду возили з села, з криниці. Двічі на день сива більмувата конячина притягала здоровенну бочку на двох колесах. Правила конячиною чорнява засмагла білозуба молодиця.

Коли Котька прибіг з відром, коло бочки вже витяглася черга бережан у купальниках, у халатах, у трусах і в піжамах — хто з відром, хто з чайником, хто з бідончиком, хто з каструлею...

Стоячи в черзі, Котька роззирався навколо. Публіка на "Бережку" була для Котьки малоцікава: або зовсім солідна (дяді, тьоті, бабусі), або зовсім несолідна (писклява дошкільняча дрібнота). Ровесників, однолітків своїх Котька не вгледів.

З одного боку це було навіть добре. Бо коли Котька набрав у відро води й поніс, то виявилось, що носити воду у відрі він не вміє. Просто йому ніколи не доводилося цього робити. Відро весь час чіплялося за ногу, вода у відрі гойдалася і розхлюпувалася. Котька ледве доніс піввідра. Був червоний, як помідор, і намагався ні на кого не дивитися. Перед однолітками було б зовсім соромно. Отже, з одного боку, було навіть добре, що однолітків на "Бережку" не було.

А з другого боку... З другого боку теж було добре, що їх не було.

"Що, я гратися-забавлятися з міськими хлопчиками сюди приїхав! Ні! — рішуче сам собі сказав Котька. — Я приїхав пізнавати сільське життя, приїхав змагатися з пастухами, хто далі плюне, приїхав кататися верхи на корові і красти кавуни і баштані. А всі ці міські хлопчики — пігмеї і більше нічого. Нащо вони мені здалися. Тюті..."

Мама заходила готувати вечерю.

Тато заходився розпаковувати і приводити в порядок риболовні снасті — вудочки, спінінги, "закидушки" й таке інше.

А Котька пішов купатися.

Купався Котька до самісінької вечері — аж посинів.

Вечеряли урочисто, на честь відкриття сезону, разом з татовим начальником Спиридоном Спиридоновичем та його сімейством.

Їжі наготували, "як на Маланину свадьбу" (так завжди казав тато, повторюючи слова свого діда). На столі все не вмістилося — заставили весь ґанок.

Останнє, що подумав Котька перед тим, як заснути, було: "А все-таки здорово, що я нарешті в селі! Завтра з самого ранку піду шукати і баштан, і корів, і хлопців-пастухів..."

Завтра..."

РОЗДІЛ IV

Завтра. Невеличка маленька пригодка, після якої починається нудьга.

Похід у село. "Сапоги". Знову нудьга

Прокинувся Котька від одчайдушного маминого зойку.

Він підхопився з ліжка й кинувся до вікна — мама верещала надворі.

Визирнув і побачив: мама стоїть навколішках біля погребу у напруженій неприродній позі, одкинувшись назад і прикривши обличчя рукою.

— Що? Що таке? — перелякано вигукнув Котька і через відчинене вікно вискочив надвір: мама у небезпеці!

— Що?

— Он! Он! — трагічно мовила мама і тремтячою рукою вказала на погріб.

Котька витягнув шию і, затамувавши подих (може, змія?!), потроху посунувся, зазираючи у погріб. Нарешті — зазирнув.

У погребі, на кришці каструлі, сиділа маленька, як п'ять копійок, зелена жабка.

— Тю! — Котька засміявся.

— Ага — "тю"! Я їх так боюсь.

— Тю! — повторив Котька, перехилився, спритно схопив жабку рукою і підніс догори: — Диви, яка симпатична!

— Ой! Кинь зараз же цю гидоту! — відсахнулась мама. Котька одніс "симпатичну гидоту" за кілька кроків і обережно поклав на пісок.

— І це треба було так верещати? — поблажливо пхикнув він. — Ех ви, жінки...

Серце його сповнювала гордість. Він відчував себе чоловіком. День починався добре. Майже з подвигу.

— А де тато Карло? — весело спитав він ("Пригоди Буратіно" з дитинства були улюбленою Котьчиною книжкою, і він жартома називав тата іноді "тато Карло").

— Карабас-Барабас він, а не тато Карло, — сердито відповіла мама. — Запроторив нас у якийсь тераріум, серед гадів та плазунів, і задоволений!.. Рибу пішов ловити.

Котька побіг до річки.

Тато Карло в трусах і в сорочці навипуск (так що трусів не було й видно, і можна було подумати, що він у самій сорочці) стояв по коліна у воді і, мов зачарований, дивився на поплавця.

— Як успіхи, тату Карло? — бадьоро загукав Котька, підбігаючи.

Тато, не обертаючись, мовчки застережливо підніс руку.

Котька, трошки постояв на березі і, так і не дочекавшись від тата ні погляду, ні слова, зітхнув і пішов купатися.

Сам Котька ловити рибу не любив. У нього не було терпіння довго дивитися на нерухомий поплавець. Не чекаючи, поки риба клює, він раз у раз смикав вудлище і витягав голого гачка. Ну й, звичайно, ніколи нічого не впіймавши, через якихось кілька хвилин не витримував і кидав риболовлю.

Тато ж був затятий рибалка. Він і в Євпаторії з ранку до ночі ловив бичків, а то й

скумбрію "на самодур". А вдома, у Києві, навіть взимку ходив на підлідний лов.

Зачіпати його, коли він ловить рибу, не було ніякого сенсу.

Викупавшись, Котька побіг оглядати навколишню місцевість. Він був сповнений жагучого бажання негайно ж почати пізнавати сільське життя — вимріяне, романтичне і солодке сільське життя: кататися верхи на корові, красти на баштані кавуни, змагатися з пастухами.

Місцевість ліворуч від бази відпочинку, власне, Котька знав — звідти вони прибули на "Бережок"? там вони йшли пішки, там тато з мамою шубовснули у Рівчак, там Котька вперше побачив "дику природу"... Села там не було.

Одразу за базою відпочинку починався молодий густий і задушливий сосновий ліс. Ні баштану, ні корів, ні хлопців-пастухів там теж, звісно, бути не могло.

Нерозвіданою лишалася тільки місцевість праворуч від будиночків. Туди Котька й побіг. Деся за останнім будиночком ліс кінчався і починалося поле. Боляче дряпаючись об стовбурі і наколюючі обличчя та руки глицею, Котька поліз на крайню з узлісся сосну.

Скільки сягало око, до крайнеба простягалося жовте море пшениці...

І враз Котька відчув себе обдуреним і нещасним.

Що ж це таке? Що ж це таке виходить, люди добрі?

Їхав-їхав у село. Приїхав. А села й близько нема. Якесь безглузда база відпочинку.

Нащо йому та база! Нащо йому той відпочинок! "Прекрасні будиночки!", "Газові плити!", "Холодильники!" Що — він дома не бачив газових плиток і холодильників? Треба було для цього їхати!

Під час сніданку, спідлоба дивлячись на радісно збудженого тата, який приніс три миршавих верховодки, Котька похмуро сказав:

— Пішли у село!

Тато здивовано звів ліву брову (коли він дивувався, він завжди зводив тільки одну ліву брову).

— Чого це раптом?

— Бо я хочу в село. Я їхав у село.

— Так ти ж у селі.

— Це не село.

— А що ж це? Київ? Село. Річка. Купайся, загоряй, лови рибу, відпочивай.

— Я не хочу відпочивати. Я хочу в село.

— У яке село?

— Там, де люди.

— А тут тобі що — не люди?

— Ну піди з дитиною В село, — несподівано підтримала Котьку мама. — Нічого годинами стовбичити у воді з тою вудкою. Займися сином!.. Заодно подивитесь, що там у магазині. Може, якісь кофточки імпортні. Або щось із взуття. У сільмагах часто буває те, чого не дістанеш у ЦУМі.

Тато скривився й почухав потилицю.

Котька усміхнувся і вдячно кивнув мамі.

Коли вони вийшли за територію "Бережка", тато цикнув крізь зуби і сказав:

— Ну ти ж і кадр! Зараз такий кльов почався, а ти...

— Не обманюй! — весело сказав Котька. — Ти сам казав, що по-справжньому клює тільки рано-вранці і надвечір. І взагалі треба займатися сином.

— Куме Андрею, не будь свинею!.. — тато нахмурився і одвернувся.

Але через три хвилини вони вже дружно крокували в ногу і бадьоро удвох співали:

Шагом, шагом, шагом, братцы, шагом

Мы пройдем по рощам и оврагам...

Тато не вмів довго сердитись, він швидко одходив. Співали вони хвилин двадцять. Потім захекались і замовкли. Почався пісок, іти стало важко.

Сонце пекло немилосердно. Сорочки поприлипали до спин.

— "До села два кроки..." — ехидно прохекав Котька.

— Хто ж його знав... Так мені казали, — винувато прохекав тато.

Пшениці кінчилися, почалася кукурудза.

Потім кінчилася кукурудза, почалася картопля...

І от нарешті голубими підмальованими очицями-вікнами визирнула з-за тину перша біленька хата. Починалося село.

Пройшли вони кілометрів чотири з гаком, не менше. Кожен "крок" виявився по два кілометри. Настрій у Котьки зіпсувався вкрай. От тобі й приїхав у село! До якого більше як година ходи! Щодня не побіжиш.

Та й взагалі — ніхто його самого сюди не пустить. Це вже він зрозумів остаточно.

Прощайте, нальоти на баштан!

Прощай, верхова їзда на корові!

Прощайте, захоплючі змагання з хлопцями-пастухами, хто далі плюне!.. Ех, дурний Тютя! Заздрив!..

Вони йшли і мовчали.

Котька безнадійно сопів.

Вулиця вивела їх на майдан, до сільмагу, біля якого стояв стовп з гучномовцем і блакитною табличкою автобусної зупинки.

Вони піднялися по рипучих сходах і зайшли в сільмаг.

Незважаючи на великі вітрини, у сільмазі було темно й прохолодно. Мабуть, тому, що зсередини попід вітринами, затуляючи світло, стояло щось велике, оббите дошками — чи то якась мебля, чи мотоцикл з коляскою, чи хто його зна що...

На полицях вишикувалися телевізори, радіоли, каструлі, відра, дитячі іграшки, парфюмерія, книжки...

А на нижній полиці, зовсім окремо, стояли величезні кирзові чоботи, до яких було прищеплено папірець з написом: "Сапоги, 56 р. Ціна 12 крб. 10 коп."

Такого розміру чобіт Котька ще зроду не бачив, хоча, як ви вже знаєте, і тато Котьчин не був карликом, і мама теж.

— Ого-го! — не втримався Котька.

І раптом почув знайомий насмішкуватий голос:

— От бачиш, і такого у вас нема!

Котька обернувся: у затишку за меблями (чи то мотоциклом, чи хто його зна чим) стояв знайомий дідок у військовому кашкеті без зірочки і навхильці пив з пляшки пиво.

Ковтнув, витер рукавом губи і продовжив:

— Може, поміряєш? Бо завезли, а в нас таких лапацонів ні в кого нема. Третій рік ніхто не купує.

Котька гикнув. Дідок йому подобався. Настрій у Котьки покращав.

— Тату Карло!.. Мама хотіла щось із взуття... — лукаво зиркнув він на тата.

— Беремо! — весело вигукнув тато. — Загорніть нам, будь ласка, ці тапочки! — звернувся він до продавщиці, круглоvidoї усміхненої молодички.

— Ви що — серйозно? — зразу перестала усміхатися та.

— Цілком серйозно! От вам гроші!

На відміну від мами, яка робила все дуже помірковано і вдумливо, тато був легковажний — любив несподівані жарти, сюрпризи і розиграші.

— Молодці! — схвально сказав дідок Дика природа. — Люблю рішучих людей. Вітаю з покупкою. Цим чоботам зносу не буде. І торгівлю нашу підтримали. Молодці! Носіть на здоров'я. Може, ви заодно й оцю концертну роялю візьмете? Бо світ затуляє, — дідок поплескав по дошці здорового ящика.

— Ні! Ми граємо тільки на магнітофоні, — сказав тато.

На "Бережок" ішли весело. "Сапоги" несли по черзі — то Котька, то тато. І весь час сміялися. І уявляли, який-то буде сюрприз для всього "Бережка", як реготатиме Спиридон Спиридонович, його дружина, дочка... Як усі по черзі мірятимуть "сапоги" і бігатимуть у них, спотикаючись і падаючи...

Але...

У мами якраз щось підгоріло, вона була сердита, і, коли тато, піднявши "сапоги" над головою, дзвінким голосом вигукнув зарані придуману фразу: "Заїнько, дивись, ми купили тобі імпортні модельні туфлі!" — Котька одразу зрозумів, що сміху не буде. Мама так глянула на тата, що він враз замовк, опустив "сапоги" і тихо промимрив:

— Ну, чого ти, Заєць?.. Ну, ми ж пожартували... Ми ж...

Якби поглядом можна було справді спопеляти, — від тата лишилася, б жменька попелу.

— Комедіант! — просичала мама і одвернула червоне як жар обличчя до плити.

Тато винувато глянув на Котьку, розвів руками, швиргонув "сапоги" під ліжко і втік на річку, Котька зітхнув і пішов купатися.

Після пригоди з "сапогами" тато більше сином не займався. Котька знову засумував.

РОЗДІЛ V

Чорнява Света. Капустян.

Операція "Сад". Провал операції. Тюрма.

Несподівана інформація.

Невідомо, як би склалися події далі, коли б на третій день замість чорнявої засмаглої білозубої молодиці воду в бочці не привезла б така ж сама чорнява засмагла білозуба дівчинка одного з Котькою віку, — видно, дочка молодиці.

Котька вирішив зав'язати з нею контакти. Контакти з дівчатами у Котьки виходили навіть краще, ніж з хлопцями. Так склалося, що Котька контактував з дівчатами набагато частіше, ніж з хлопцями. Дома в одному під'їзді з ним жили аж чотири його однокласниці, і двоюрідних сестер у Котьки було аж три. У товаристві дівчат Котька почувався досить вільно.

Коли бочка спорожніла і люди розійшлися, Котька підійшов до дівчинки і бадьоро спитав:

— Привіт! Що — мати захворіла?

— Ні! Чого це? — стонула плечима дівчинка.

— А... Ти її просто підміняєш.

— Ні. То вона мене підміняла. Воду я вожу, а не мати.

— То ти що — хворіла?

— Ні. До Києва їздила.

— В гості?

— Ні. У театр.

— ТЮГ?

— Ні. В оперний. "Князь Ігор" слухала. Ти слухав?

— Ні.

— А "Ріголетто"?

— Ні.

— А "Пікову даму"?

— Ні.

— Тю! Живеш у Києві, де такий оперний театр, і нічого не слухав. Ти що — глухий?

Чи музики не любиш?

— Ні. Чого... Люблю. У нас магнітофон є. І записи різні. Висоцький... Окуджава...

— Магнітофон і в нас є. Але хіба він може замінити театр? Оперний...

— Ну да... Авжеж!.. — кивнув Котька. Йому не хотілося сперечатись. У драматичних театрах Котька бував часто, а от в оперному один раз у житті, разом з класом, та й то не на опері, а на балеті "Спляча красуня", якого майже не бачив, бо дивився не на сцену, а на Ігоря Дмитруху, який перестрілювався шкуринками від мандаринів з Валерою Галушкинським.

Дівчинку звали Свєта.

Котька одержав від неї дуже цінну інформацію. Виявляється, вони з татом були зовсім не в тому селі, що треба. Вони були в Рудні (туди, справді, кілометрів чотири). А зовсім близько, за сосняком (це не справжній ліс, як думав Котька, а посадка) — село Капустяни. Правда, Капустяни маленькі, і сільмагу там нема. В сільмаг' усі ходять у Рудню. І в клуб теж. Але Котьку ні клуб, ні сільмаг не цікавили аніскілечки.

Баштану, на жаль, нема. Зате є великий колгоспний сад.

"Го-го-го! Живемо!" — войовниче закричав у Котьчиній душі відчайдушний викрадач яблук.

Деся у Києві на вулиці Саксаганського гикнулося Ігорю Дмитрусі.

Отак за розмовами незчулися, як проминули сосняк, і захопленим Котьчиним очам відкрилися Капустяни — справжнє село його мрії: хати під стріхами, тини, колодязі з журавлями... По телевізору такого не побачиш. Один з останніх куточків відмиряючої давнини.

Провівши Свету до самісінького двору, Котька попрощався з нею і підстрибом подався назад. Він весь аж тремтів від нетерплячки. Негайно, негайно підкласти в штани дикточку і — в колгоспний сад...

Красти яблука, таїтися, завмирати, здригатися, тікати від сторожа, переживати всім своїм єством (особливо отим, найвразливішим, за твердженням Ігоря Дмитрухи, місцем) щемливе мужчинське почуття небезпеки... У Котьки вже й зараз наче задубіли штани. Наче туди вже сипонули солі. Защипало, засмикало, заколело...

Котька кинувся шукати дикточку. І тут зрозумів, що був трохи необачний. Одна справа — знайти дикточку вдома, у місті. Зовсім інша — тут, на "Бережку". Треба було запастися заздалегідь.

Цеглин всюди валялося багато, дикточки не було ніде. Не підкладати ж у штани цеглину. Шифер теж не підходив. По-перше, хвилястий і шкарубкий, мультко, та й у штани не влізе. По-друге, крихкий, від пострілу міг розсипатися, і це було небезпечніше, ніж сама сіль.

Котька збився з ніг. Він був уже у відчаї. І раптом...

Всі геніальні ідеї спадають на думку несподівано і вражають своєю простотою.

Він стояв у будиночку посеред кімнати і роззирався на всі боки. Батьків капелюх?.. Не підходить, не влізе. Материна сумочка? Теж не підходить... І раптом погляд його впав на власне ліжко. З-під подушки стирчав корінець книжки. "Старик Хоттабич". Старий вірний Хоттабич. Улюблена книжка всієї сім'ї. Ще тато й мама у дитинстві захоплювалися. Тепер Котька захоплюється.

"А що, як підкласти "Хоттабича"? Він же навіть товстіший за дикточку".

Не роздумуючи, Котька засунув "Хоттабича" ззаду під плавки. "Хоттабич" тримався добре, не випадав. Порядок!

Правда, ходити не дуже зручно. Але нічого, можна витримати.

І те, що "Старик Хоттабич" братиме участь у захоплюючій небезпечній операції, раптом розвеселило Котьку.

"Здорово! Буде підтримувати мене своїми чарами".

Котька поки що витяг його (встигне засунути перед самісінькою операцією). І гайнув з дому.

Чи йшов ти, любий читачу, коли-небудь щось красти? Уперше. І не в гурті, а сам. О-о-о!.. Як не йшов, то не ходи, голубе! Не ходи ніколи! О-о-о!.. То жахливе, ні з чим незрівнянне почуття! Жижки в тебе тремтять, коліна підгинаються, серце гупотить так, що як оті бідні ребра витримують? Витримують, і не розламаються, і не випустять на

волю оте шалене серце, і не вискочить воно, і не поскаче підстрибом по дорозі поперед тебе. А в очах мерехтить, а по спині мурашки, мурашки, мурашки...

Мільйони холодних мурашок біжать, біжать униз у п'яти і щосили тягнуть тебе за п'яти назад. А волосся на голові стовбурчиться і піднімає вгору кашкета (якщо ти в кашкеті) або просто собі ворухиться (якщо ти без кашкета). А голова горить! А в животі холоне, холоне, холоне, наче туди накидали льоду, — і бурчить... тоненько-тоненько і жалібно...

Ех, читачу, мій любий читачу! І як отой бідний Котька дійшов до колгоспного саду, я й сам не знаю.

Скільки разів він зупинявся і казав собі: "Ні, не піду!.. Хай вони горять, ті яблука, і той сад, і та погоня, і все на світі!.."

Але щоразу він згадував насмішкуватий погляд Ігоря Дмитрухи і його презирливий голос: "Той, хто не крав кавунів на баштані, хто не пережив почуття небезпеки, — пігмей і більше нічого!.. Тютя!.." І в уяві спливав Тютя, червоний, з очима, повними сліз.

І Котька тяжко зітхав і йшов далі.

Аж от і колгоспний сад.

Куди не кинь оком — дерева, дерева, дерева. А на них — яблука, яблука, яблука. І ніде — ні живої душі. Котька засунув "Хоттабича" ззаду у штани і завмер, весь перетворившись на суцільне величезне настовбурчене вухо.

Ніде — ані жодного підозрілого звуку. Тільки тихо лопотить на деревах листя та десь гуде у траві джміль.

Котька міг би спокійно нарвати яблук з першого ж дерева, і вже б операція пройшла успішно. Але... Хоча Котька й вважав себе цілком татовим сином, з усією татовою легковажністю та іншими прекрасними недоліками, але десь усе-таки, мабуть, була в нього в характері крапельюшечка материної розважливості й практицизму. Бо, скуштувавши яблуко з першого дерева і скривившись, як середина на п'ятницю ("Ну й кислятина!"), він подибав до другої яблуні, потім до третьої, четвертої... і всюди одкушував і кривився, і йшов далі ("Якщо вже красти, то щось путяще, а не казна-що!..").

Щелепи зводило, язик став, як терпуг, — усі яблука були' зелені й кислющі неймовірно. Видно, тут ріс пізній зимовий сорт.

Нарешті — чи то Котька втратив смак, чи звук до кислятини, — біля однієї яблуні він спинився. Одкусив єдине, до якого зміг дотягнутися знизу, — ніби нічого. Яблука були досить великі, червоні, але висіли високо над землею. Треба було лізти на дерево. Котька озирнувся. Нема нікого. Зітхнув, як перед стрибком у воду, і подряпався. "Хоттабич" у штанях муляв, наче висловлював протест. Але Котька не звертав уваги. Незнана досі рішучість штовхала його угору. І крізь весь величезний крижаний холод страху враз проклінулося Щось маленьке і тепле. Проклінулося і запищало:

— Ну, Дмитруха! Начувайся! Хто казав, що я пігмей, що я тютя?.. Який же я пігмей, який же я тютя, коли я ондо лізу на дерево і краду колгоспні яблука! Ні, я вам не тютя!

Я — молоток! Я... Ну, буде, буде тепер що розказувати у класі! Ух, який же я! Ух, який же ж я... Ух, я — так я! Не те, що Тютя.

Дряпаючи об гілки руки, Котька одне за одним рвав яблука і пхав собі за пазуху. Деякі виривалися з рук і глухо гупали на землю. Та Котька не зважав і похапливо тягнувся за іншими.

І раптом...

— Кахи-кахи, — почулося знизу.

Котьку наче зашморгнули за шию — перехопило дихання. Він глянув униз. Видно було тільки чоботи — все інше затуляло листя.

— Кахи-кахи! — повторили чоботи.

Листя враз заворушилось, і прямо на Котьку виштрикнулося дуло рушниці!..

— Ввай! — вереснув Котька і рвучко повернувся, підставляючи під постріл "Хоттабича". "Хоттабич" дрібно затремтів у штанях і безнадійно завмер у приреченому чеканні.

— Н-не с-стріляйте... — плаксиво пропищав Котька.

— Як це — "не стріляйте"? Не маю права. Зараз встрілю!

Котька замружився.

"Хоттабич" у штанях похолов.

— Ну! — насмішкувато сказали знизу. — Ізлазь!.. Ти встрелений.

Голос був дуже знайомий.

Котька обернувся.

Під деревом, розсуваючи ціпком листя, стояв дідусь Дика природа.

Одним рухом Котька висмикнув сорочку з штанів, і яблука посипалися на землю. Потім, ледве ворущачи ватяними неслухняними кінцівками, почав злазити.

— О! А що це в тебе у штанях? — здивовано запитав дідусь (злазячи з дерева, Котька повернувся до нього спиною).

І не встиг Котька зреагувати, як дідусь витяг у нього з штанів "Хоттабича".

— Овва!.. Оце ти у такий спосіб книжки читаєш?! А головою вже не виходить?

Котька вкрився червоними плямами.

— І чого це тебе туди погирило? Оту зелень рвати... Нащо воно тобі? Хочеш усю відпустку бігати?

Ех, краще б той дід був уже вистрелив... Але в діда, крім ціпка, ніякої зброї не було. То Котьці з переляку ціпок здався дулом рушниці.

А взагалі дідок був зовсім не страшний. І Котька вже подумав, що він зараз покепкує з нього і одпустить. Аж раптом той суворо глянув на нього і сказав:

— Ходімо!

І кудись Котьку повів.

Котька покійно йшов, похиливши голову. І в тій голові переляканими зайчиками стрибали безладні думки:

"Чого ж це я йду? Чого я не тікаю? У діда ж нема зброї. І бігати він, мабуть, на довгі дистанції не мастак. Не дожене. Я ж мріяв, я ж мріяв про втечі, саме про втечі і

погоні... Так чого ж я... іду тепер, як теля... як Тютя... Що ж я скажу Ігорю Дмитрусі? Про що ж я в класі розповідатиму?"

Але ноги самі собою, без наказу голови, механічно переставляючись, ішли слідом за дідом.

— Діду, — наважився нарешті Котька. — Куди це ви мене ведете?

— Як це куди? — обернувся дідок. — У буцегарню! А куди ж... У тюрму, у буцегарню... А куди ж у нас злодіїв саджають?

— Жа-жартуєте, — тремтячим голосом сказав Котька.

— Ото интересно мені жартувати з тобою.

— Хто ж це за пару кислих яблук у тюрму саджає?

— То не кислі яблука. То колгоспне добро. А той, хто зазіхає на колгоспне добро, — злодій і правопорушник. Отак!

Дід уже вивів Котьку з саду, і вони попрямували повз якісь довгі кам'яниці.

Діду, а... а ви мене хіба не пізнаєте? — жалібно скривився Котька.

— Га? — дідок обернувся і, звівши брови, здивовано, наче ніколи не бачив, глянув на Котьку. — А ти хто такий?

— Та я... я ж на волах з вами їхав. "Дика природа", пам'ятаєте... І... і "сапоги" ми з татом у сільмазі купили. Пам'ятаєте?

— Не обманюй! То був гарний симпатичний хлопець, а ти... Злодій, розбійник з великої дороги. Того я добре знаю. А тебе ні. Вперше бачу...

Дідок підвів Котьку до похмурої кам'яниці з великими залізними дверима і вузькими, високо над землею, вікнами. Котька глянув на ті вікна і похолов. Вікна були... заґратовані.

Дідок вийняв з кишені великого ключа і встромив у просто-таки величезний (Котька зроду такого не бачив) висячий замок на залізних дверях.

— Діду, — ледь ворущачи губами, прошелестів Котька. — Діду, я більше не буду...

І схлипнув (неприємно, ох, неприємно говорити такі слова, ти, читачу, мабуть, це добре знаєш).

Дід мовчки зняв замок і прочинив важкі двері. Зсередини війнуло сирістю і холодом.

— Ді-і-іду!.. Не тре-е-еба-а!.. — втративши над собою владу, по-овечому пробікав Котька.

— Треба-треба! Заходь! — дідок поклав шкарубку долоню на Котьчин зашийок і легко підштовхнув уперед. Не маючи сил опиратися, Котька ступив у холодні обійми темряви.

Збоку щось клацнуло, тьмяно засвітилася вгорі заґратована лампочка. І Котька побачив прямо перед собою ящики з яблуками, багато-багато ящиків з яблуками, до самісінької високої стелі. То був склад.

— Бери от з цього, нижнього, — сказав дідок. — Це білий налив, те, що треба.

Котьку — наче кип'ятком ошпарило:

— Ні-і-і!.. Н-не тре-еба!..

— Ох ти ж, їй-богу! Знову "не треба"!.. Що за людина! Як красти, то треба. А як вгощають, то "не треба". Ану бери, кажу! — гримнув дідок. — Бо замкну отуті!..

Котька не рухався. Тоді дідок сам став брати з ящика яблука і пхати йому за пазуху.

— Ти бач! Ще обслужи його! Пан який!

Яблука були холодні, і Котька щоразу здригався від їхнього дотику.

Наклавши повну пазуху яблук, дідок, знову-таки потиличником, підштовхнув Котьку до дверей.

Наскільки приємніше, любий читачу, переходити з холодних обіймів сиріої кам'яниці, темряви і страху у теплі обійми літнього дня, сонця і свободи!

Дідок вийшов слідом за Котькою, почав замикати двері.

Котька стояв, переступаючи з ноги на ногу, червоний і розгублений. Треба було щось сказати, а він не міг сказати ні слова, не міг поворухнути язиком, наче хто його приклеїв до зубів.

Дідок узяв у руки "Хоттабича", якого весь час тримав під пахвою, глянув на обкладинку, усміхнувся:

— А-а... Знаю. Читав. Разом з онукою. Ловка книженція! Тільки не до того місця ти її притуляєш. Книжки до грудей притуляти треба. Тримай!

Дідок простягнув Котьці "Хоттабича".

Котька нарешті спромігся через силу вичавити з себе:

— С-спасибі!..

І почеберяв заанімілими неслухняними ногами геть.

— Стривай! — гукнув до нього раптом дідок.

Котька став, злякано озирнувся.

— Тобі, мабуть, скучно. Га? — усміхнувся дід. — На "Бережку" вашого брата, пацана, я бачив, не густо. А тут у нас є. Такі я тобі скажу, хлопці є, що дідька лисого обстригти можуть. Біжи отуди, до річки, — він показав ціпком. — Не бійсь, не заблудишся. Звідти до вашої бази берегом кілометра півтора, не більше, — він приклав руку до рота і таємничо стишив голос, — там щось затівається... Один з наших, я бачив, якусь машинерію на козі туди попхав. Гайда!

І дідок підморгнув.

Котька усміхнувся у відповідь. Йому вже зовсім відлягло від серця.

— Спасибі вам, діду! До побачення! І він підстрибом побіг до річки.

РОЗДІЛ VI,

у якому головний герой ще не з'являється, але вже незримо присутній, а з'являються Чайник, Петякантроп, коза Манька і баба Надя.

Перші справжні таємниці і справжні несподіванки.

Високий уривистий берег річки у цьому місці був густо порослий кущами, над якими здіймалася старезна коренаста верба, і Котька не одразу знайшов те, що шукав.

Він обережно скрадався кущами, уважно роздивляючись і вслухаючись. Ще не знав, як він заговорить з хлопцями, що їм скаже. З хлопцями Котька контактував важче, ніж з дівчатами. І тому він хотів спершу добре вивчити обстановку, не

виказуючи себе, а вже тоді...

Котька нашорошив вуха. Йому здалося, що десь недалеко у кущах теж хтось ховається. Він напружив зір, але, як не вдивлявся, нічого не побачив — кущі були дуже густі. Котька рушив далі.

Попереду повітлішало.

Котька обережно розсунув гілки і побачив — у кущах була лисина, така собі прогалина між кущами, і на тій лисині стояла тринога з саморобним телескопом, до якого був підмонтований фотоапарат. Біля триноги порався якийсь довгоносий хлопець з плямистим вигорілим волоссям.

Котька затамував подих. Але міг цього і не робити. Довгоносий хлопець настільки був зайнятий своєю справою, що нічого не бачив і не чув. Якби Котька навіть вийшов зараз із кущів, він би його не помітив. І Котька вже хотів вийти, як раптом з протилежного боку вилетіла з кущів стріла і вцілила довгоносому в спину. І одразу ж, розмахуючи луком, з кущів вискочив мускулястий вилицюватий хлопець, розмальований під індіанця, і войовничо загукав:

— Уа-уа-а!.. Чайник, падай!.. Ти вбитий. Падай! Ну!

— Та йди ти, Петякантроп! — скривився довгоносий. — Іди! Не заважай! І взагалі...

— Що значить "іди"?! Ти як розмовляєш з вождем племені делаварів?! — Петякантроп погрозово виставив уперед нижню щелепу. — Вклею!..

— Ну тікай, ну! — загундосив Чайник. — Що тобі — місця мало?

— А що це таке? — тицьнув луком у бік телескопа Петякантроп. — Гармата, чи що?

— Ні, не гармата. Воно тобі не цікаво. І взагалі... Це мирний об'єкт, військового значення не має. Я ж кажу, тобі не цікаво. Іди.

— А ти, Чайник, грубіян. Що значить "не цікаво"? От мені якраз цікаво. Ану говори, бо зараз вмажу і оцю петрушку твою поламаю.

— От же Петякантроп! Ну чого пристав, як смола? Ну? Ну, йди, тобі кажуть!.. Я ж тебе не чіпаю. І взагалі...

— Ти, Чайник, просто хуліган! Бандит і розбійник. Тебе треба виховувати. Не хотів, але доведеться... — Петякантроп зітхнув, поклав свій лук на землю, потім дуже ловко зробив Чайнику підніжку, повалив його на землю і почав товкти: — Уа-уа-а-а!..

— Пусти! Ну! Пусти!.. — безсило пручався Чайник.

— Кажи, що ти тут робиш? Га? Бо не пущу. Уа-а-а! У-а-а-а!..

— Та... та... козу пасу... По-науковому.

— Що-о? — здивувався Петякантроп і одпустив Чайника. — З оцимо пасеш? — показав він на телескоп.

— А що? — Чайник підвівся. — Для спостереження... Ти ж знаєш нашу Маньку. Це ж не коза, а звір, сатана рогата. Її пасти — згуба для здоров'я. Мельк — і нема. Уже в шкоді. Тому я спеціально й придумав оце-го — "козошукатор".

— Ой, брешеш, — недовіжливо глянув на нього Петякантроп. — Я тебе знаю. Став би ти щось корисне придумувати. Це щось інше.

— Ну, кажу ж — правда! Змушений був. Баба мені загадувала і воду носити, і дрова

рубати, і... Знаєш, скільки роботи вдома! А я визвався козу пасти, По-науковому. Все-таки легше.

— Голова!.. Я теж з дому втік, щоб на городі не гребтися. — Петякантроп зітхнув і раптом підозріло примружився: — А... а фотоапарат нащо?

Чайник розгублено закліпав очима:

— Ну... ну, просто так... і взагалі...

— Що — може, портрети кози робити? Га? — грізно підступив до нього Петякантроп. — Розіграєш мене? Дурником вважаєш?! Думаєш, як у тебе двійок нема, то ти вже... От я тобі зараз покажу "козошукатор"! — він схопив Чайника за груди і знову повалив па землю. — Я тобі зараз зроблю портрет... Коза не впізнає!..

— Пустити!.. Ну! Пустити! — знову запросився Чайник.

— Я тебе зараз розіграю! По нотах! — товк його Петякантроп. — Ти у мене зараз заспіваєш!.. Ану співай! Ну!

— Ой!.. Пустити!.. Ой!.. — скрикнув Чайник.

— Сам винен. Було б правду казати.

— Ну... ну я... дивлюсь на небо... і взагалі...

— "Дивлюсь я на небо та й думку гадаю", — проспівав Петякантроп і зареготав: — Га-га-га!.. А чого?.. Кажі! Ну!

— Ну... ну... — застогнав Чайник. — Ну... я... спостерігаю за НЛО.

— Га? — Петякантроп одпустив Чайника і встав.

— От тобі й "га"! — Чайник підвівся і став обтрушуватися. — НЛО Нерозпізнані літаючі об'єкти. В усьому світі люди спостерігають. Тільки в Америці понад дванадцять тисяч фіксацій. У газеті було написано.

— Га? — Петякантроп роззявив рота.

— Не "га", а інопланетні пришельці. Гуманоїди. От!.. На так званих "літаючих тарілках".

Котька усміхнувся. Зовсім недавно він прочитав книжку естонського письменника Ено Рауда "Історія з "літаючими тарілками", де розповідалися кумедні пригоди естонських хлопчаків, які розігравали один одного інопланетними пришельцями. "Мабуть, і Чайник читав цю книжку. І хоче розіграти Петюкантропа".

— Брехня, — пхикнув Петякантроп. — Наукова фантастика!..

— Фантастика!.. — хмикнув Чайник. — Дуже ти розумієш!.. А читав у "Известиях", що в Петрозаводську було?.. Світлова медуза над містом, променевий дощ. Дванадцять хвилин, А по телевізору? У програмі "Время" показували — яке страховисько японські рибалки витягли з океану! Вчені вважають — плезіозавр, які вимерли мільйони років тому. А з шотландського чудовиська Нессі теж сміялися колись. Теж казали — фантастика!.. Так що тримай себе в руках! І взагалі...

— Га?

— "Га"?.. А кіно "Спогади про майбутнє"? Мій тато сам бачив, розказував... І у пресі писали... Я сам читав... А про Бермудський трикутник чув?

— Га?

— "Га"!.. Місце таке в океані, де кораблі й літаки зникають, як бульки на воді. От! По телевізору навіть колись передавали. У "Клубі кіноподорожей"... А тепер, кажуть, там на дні океану піраміду відкрили. Схожу на єгипетську. І там вроді якась цивілізація... О! І, може, ті НЛО звідти й вилітають. І взагалі...

— Га? — Петякантроп тільки те й робив, що гакав і розкривав рота. Видно, вся ця інформація була для нього нова.

— А взагалі... мабуть, усе-таки вони з інших планет, — хитнув головою Чайник. — А що? Раз ми у космос ракети запускаємо, то що — вони не можуть? І взагалі...

— Ну-у... взагалі, звичайно...

— А Тунгузький метеорит? У тисяча дев'яtsel восьмому році. То тільки так вважається, що метеорит, а насправді? Хто його зна... Може, то космічний корабель вибухнув... Інопланетний.

— Га?

— Дерева повалило на площі дві тисячі двісті квадратних кілометрів. Що це тобі — жарти? Добрий мені метеоритик.

І тут раптом Петякантроп замість "га" сказав несподівано:

— Баба.

Чайник рвучко обернувся і скривився.

Котька глянув у той бік, куди дивилися хлопці, і побачив згорблену бабу з мішком за плечима, що підійшла до кущів. Крекчучи, баба скинула мішка на землю і випросталася.

— Ху-у! Втомилася... — і раптом голос її набрав сили й задзвенів: — О! Васько?! Ти куди ж це дивишся, опудало? А де Манька? Либонь, у шкоді?

— Що? Манька? — стрепенувся Чайник. — А... зараз-зараз, — він заметушився біля телескопа і, припавши до нього оком, почав водити туди-сюди. — Не хвилюйтеся, бабо. Не хвилюйтеся! Зараз усе буде гаразд... зараз... Одійдіть!.. Одійдіть, бабо! Не застуйте!.. Ви закриваєте об'єktiv козошукатора. Одійдіть! Зараз... зараз ми її... тую Маньку... Зараз...

— Ну ж чортова робота, — похитала головою баба. — Нещасної кози не впасе... Ну!..

— Зараз... Зараз... — продовжував водити туди-сюди телескопом Чайник. — Тут нема. І тут нема. Гм... Складний випадок... Дуже важкий об'єкт, але... одну хвилиночку... Зараз... зараз...

— Дома таке робиться... — скрушно хитала головою баба. — У дворі, як після татарської навали, зайти не можна. Просила — поможи прибрати. І діжка розсихається, налити треба. І дрова... Так ні — "Пастиму козу по-науковому!.." От тобі й маєш...

— Та ваша коза — це диявол у козячій шкурі. За її пасіння молоко видавати треба. Як на шкідливому виробництві. Я цілий день не відходжу від козошукатора. — Чайник плаксиво скривився. — А ви... ще й нарікаєте...

— Ну ж чортова робота! — вигукнула баба. — Та я її зараз тобі без козошукатора

умить знайду! Манько! Де ти? Манько!

І баба зникла десь за кущами.

— Ай! — махнув Чайник у бік баби рукою. — Коза мені в голові, як ондо на Мадагаскарі щось упало. В "Известиях" вичитав. Кратер у діаметрі двісті сорок метрів. І взагалі... От! — він дістає з-за пазухи газету. — "Політ космічного пришельця в атмосфері супроводжувався яскравим світінням..."

— Га?

— Гепнуло б тобі на голову, було б тоді "га".

— Вріжу!.. — спокійно сказав Петякантроп.

— Це все, що ти вмієш. А от., мислити на рівні науково-технічної революції... "Вріжу!", "Вклею!", "Вмажу!" Петякантроп! У наш час фізична сила — ніщо! Все вирішує людський розум. — Чайник постукав себе по лобі. — Ін-те-лект!

— Ага, ясно! — сказав Петякантроп, знову дуже спритно зробив Чайнику підніжку, повалив на землю і сів на нього верхи: — От хай твій інтелект трошечки поїсть землю! У-а-а!.. Уа-а!..

— Пустити! Ну! Пустити! — задригав ногами Чайник.

— Ну, раз фізична сила ніщо, то хай твій розум тебе виручає.

— Ну пустити!.. Ну!

— От бачиш, твій пігмейський розум проти моєї фізичної сили ніщо. Доведено на практиці.

— Ну пустити, боляче! Руку скрутиш! Ой!..

— А будеш мене ображати, грубіян? Будеш?

— Не буду! Ну! Не буду! Пустити!..

— Дивись мені! Свистун! — Петякантроп зліз із Чайника і одпустив його.

— От! Дуремар! — кривився Чайник, підводячись (видно, було таки боляче). — Хіба можна з тобою про розумне балакати. Як ти нічого не тямиш. Одразу битися лізеш. Порозпускав свої лапи!.. Мордобоець...

— Я не мордобоець, а драчун за справедливість, — усміхнувся Петякантроп. — А чого ж ти лізеш? Я ж перший ніколи не... Ну, добре, я тобі прощаю. Так що ти там... у ту свою трубу... Набачив щось чи ні?

— Який швидкий! Думаєш, отак зразу, так просто...

Зашаруділи кущі, і з'явилася баба:

— Я її там припнула, — дивись, щоб не одв'язалась. І пильнуй же, опудало, пильнуй! Попасеш іще з годину й додому. Треба ж і води наносити у діжку, і дрова кінчилися, і стільки всього. Хіба я одна впораюсь?! Такий же час гарячий. Жнива. Батьки у полі днюють і ночують. А ти, ледащо. О! — баба вдарила себе об поли. — А де ж мішок?! Ой, лишенько! Нема! Отут же під кущем поклала. Ось-ось-о!.. Отут! Це ви сховали, іроди? Признавайтесь!

— Та що ви, бабо! Воно нам треба, — закопирив губу Чайник. — І взагалі...

— Ні-ні, це не ми. Точно, — запевнив Петякантроп.

Котька похолов. Зараз побачать його і вирішать... Він зіщулювся і завмер.

Баба покрутилася трохи, поойкала і зникла, кудись побігла.

— Ти диви. Справді. Був же мішок. І десь дівся... — задумливо сказав Чайник. — А втім, зафіксовано, що в районах, де з'являються НЛО, несподівано зникають різні предмети. А інколи навіть цілі люди. Було вже кілька випадків, коли пришельці брали на борт свого корабля людей, а потім одпускали. Одного разу взяли навіть двох. Американських чоловіка і жінку.

— Га?

— От тобі й "га"! Двоє не збрешуть. Двом одразу примаритися не може. І взагалі...

— Взагалі, звичайно...

Котька стояв ні живий ні мертвий. От зараз хлопці почнуть нишпорити по кущах (цікаво ж, де все-таки дівся мішок?), виявлять його і... Він уже шкірою відчував стусани Петякантропа і чув його войовничий клич: "Уа-а!.. Уа-а!.."

Аж раптом замість "уа" почулося дзвінке дівоче:

— О! Драстуйте, хлопчики-горобчики! Ой! А що це у вас та-ке-е?

З кущів вибігла чорнява Света і зразу підскочила до телескопа.

— Ой, як цікаво! Телескоп? Ви що, зірки фотографуєте?

— До побачення! — перетнув їй дорогу Чайник. — Давай "худ бай" звідсіля! І взагалі...

— Кульгай! — підтримав його Петякантроп. — Моментально! Ноги на плечі! Ну! Бо вклею!

— Ох, які ж ви невиховані, — зневажливо пхикнула Света. — Хіба так можна? Хіба культурні учні так говорять?

— А чого ж ти лізеш? — почервонів Чайник.

— Бо мені цікаво, — щиро сказала Света.

— Іди до бабів, — мовив Петякантроп. — Хай тобі з ними буде цікаво. А в нас тут...

— Це не дівчача справа, — сказав Чайник. — І взагалі... Приходити без запрошення — це теж невиховано, некультурно.

— А мені вчителька сказала... І піонервожата, щоб я у позашкільний час благодійно на вас впливала, бо ви, ледарі, дома не допомагаєте...

— Що-о?! — виставив уперед нижню щелепу Петякантроп. — Щоб я дозволив тобі на себе впливати?! Та ще й у позашкільний час! От я тобі зараз вплину... по портрету! Благодійно!

— Вихователька знайшлася! — хмикнув Чайник.

— Ех ви! — ображено вигукнула Света. — Я хотіла щось дуже цікаве сказати... Яке стосується тебе, Чайнику... А тепер...

— Йди-йди!.. Знаю твоє цікаве! "А давайте, хлопчики, поприбираємо у дворі!" — перекиркуючи її, пропищав Чайник. — "А давайте помиемо підлогу!.."

— "А давайте вичистимо корівник!" — і собі пропищав Петякантроп.

— Ах, як цікаво! — сплеснув руками Чайник.

— Захоплююча справа! — сплеснув руками Петякантроп.

— Не-нор-маль-ні! — вигукнула Света. — Нічого ви не розумієте. Ні-чо-гі-сінь-ко!..

— Вклею!.. Уа-а! — підступив до неї Петякантроп. Света кинулася навітки. І вже з-за кущів долинуло:

— Іще пошкодуєте! От побачите! От поба...

— Ну ж зануда, — сказав Чайник. — Всюди їй треба свого носа впхати.

Котька трохи заспокоївся. Навряд чи будуть хлопці нишпорити зараз по кущах. Петякантроп припав оком до телескопа, почав дивитися в небо.

— А нічого телескопчик, — сказав він. — З чого це ти його стулив?

— З старого морського бінокля, дядько колись подарував, той, що в Одесі. А трубки алюмінієві. Штанга — розпирачка для ванної, клейончасту занавіску вішати, щоб вода від душу не розбризкувалася...

— Молодець, Чайник!.. Едісон! Але невже ти справді думаєш щось сфотографувати? Це ж...

— Треба було б... — зітхнув Чайник. — Отако треба було б щось. Я розумію, звичайно... Одразу справжню "літаючу тарілку" це...

— Хоч би ложку або що... Ге? А чого це так закортіло?

— Та треба... Для... міжнародних зв'язків.

— Га?

— Та розумієш, з хлопцем я одним листуюся... Арміном... З Демократичної Німеччини. І він теж пришельцями цікавиться. А оце написав, що його друг, якийсь Інґрід, їде на міжнародний дитячий фестиваль "Хай завжди буде сонце!". І він мені ним книжку передасть. Денікена. Отого, що кіно зробив "Спогади про майбутнє". Правда, німецькою мовою... — Чайник зітхнув. — А у нас же в школі англійська. Але там малюнків нібито багато...

— А як той друг передасть тобі книжку? Ти що — в Артек підскочити збираєшся?

— Та ні! Той Інґрід на зворотному шляху з Артеку заїде сюди. Він — червоний слідопит, героїв війни розшукує. І в нашому районі щось назнав... Так уявляєш, як було б здорово, якби мені вдалося щось таке клацнути! Армін мені книжку, а я йому — фото. НЛО...

— Взагалі, красиво... — Петякантроп усе ще дивився у телескоп, але вже не на небо, а на землю, за річку, по той бік.

— А що ж, — Чайник мрійно зітхнув.

— Ой! — скрикнув раптом Петякантроп. — Ой! Що це? Тю! Ух ти!.. Ух-х-х-х-х!..

— Що? Що таке? — захвилювався Чайник. — Ану дай! Ану!

— Тю! Не може бути!.. Тю! — вражено тюкав Петякантроп, не відриваючись од телескопа.

— Та пусти ж! Ну! Дай! Ну! Що там таке?.. — півником скакав біля нього Чайник.

— Отамо!.. О!.. На тому березі... на острові... біля верби... — відступив нарешті Петякантроп. — Бачиш? Бачиш?

— О-о-о-о!.. І-і-і-і! — аж захлинувся Чайник, припавши до телескопа. — Ух ти-и! Та це ж... Та це... Ох-х! Не може бути! Ой! Зник... Сховався... І я навіть клацнути не встиг... Ну!

Якийсь час Чайник і Петякантроп, вражені, мовчки дивилися один на одного. Якби Котьку в цю мить спитали, ким він хоче бути, він би, не задумуючись, сказав: "Жирафою!" Так йому хотілося зараз витягти шию і зазирнути туди, за річку, де хлопці побачили щось таке незвичайне. Але Котька не був жирафою, і як би він не витягав шию, все одно нічого б не зміг побачити. Він тільки весь напружився і чекав.

— Ну?! — сказав нарешті Петякантроп.

— Ну?! — сказав Чайник.

— А... а може, то кіно знімають? — сказав Петякантроп. — Пам'ятаєш, у Рудні позаторік знімали...

— А де ж кіношники? — сказав Чайник. — Пам'ятаєш, скільки їх було — і людей, і машинерії... Ні!

— Тю!.. Якби я на власні очі не бачив, н-не повірив би. — Тю!..

— Але ти ж бачив. Бачив... і скафандр... і антени... І взагалі.

— А човен який чудернацький... По-моєму, на підводних крилах.

— Ну, то що це? Хто це?

— А я знаю... — знизав плечима Петякантроп.

— Ну... ну схоже ж... Га? Схоже?... — аж тремтів від збудження Чайник.

— Ну, схоже...

— І... зникнення бабиного мішка, і... вчора ввечері бачив спалахи!..

— І я, точно...

— От!

— Ну... я думав, блискавиця. І гриміло ж за лісом.

— І я думав. А воно, бач... "Політ космічного пришельця в атмосфері супроводжувався яскравим світінням..." І взагалі...

— Га?

— "Га", "га"! Треба, той... пе-перевірити... сфотографувати... І взагалі. Бо може ж зовсім зникнути. Мерщій! Мерщій!

— Ти пожди. "Мерщій! Мерщій!" Як на пожежу. Подумати треба. Це діло таке...

— Та що там думати?! Коли думати? — кип'ятився Чайник. — Поспішати треба, а не думати. Бо...

— Взагалі-то... — Петякантроп почухав потилицю. — Мені картоплю підгорнути загадали.

— Та ти що?! — вибухнув Чайник. — Тут таке... таке... А він — картоплю.

— А ти?! Який хоробрий! А... а Манька?

— Та яка там Манька!..

— Ой, дивись! Як ухопить тебе старий Чайник за чуба та як трусоне! Буде тобі "та".

— Взагалі-то... — тепер уже Чайник почухав потилицю. — Взагалі-то він на жнивах... Але... Хай!.. Одженемо Маньку бігом додому і...

— А картопля?

— Переб'єшся! Давай!

Хлопці поспіхом зняли телескоп, склали триногу, підхопили все і вмить зникли за

кущами. Останнє, що чув Котька, було Чайникове:

— Ну!.. Армін закачається, як узнає! Ну, закачається! Упаде!

РОЗДІЛ VII

Події розгортаються. "Нікуди ти не підеш!.."

Де весло? Таємниця віку.

Коли хлопці зникли, у Котьки виникло якесь дивне почуття — ніби все це, що він бачив і чув, було не насправді. Таке воно було несподіване й неймовірне.

Котька вискочив з кущів на прогалину і підбіг до крайберега, де щойно стояла тринога з телескопом.

Та як він не видивлявся, нічого особливого на тому боці не побачив. Звичайний порослий очеретом острівець з розлогою старою вербою та й годі. Правда, було досить далеко — річка в цьому місці широченька. Без телескопа і хлопці, мабуть, нічого б не побачили. Хіба що з очерету стирчала корма моторного човна, але чи був він якийсь особливий, на підводних крилах, Котька розібрати не міг.

Він постояв трохи у нерішучості — що ж його робити? Дуже хотілося зазирнути на острів, але як туди дістатися?.. Попід берегом були прив'язані два човни, але не було весел. Та й після провалу операції "Сад" не ризикнув би Котька брати чужого човна. І він вирішив назирці побігти за хлопцями, побачити, що ж вони далі робитимуть.

Пригнувшись, Котька гайнув за хлопцями.

Коза Манька була не просто коза. Коза Манька була коза з характером. Причому характер у неї був волелюбний і упертий. Вона не любила, щоб її примушували робити те, чого їй робити не хотілося. А в даний момент їй зовсім не хотілося йти додому.

— Ну йди, ну! — щосили тягнув її Чайник на налигачі.

— Мме-е! — казала Манька, розставивши ноги, і не рухалася з місця.

— Ну, тварюка!.. Ану підштовхни її, Петякантроп! Петякантроп пхав її ззаду, але Манька несподівано кидалася вбік, і Петякантроп падав на землю.

— От, собака!.. Не коза, а сатана рогата.

Манька, наче зрозумівши і образившись, підскочила і буцнула Чайника рогами в спину. Чайник побіг і таким чином виграв якусь частину дистанції.

Потроху процесія наближалася до села. Хлопці так були зайняті Манькою, що не оберталися назад і не помічали, як, перебігаючи від однієї схованки до іншої, просувався за ними Котька.

Біля села Манька чи то передумала, чи то набридло їй упиратися, чи самій захотілось додому, але раптом слухняно побігла, та так, що хлопці ледве за нею встигали. Коза проминула ворота третьої від краю хати, перескочила через невисокий тинок і — прямісінько в сад. Хлопці за нею.

Котька присів за криницею біля воріт. Далі схованки не було — могли помітити.

У дворі праворуч від хати горою лежали великі дровиняки, біля них стояли козли, валялися пилка, сокира. Посеред двору височіла копиця сіна. До копиці були прихилені весло, граблі. По подвір'ю розкидані дрова, сміття.

На хатньому порозі стояла баба, біля ніг якої лежав мішок. Здивовано розводила

руками і бубоніла собі під ніс:

— Ну, дива! Наче хто мішку ноги приробив — сам додому придибав. Тю! Тю та й годі! Кіно!..

Раптом з городу почулося:

— Драстуйте, бабусю!

Котька не бачив, хто то, але по голосу пізнав — чорнява Света.

— Привіт! — відгукнулася баба і знову розвела руками: — Тю!

— Що таке?

— Та кіно якесь робиться... Мішка в мене хтось на березі поцупив. Думала — вкрав, а воно, виявляється, навпаки, додому приніс. І воду в діжку наливати почав. Ну!..

— А може... може, це... — пискнула Света.

— Та ні! — не дослухавши, махнула рукою баба. — На нього надіяться — як на передні воли. Дочекаєшся від нього чогось путнього. Йому лише гульки в голові та різні фантастики. Щось у трубу на березі видивляється, ледащо цілосвітне!

— Еге, я бачила, — Света зітхнула. — Хороший він у вас хлопець, але такий же... важкий. І він, і той... Петрик. Ну, чого вони такі? Мені ж учителька і вожата сказали, щоб я на них благотворно впливала, щоб вони дома помагали, а вони... Ну, як я на них впли-и-ину-у, як... як вони мене жену-у-уть... — вголос заплакала Света.

— Не плач, серденько, не плач, голубонько, — лагідно заспокоювала її баба. — Ми ще до них доберемося.

— І оце ж Інгрід приїде... — схлипувала Света. — Я хотіла сказати, попередити... Ви ж знаєте, як воно вийшло. А вони-и-и...

— Ну, нічого, нічого... Може, воно й краще, що не сказала.

Света раптом перестала плакати і голосно, навіть трохи голосніше, ніж треба, сказала:

— Бабуню, то я тут поприбираю, га? Бо тут таке робиться, таке робиться... А ви старенькі, нездужаєте. Це було сказано явно "на публіку". З-за хати виходили Чайник і Петякантроп.

— О! — сказала баба. — Вже! Наробився! А де Манька, ледащо?

— У саду припнув. Вона сказала, що їй яблук хочеться, — усміхнувся Чайник.

— А тобі віника! Куди це вже лаштуєшся? Га?..

— На річку. Дуже серйозна справа.

— Справа! Бачили? Ех!.. — зітхнула баба. — У всіх діти, як діти... А цей... ледащо, ні за холодну воду, — і враз, схопивши граблі, рішуче перепинила ними, як шлагбаумом, шлях Чайнику. — Ні! Нікуди ти не підеш! Ні на яку річку! Поки все не поробиш, не підеш!.. Усе! Годі!..

Чайник розгублено презирнувся з Петякантропом:

— Та... та що ви, бабо? Що з вами? Вам що — погано? На сонці перегрілися?

— Мені гарно. А от тобі буде погано! — баба замахнулася граблями. — Ледацюга!.. Всіх на ноги підніму. Ондо і вчителька, і піонервожата... Всі...

Чайник плаксиво скривився:

— Ну що ви хочете од мене? Га? Вчусь я нормально? Нормально. Двійок не маю. Що вам ще треба?.. Для школяра головне в житті — навчання. От! А зараз у нас канікули. Заслужений відпочинок. Всі громадяни Радянського Союзу мають право на відпочинок. Стаття сорок перша.

— А право на труд? — вигукнула баба. — Стаття сорокова.

— То для дорослих. А я дитина. І взагалі.

— Еге ж!.. Дитина!.. А подивись же круг себе на дітей. Той — юний садівник. Той — юний зоотехнік. Той — механізатор. Той... А як гарненько одробляють діти п'яту трудову чверть. Га? А Стьопа Романенко так у Москву їде на Всесоюзний зліт трудових школярів. Ото діти! А ти...

— То старшокласники. А я ще малий.

— Малий! Як щось інше, то великий. "Не вчіть мене, бабо, я уже дорослий!" А як... Дожилися... Чужа дитина у дворі прибирає.

— Хай, як їй подобається. Кому що! Хто все життя у гною бабрається, свинарники чистить... А хто подвиги робить — у космос злітає, на дот кидається, потопаючих рятує... Та що там балакати! Що ви у подвигах тямите? І взагалі...

— Та... — несподівано почала Света, але Петякантроп одразу цикнув на неї.

— Цить! Тебе не питають.

— І взагалі... — махнув на неї Чайник.

— Але ж... — почала баба, та Чайник не дав їй закінчити.

— У нас свобода вибору професії. От! Я, може, космонавтом збираюся бути, а не...

— Ото спершу наносиш води, нарубаєш дров, прибереш у дворі, а тоді будеш собі космонавтом. Все! — рішуче сказала баба. — І на цьому припинимо розмови.

— Та що ви, бабо, — жалібно проскиглив Чайник. — Ну ніколи мені... Ніколи зараз... Хай потім.

— Тобі завжди ніколи. Ледащо! Це я знаю! Годі!

Петякантроп схилився до Чайника, і Котька чув, як він йому сказав:

— Давай, може, трохи... той, я вже поможу...

— Та ти що?! — зашипів на нього Чайник. — Він же зникне! Він же... Може, це єдиний раз у житті. Може... — і раптом Чайник здивовано вигукнув: — О!.. А де це наше весло? Тільки що тут стояло, біля копиці.

Котька глянув — і справді, весла біля копиці не було. А стояло ж, точно, він сам бачив.

— Це ти сховала? — обернувся Чайник до Свети.

— Та я до копиці й не підходила! Ти що?

— Правильно. Не підходила. Я бачив, — сказав Петякантроп.

— А де ж тоді воно ділося? — нишпорив Чайник по підвір'ю. — Спершу мішок, тепер весло. Це вже не випадково. От бачите, бабо! — вигукнув Чайник. — Бачите, що робиться! А вам тільки трудове виховання у голові! Може... може... ми на порозі відкриття таємниці віку! Може... І взагалі... — Він обернувся до Петікантропа. — Біжімо швидше! Пустіть! Пустіть, бабо! І, скориставшись миттєвою бабиною розгубленістю,

хлопці гайнули з двору.

— Таємниця віку... Ну! — сплеснула баба руками і загукала услід: — Окозамилювач! Чортова робота!

— От видумляки! — зітхнула Света. — І як ти на них вплинеш... Що вони далі говорили, Котька вже не чув, бо, пригнувшись, побіг слідом за хлопцями.

РОЗДІЛ VIII,

у якому з'являється нарешті головний герой Грицько Половинка і починаються пригоди, надзвичайні і загадкові. Семуа

Котька біг за хлопцями майже не ховаючись. І так ледве встигав, щоб не втратити їх з очей.

Хлопці бігли до кущів крайберега, де схилилася над водою старезна розлога верба.

Вони вже майже добігли, аж раптом з кущів навперейми їм вискочив маленький щуплявий хлопчик в окулярах. Котька ледве встиг упасти в траву і поповзом схватися за великим будяком.

— Стривайте! Куди це ви так розігналися? — весело спитав хлопчик в окулярах. — Якись перелякані, наче за вами вовк женеться.

Хлопчик був такий маленький, що Котька спершу подумав, — дошкільня або першокласник. Але, придивившись, переконався, що то їхній одноліток, тільки на зріст малий.

— Чого це перелякані?! — огризнувся Чайник. — Сам ти переляканий.

— От іменно! От зараз вмажу, тоді побачимо, хто з нас переляканий! — грізно підступив до нього Петякантроп.

— Тікай з дороги! — сердито сказав Чайник.

— Бо врїжу! — замахнувся Петякантроп.

Але хлопчик не ворухнувся.

— Чого це я маю тікати? Що це — ваша річка? Ви тікайте! Це моє місце. Я його назвав, рибу тут підгодував, рибалю.

— Що?! — Чайник спантеличено презирнувся з Петякантропом (він явно не чекав такого зухвальства). — Слухай, Половинка, ти з нами не жартуй! Ти... Ти ж Петюкантропа знаєш... Він же — як порох. Спалахне — жик! — і залишиться від тебе отакенюня головешка. І взагалі...

— Я такий! — процідив Петякантроп. — Давай кульгай звідси, якщо не хочеш, щоб я тебе п-переполовинив. Ноги на плечі...

— Ні, хлопці, ідіть ви звідси. По-хорошому. Це моє місце. Вам що — річки мало?..

Котька здивувався — такий малий, а наривається. Зараз же... І справді...

— Ну ти диви! Ця мураха ще вказує нам! Ні, я більше не можу... Уа-а!.. — Петякантроп з войовничим криком накинувся на Половинку, повалив і став товкти. Чайник приєднався до нього.

Котька неспокійно засовався на місці. Це було несправедливо, удвох на одного, та ще й такого маленького. Котька не міг на це дивитися. Він уже хотів вискочити, але не встиг...

Несподівано з кущів з'явилася химерна постать: у дивовижному скафандрі з антенами і з червоною миготливою лампочкою нагорі.

— Се муа! — промовила постать якимось неземним, вібруючим радіоголосом — Відпустіть його!.. Семуа не терпить насильства.

Хлопці вмиль одпустили Половинку і застигли з роззявленими ротами.

Котька смикнувся і подряпав щоку будяком, але навіть не відчув болю.

Химерна постать зробила якісь незрозумілі рухи руками, її всю огорнуло синім димом, і вона зникла, наче розтанула. За мить почувся тільки якийсь приглушений шум.

Хлопці не могли зрушити з місця. Вони отетеріло презиралися.

— Ба... бачили? — ледве вичавив із себе Чайник.

— Ба... бачили? — механічно повторив Петякантроп.

— Пришелець! — нарешті зміг вимовити Чайник.

— З космосу! — прохопився Петякантроп.

— Що це ви булькаєте? — обтрушуючись, спокійно спитав Половинка. — Що це ви там белькочете? Який пришелець?

— Та ти що — не бачив?! — здивовано вигукнув Чайник.

— Тільки що!.. Отамо, біля кущів! — показав Петякантроп.

— Що? Нічого я не бачив, — знизав плечима Половинка. — Нікого не було.

— Ну, може, не бачив, бо ти ж лежав, — сказав Чайник. — Але ж чути мусив. "Відпустіть його! Семуа не любить насильства".

— Нічого не чув. То вам здалося! Голови понапікало, та ще й битися лізете... Розпалилися, от і примарилося. У жаркий день не можна робити різких рухів. Це небезпечно. Різна чортівня у голову лізе.

Хлопці отетеріло презирнулися.

Котька тільки очима кліпав: що за дивний хлопець Половинка? Невже й справді не бачив і не чув? Не може цього бути.

— Ти що, смієшся з нас? — Чайник ударив себе в груди. — Я ж ясно бачив!.. І чув.

— І я! — вдарив себе в груди Петякантроп.

— І в телескоп ми бачили. Отам-о, на острові, — Чайник підбіг до крайберега й тицьнув рукою на той бік. — І човен якийсь чудернацький. На підводних крилах.

— Оно ще й хвилі на річці. Мабуть, від його човна, — показав Петякантроп.

— О! — здивовано вигукнув Чайник. — А наших човнів нема! Десь зникли. І весло зникло.

— І бабин мішок, — підхопив Петякантроп.

— А коли пришельці, то завжди щось таємничо зникає. Я читав. І взагалі...

— Та вигадка все це, — переконано сказав Половинка. — Начиталися різного всякого... Ніяких пришельців не було й бути не може. Фантазія.

— А... а Тунгузький метеорит? — аж підскочив Чайник. — На дві тисячі двісті квадратних кілометрів геть усе лягло. Вчені кажуть... І взагалі...

— Якщо взагалі, — усміхнувся Половинка, — то минулого року була експедиція,

керована професором Миколою Володимировичем Васильєвим, яка довела, що тунгузьке диво не могло бути космічним кораблем, але не було й звичайним метеоритом. Найімовірніше, це був або шматок, або навіть ціла комета.

— Га? — роззявив рота Петякантроп.

— А... а... Бермудський трикутник? — не здавався Чайник.

— Ну, це одне з багатьох загадкових явищ природи, ще не пояснене наукою, але нічого спільного з космічними пришельцями воно не має. Це пояснюється якоюсь аномалією в електромагнітному полі Землі, — Половинка говорив поважно, наче професор.

— А... а в Петрозаводську?

— Природне явище.

— А... а... а... — та більше нічого сказати Чайник не встиг. Раптом почувся голос чорнявої Свети:

— Що тут у вас трапилося? Такі збуджені... Що — справді таємниця віку?

— Та от, — пхекнув Половинка. — Запевняють, що бачили якогось космічного пришельця.

— Що?! Пришельця? Ой, як цікаво! Якого? Де?

— Та отамо в кущах! — тицьнув через плече відстовбурченим великим пальцем Половинка.

Света підбігла до кущів:

— Де? Де? Нема... Нікого... Нічого... Хіба що ось пляшка порожня. Так вона ж не інопланетна. Звичайнісінька, земна, з-під лимонаду... А-а-а... То вони, мабуть, читали "Історію з літаючими тарілками" і теж думають нас розіграти. Не вийде! Літаючий Чайник!.. Ха-ха-ха! — Света зобразила руками чайник і зареготала.

— Та йди ти! — насупившись, буркнув Чайник.

— Краще, ніж вигадувати, бабусі допомагав би! Видумляка! — докірливо сказала Света. — А то просто боляче дивитися — з ніг, бідненька, збилася, сама усе робить, а ти... Ех, ти! Втік!.. Вигадав нісенітницю з якимсь пришельцем і втік. Щоб тільки нічого не робити. Все звалив на стару німечну бабусю. Ганьба! Користуєшся тим, що батьки в полі...

— Ой! Тримайте мене, бо я її зараз... — скривився, наче од зубного болю, Чайник. — Ну, що тобі треба? Ну, чого ти лізеш?! Ну!.. Ще вона буде мені тут влаштовувати трудове виховання!.. Ну!..

— От ми зараз тобі влаштуємо! — Петякантроп замахнувся, та враз, мабуть, згадав про Семуа, обернувся до кущів, звідки той виходив, і застиг з піднятою рукою.

— Ой! Тікай звідси, бо... — скреготнув зубами Чайник.

— Бо не витримаю! — благально приклав руку до грудей Петякантроп.

— І взагалі... — знову скреготнув зубами Чайник.

— От уже таки хотіла тобі, Чайник, щось цікаве сказати. Попередити про один секрет. А тепер не буду, раз ти такий. От!.. Раз ви такі... — Света круто повернулася й пішла.

— Потрібні вони дуже, твої секрети...

— ... як рибі зонтик...

— І взагалі... — загукали їй услід Чайник і Петякантроп.

— Ну, я пішов рибалити, — поважно сказав Половинка, витягаючи з кушів удочки.

— Не галасуйте тут. Не полохайте мені рибу.

І він зник з Котьчиних очей — спустився з крутого берега вниз, до води.

Света одійшла уже досить далеко. Раптом обернулася. І помітила Котьку.

— О! — загукала вона. — Дивіться! Ондо ваш пришелець! За будяком ховається... Ех ви! Мюнхгаузени! Видумляки нещасні! Ха-ха-ха! — і вона, сміючись, побігла геть.

Ховатися вже було ні до чого. Котька підвівся з-за будяка. Хлопці, насурмонившись, грізно дивилися на нього.

— Ти хто такий? — спитав Чайник.

— Чого ховаєшся? — спитав Петякантроп.

— Я... з "Бережка"... просто... просто так... — затинаючись, промимрив Котька. — Я... я теж бачив пришельця... Це... потрясаюче!.. Просто неймовірно!..

— О! А вони з нас дурників хочуть зробити! — вигукнув Петякантроп.

— І взагалі!.. — вигукнув Чайник.

— А... а цей Половинка, по-моєму, спеціально вам шлях перетнув... просто не хотів вас пускати. Бо там, у кущах, був той... пришелець... По-моєму...

Котька сказав і одразу пошкодував, що сказав, — відчув себе наче зрадником. Але було вже пізно.

— Ух ти-и! Точно! — розкрив рота Чайник.

— Ну-у... я йому зараз дам! — кинувся до крайберега Петякантроп і здивовано вигукнув: — Тю!.. А де ж він? Нема!

— Як?! Він же тут вудить. "Не полохайте мені рибу!" — кинувся Чайник. Підбіг до крайберега й Котька. Внизу, біля води, нікого не було, ні праворуч, скільки око сягало, ні ліворуч.

— Слу-у-ухай! — раптом зробив рота бубликом Чайник. — А що, як... Половинка... теж пришелець?

— Га? — вирячився на нього Петякантроп. — Що? Ну ти даєш!.. Може, й Светка пришелець... І весь наш клас разом з учителькою Ольгою Гаврилівною...

— Светка ні, а от Половинка... Пам'ятаєш, як він у селі з'явився... і взагалі...

— Ну, пам'ятаю. Батьки поїхали на БАМ, а його завезли сюди до діда Мирона.

— Це він так казав! А насправді? Де він з батьками раніше жив? У якому місті? Ти в діда Мирона перепитував?

— Так він же глухий як пень.

— То ж то й воно!.. Не до когось завезли, а до глухого як пень діда Мирона! У якого перепитати неможливо.

— Тоді й дід Мирон, виходить...

— Ай! — одмахнувся Чайник. — Дід не пришелець! Дід живе в селі вісімдесят років. Але його... залякали. А що? Спробував би ти відмовитися, якби до тебе прийшло таке

мурло у скафандрі з антенами... і взагалі...

— Але... — Петякантроп знизав плечима. — Половинка вроді ж нормальний хлопець.

— Нормальний? — вигукнув Чайник. — А ти пам'ятаєш?.. Пам'ятаєш?..

Тут ми мусимо перервати нашу розповідь і розказати про те, як заявився в селі Грицько Половинка. Хоч Котька дізнався про це значно пізніше, коли добре познайомився з хлопцями.

РОЗДІЛ IX

"Пришелець" Грицько Половинка.

Петякантроп проти Половинки. "Гримучник"

Це було восени після канікул.

Коли чорнява Света, яка завжди приходила перша, зайшла до класу, він уже був там і сидів на її місці. Света навіть подумала, що помилилася дверима і втрапила до якогось молодшого класу.

— Ой! — скрикнула вона і, вискочивши з класу, подивилася на двері. Але ні — на дверях стояло — 5-Б. Тоді вона вирішила, що то він помилився.

— А ти, хлопчику, не в той клас утравив, — повернувшись, сказала вона.

— Ні, в той.

— Як?.. А ти хто?

— Половинка, — сказав він, увібрав голову в плечі і, прикривши рота долонею, якось дивно, ніяково пирхнув — хихикнув.

— Що? — не одразу збагнула Света.

— Еге. Половинка, — кивнув він і знову хихикнув, прикривши рота долонею. — Прізвище моє таке. Справжнє. Ге, смішне, ге?.. А звати Грицько.

Він трохи гаркавив.

— Ти що — новенький? — догадалася Света. — Будеш з нами вчитися? А скільки ж тобі років?

— Дванадцять. Не схоже? Ге? — і він знову хихикнув, прикривши рота долонею. Така вже в нього була звичка: скаже щось, втягне голову в плечі і коротко хихикне, прикривши рота долонею (навіть не всією долонею, а кінчиками пальців).

У клас влетів Чайник.

— О!

І став як укопаний.

Не встиг нічого сказати, як слідом влетів Петякантроп.

— О!

За ними зразу цілою юрбою — ще кілька учнів.

— О! О! О! О! О! О!

— А це що таке? Хто такий? Ти диви! Новачок? Та невже? Такий малий!.. Не може бути!.. Ги-ги-ги! Га-га-га! — з галасом, оточили парту, де він сидів.

— Ну чого ви! — розставивши руки, загородила його чорнява Света. — Новенького не бачили? Це Грицько. Буде з нами вчитися. Не чіпайте його. Одійдіть!..

Вона відчувала себе наче відповідальною за нього (раз вона першою з ним познайомилася).

— Цить! — цикнув на неї Петякантроп. — Адвокатів не треба. Хай скаже сам. Хто такий? Звідки?..

— І взагалі... — додав Чайник.

— Я Грицько... Половинка, — і, попереджаючи їхню реакцію, він втягнув голову в плечі, прикрив кінчиками пальців рота й коротко хихикнув, ніби запрошував їх сміятися. І вони дружно засміялися.

— Красиво, — сказав Петякантроп.

— І взагалі... — сказав Чайник. — Підходяще...

— Еге, — кивнув новенький, погоджуючись. — Відповідає, так би мовити, правді життя, не ціла людина, а половинка... Півпорції.

Всі знову засміялися. А чого не сміятися, коли сам напрошується?

— А звідки ти, такий могутній? — спитав Петякантроп.

І Половинка розказав, що він з далекого села Піски, що батьки його поїхали на БАМ, а його завезли сюди, до діда Мирона, і що це тимчасово — він якихось півроку-рік повчиться тут, а потім поїде на БАМ, до батьків.

Діда Мирона всі знали. То був абсолютно глухий старезний дід, який жив одинаком у хатині під лісом і займався бджільництвом, мав велику пасіку. Через свою абсолютну глухоту був він відлюдкуватий і, як тепер кажуть, неконтактний, порозумітися міг хіба що тільки з бджолами. Люди вважали його диваком, а деякі — навіть несповна розуму. Хоча був він добрішим за отих деяких і завжди частував дітлашню медом. Отак мовчки поманить гачкуватим пальцем, дасть меду, усміхнеться беззубим ротом і махне рукою: "Біжи, мовляв, нема про що балакати..."

І те, що оцей незвичайний новачок Грицько Половинка оселився в дивака діда Мирона, надавало йому в очах школярів ще більшої незвичайності. Та ще оті окуляри. На всю школу досі в окулярах було двоє: вчитель географії Феодосій Маркович і бібліотекарка Марія Миколаївна. Так то ж дорослі. А тут таке мале і в окулярах, мов професор.

До речі, дуже скоро його так і стали називати — "професор Половинка". І не стільки за окуляри, скільки за те, що він дуже любив читати. Читав на уроках, на перервах, під час обіду, читав на ходу. Вшнипить носа в книжку і йде — нічого не бачить. Скільки разів був би й під машину або під трактора вгнався, якби шофер чи тракторист вчасно не помітили.

Взагалі новачкові завжди якось незатишно перші дні в класі.

Навіть коли до нього і не ставляться відверто вороже. Бо всі давно здружені між собою, всі мають якісь спільні інтереси, невимушено говорять кожен про своє. А до новачка якщо й звернуться, то хіба що з ввічливості або, щоб цікавість свою задовольнити, спитають щось. І мимоволі новачок якийсь час тримається осторонь. Поки не звикне, не ввійде, як то кажуть, у колектив. Так бувало завжди в усіх класах. Обов'язково проходив новачок певний карантин самотності, відчуженості. Здавалося, і

цей мусив би... Тим паче новачок же який — нема на що дивитись — маленький, щуплявий, непоказний, тільки й того, що хихикає раз у раз, пучками рота прикриваючи (наче дідусь, у якого вставна щелепа на ремонті).

Але Грицько Половинка з першого ж дня, з першої хвилини став центром уваги в класі.

Виявилося, що він їздив на математичну олімпіаду у Київ і одержав там якусь грамоту. Чайник спробував був засумніватися, але Половинка тут же довів свої математичні здібності: множив і ділив в умі такі цифри, які Петякантроп неспроможний був розділити на папері.

На першій перерві на Половинку прибігли подивитися з паралельного "А" класу.

На другій перерві на нього вже бігали дивитися старшокласники.

А на третій перерві бігала дивитися майже вся школа. Навіть учителі зазирали.

Після уроків весь клас проводжав його аж на узлісся, до діда Мирона.

Юрбою оточивши Половинку, всі мовчки слухали, що він розказував.

А розказував він про славнозвісну єгипетську піраміду Хеопса.

— У цієї піраміди є якості, природу яких учені досі не можуть пояснити. Так, наприклад, якщо підвісити маятник над вершиною зменшеної моделі піраміди, він обов'язково відхилиться вбік або повільно обертатиметься навколо вершини, але ніколи не висітиме прямо і без руху. Якщо помістити всередині моделі м'ясо чи овочі, вони висихають і не псуються. А один американський учений побудував собі житло у формі піраміди. І там спав. І вже через кілька днів з'ясувалося, що він, по-перше, став значно менше важити, по-друге, йому для нічного відпочинку почало вистачати значно менше часу. І, по-третє, в нього з незрозумілих причин значно покращилася пам'ять... От... Дивно поводити себе також рослини, якщо помістити їх у скляну модель піраміди. Спершу вони починають хилитися на схід, потім описують півколо, рухаючись з півдня на захід. А якщо з західної сторони рослину заслонити алюмінієвим екраном, її загадковий рух припиняється. У будь-якій іншій позиції екран не діє... От!

Навіть учителя географії Феодосія Марковича, який розповідав цікавіше за всіх учителів, не слухали вони з такою увагою.

Коли, провівши Половинку, мовчазні й замислені, поверталися назад, Чайник глибокодумно зітхнув і сказав:

— Мда... інтересний кадр!.. І взагалі...

— Не інакше, як він сам спить у піраміді, — розтягнув рота у посмішці Петякантроп. — Тому-то такий маленький... І пам'ять така могутня... Ги-ги!..

Але ніхто не засміявся.

І тут Петякантроп уперше відчув небезпеку.

До появи Половинки Петякантроп владарював у класі безроздільно. Його слово було закон. Якщо хтось огинався, насмілювався протестувати, Петякантроп коротко казав: "Вріжу!" — і врізав. Авторитет його фізичної сили був незаперечний. Навіть деякі семикласники його боялись.

Поява Половинки з його захоплюючими розповідями одразу відчутно позначилася

на Петікантроповому авторитеті. Наче хирлявий Половинка взяв той авторитет своїми слабосильними рученятами, зняв з високого цвяха і спокійнісінько швиргонув у помийницю. Тепер усі ходили й дивилися Половинці в рот. І чекали, що він скаже. І він щодня говорив якісь потрясаючі речі про різні загадки й таємниці. Сьогодні про "Літучих голландців", про кораблі, що носяться по морях з мертвим екіпажем на борту або навпаки, без жодного члена команди, яка несподівано в одну мить кудись зникла, залишивши в камбузі паруючий борщ... Завтра про кам'яних ідолів і скарби інків... Післязавтра про таємницю озера Тітікака... І все це Половинка розказував якось так, що одразу ставало моторошно й цікаво. І хотілося будь-що розгадати таємницю.

Навіть Чайник ходив за Половинкою, мов зачарований.

Петякантроп мусив щось робити. Якось він вибрав момент під час перерви, коли біля Половинки нікого не було, підійшов до нього впритул і сказав:

— Слухай, ти! Очкарик! Ти думаєш, ти розумний? Так?.. Помиляєшся! Дурний ти, а не розумний! От, що це таке? — він підніс до Половинчиного носа кулак.

— Кулак, — спокійно сказав Половинка.

— От бачиш — не вгадав! Дурень! Це — не розгадана тобою таємниця. От! І я тобі зараз допоможу її розгадати! — і Петякантроп тицьнув Половинку прямо у підборіддя. Половинка не встояв на ногах і сів.

— Ги-ги! — вищирився Петякантроп. — А тепер біжи до вчительки скаржитися!

Петякантроп чогось не сумнівався, що Половинка побіжить скаржитися. А що ж іще може зробити цей слабак? Він поскаржиться, а Петякантроп при всіх кине йому в обличчя: "Ябеда!" і Половинки нема. Зник, як булька на воді. З усіма своїми таємницями. Ябеда — це не людина. Ябед і донощиків зневажають усі.

Але Половинка скаржитися не побіг. Він підвівся, потер забите підборіддя, зітхнув і сказав:

— Бідний ти чоловік. Мені тебе жаль. Ти, мабуть, хворий. Здорова людина не стане ні з того ні з сього лізти з кулаками. Та ще й до слабшого за себе.

Петякантроп розгубився. Він не знав, як йому реагувати. Ще раз тицьнути Половинку рука не піднімалась. А інших аргументів Петякантроп не мав. На його щастя, продзвенів дзвоник, і довелося бігти в клас. Половинка нікому нічого не сказав. З однокласників ніхто не бачив, і на цьому могло б усе закінчитися. Та Петякантроп вважав себе ображеним. При свідках знову "врізати" Половинці він не наважився. А що, як стануть на захист? Тоді зовсім прощай авторитет. І Петякантроп вирішив застосувати тактику раптових нальотів. Він підстерігав Половинку по дорозі додому, наскакував ззаду, валив з ніг, швидко давав кілька тумаків і, не обертаючись, спокійно йшов собі геть — наче то не він.

Мусив же цей слабак колись поскаржитися!

Але Половинка вперто не скаржився, а продовжував розповідати свої захоплюючі таємничі історії. Одного разу він завів мову про зміїв.

Виявляється, його двоюрідний брат працює в Київському зоопарку і саме в тераріумі, де змії. Там є і кобра, і гюрза, і пітон, і багато інших.

Половинка говорив про них з піднесенням. ("Люди даремно так ставляться до зміїв. Змії приносять велику користь. Недарма ж і емблема медицини — чаша і змія".) Але з особливим захопленням говорив Половинка про гримучу змію.

— Її називають джентльменом зміїного світу. Це єдина в світі змія з гуркалом, тарахкалом на хвості. Перші гримучі змії з'явилися в другій половині третейської ери, і в результаті природного добору вижили індивідууми з найсильнішою отрутою і найгучнішим музичним інструментом. Було багато випадків приручення гримучників людьми. Один пастор з Каліфорнії привчив гримучника дзвонити перед кожною молитвою. А один золотошукач — Олин Янг — тримав гримучника замість собаки. Коли приходив хтось чужий, гримучник висовував своє тарахкало у вікно й торохтів. Ну і той чужий тікав так, що аж п'яти мелькали... У індіанців Північної Америки гримучник був символом свободи. Вбити гримучу змію дуже важко. Вона страшенно живуча. Можна вважати гримучника тричі вбитим, а він ще може завдати смертельний удар. Відрубана голова гримучника може вкусити навіть через годину. Тарахкало — не єдина прикраса гримучника. На морді його зяють дві ямочки, наче на щічках усміхненої дівчинки. Це — своєрідні приймачі інфрачервоного випромінення, які сприймають коливання температури з точністю до однієї десятої градуса. Завдяки цьому змія визначає місцеперебування своєї жертви в абсолютній темряві й наводиться на неї, як ракета на ціль. Гримучник відчуває наближення навіть найменшої теплокровної тваринки. Вкушені гримучником найчастіше вмирають від страху. Після нападу гримучника єдиний вихід — лягти на землю й чекати допомоги. Тоді, як пишуть, дев'яносто сім шансів із ста врятуватися...

— А звідки тобі все це відомо? — спитав Чайник.

— Читав. Цікавився. Я... навіть... нишком узяв одного маленького гримучника в тераріумі у брата. Думав привчити.

— Ну!.. А... а чим же ти його годував?

— А гримучник може нічого не їсти цілий рік. Але я його не тримав довго, — Половинка загадково усміхнувся... — Нащо він мені. У мене ж ворогів нема.

І Половинка, як завжди, коротко хихикнув, прикривши рота долонею.

Спершу, слухаючи Половинчині історії, всі дивувалися і думали, що він прибріхує, а то й просто бреше. Але потім перевірили (по книжках, журналах, на які він посилався) і переконалися, що все правда.

Того вечора хлопці допізна грали на вигоні у футболу. Розходилися додому, як уже зовсім смеркло, так що й м'яча в траві не видно було. Петякантроп так набігався й награвся, що ледве ноги тяг. Шлях його пролягав попід лісом повз город діда Мирона. Він жив на тому ж кутку, за три хати від діда.

Петякантроп уже майже минав город діда Мирона і раптом... Раптом наче хто схопив його за ноги чіпкими руками. Він застиг як укопаний.

У траві зовсім близько... щось заторохкотіло. Сухо й лунко. Заторохкотіло й перервалося. Потім знову. Ще ближче.

Петякантроп напружив зір.

У траві щось ворухилося.

Ворухилося й торохкотіло.

І наближалось, підповзало до нього.

Крижані пальці страху стиснули Петікантропове серце. Він не міг ні ворухнутися, ні дихнути.

Гримучник!..

Той клятий Половинка ніколи не бреше.

Взяв у брата в тераріумі гримучу змію і привіз із собою. Щоб привчити замість собаки. І от...

Щось знову заторохкотіло й поповзло, перетинаючи Петікантропу шлях.

Праворуч був ліс. Ліворуч город діда Мирона. Ніде ні душі. Хлопці пішли в інший бік.

Темрява дедалі густішала. "Гримучник визначає місцеперебування своєї жертви в абсолютній темряві й наводиться на неї, як ракета на ціль... відчуває наближення навіть найменшої теплокровної тваринки". А Петякантроп ондо який вимахався, та ще й після футболу розпалився так, що з носа пара йде. Для гримучника він у темряві аж світитесь.

Що робити?

Підхопити якогось дрючка... Оборонятися...

Тікати назад...

А як дожене?..

Або як наступиш на нього ненароком у траві... Ондо тільки що гримів отут, а вже гримить тут...

"Єдиний вихід — лягти на землю і чекати допомоги. Тоді дев'яносто сім шансів із ста врятуватися".

Петякантроп присів навпочіпки, потім, обережно мацаючи рукою (щоб не лягти прямо на гримучника), перекинувся набік. І застиг, скоцюрбившись.

Лежав і не дихав — прислухався.

Спершу торохтіло ліворуч, потім праворуч, потім знову ліворуч...

Гримучник наче кружляв навколо нього, беручи в кільце.

Петякантроп ледве стримувався, щоб не цокотіти зубами.

Страх усе більшав і більшав. Наче холодним липким простирадлом огорнув його всього.

Дев'яносто сім шансів, що виживеш.

А три? Три шанси куди подіти? Три ж шанси, що загинеш.

Ой-оой!

Невже це кінець?

Невже ще трохи і... І наавтра знайдуть його скрюченого, холодного, задублого... Ой!

А він же ще не нажився. Стількох же радостей ще не зазнав. Торт "Київського" ще не їв (чорнява Светка казала — така смакота, язика проковтнути можна!). "Фірмових"

джинсів ще не носив (як у Генки Бухала з восьмого "А"). Переносного японського магнітофона "Соні" ще не мав (як у Наді Портянко з дев'ятого "Б").

Що він бачив на цьому світі, щоб умирати? Та ще й від гримучої змії або просто від страху.

Ой-йой!..

Ні! Треба гукати людей!

Але хто ж тебе почує?..

Дід Мирон глухий, йому хоч з гармати над вухом гати — байдуже.

Хіба що ворог твій Грицько Половинка, якого ти гамселив під микитки ні за що стільки разів!

Сміятиметься ж! Злорадітиме!..

Але терпіти далі було несила. Хай! Хай усе, що завгодно!.. Аби тільки жити на світі... їсти "Київський" торт, носити "фірмові" джинси, слухати японський магнітофон "Соні"... Тільки б жити...

Петякантроп набрав повні груди повітря і... і сам не впізнав свого голосу.

Щось тоненьке, жалюгідне й пискляве вирвалося з рота:

— Ря-ятуйте-е!..

Наче щойно народжене козеня мекнуло.

Він знову набрав повітря й знову:

— Поможі-і-іть!..

Але й цей варіант прозвучав не краще.

І тут з-за городу від хати пролунав голос Грицька Половинки:

— Гримуля! Додому! Гримуля! Де ти? Іди сюди! Гримуля...

Так гукають якусь домашню тварину — кицьку, собаку абощо.

І вмить заторохтіло, віддаляючись у бік хати.

Петякантроп почекав ще трохи, потім підхопився, наче його підкинуло пружиною, і рвонув додому...

На другий день до школи він не пішов. Матері сказав, що болить живіт. Здається, він не дуже й брехав. Від того страху, що він натерпівся, усе могло бути. Але справжньою причиною був не живіт. Петякантроп боявся, що Половинка кепкуватиме з нього, розкаже всім, як він лежав і кричав "Рятуйте!.." І всі сміятимуться.

Але Половинка нікому нічого не розказав. І не кепкував і не сміявся. Петякантроп не міг зрозуміти, чого це так. Потім вирішив, що Половинка, мабуть, нічого не чув. Просто вийшов з хати та погукав свою Гримулю. І не знав, що за городом лежить ного запеклий ворог, і тремтить від страху, і пищить "Рятуйте!". А то б, звичайно... І ще Петякантроп подумав, що Половинка, мабуть, приховує від усіх, що він тримає вдома гримучу змію. Бо це, справді, незаконно. А що? Як усі почнуть тримати вдома зміїв, то це буде не світ, а гадючник. І якщо сказати кому треба, то Половинку можуть навіть і з села виселити. Але оскільки Петякантроп сам не міг нікому розказати про гримучника, так це й залишилося таємницею. В усякому разі більше він повз город діда Мирона не ходив. І Половинку поки що не чіпав, наскоки свої на нього припинив.

Щоб даремно не інтригувати тебе, любий читачу, скажу одразу, що ніякої гримучої змії в Грицька Половинки, звісно, не було. Просто він знав, що після футболу Петякантроп ітиме повз їхню хату (він завжди так ходив), і вирішив його налякати, щоб не чіплявся. Гримучником була дитяча іграшка-брязкальце для немовлят. Грицько прив'язав до неї дві довгі капронові ліски від удочок і, сидячи на груші, за допомогою тих удочок керував усіма пересуваннями гримучника. Але Петякантроп так про це і не дізнався. А через деякий час вирішив, що Половинка повернув змію в тераріум.

Отакий був Грицько Половинка. Такі таємниці огортали його.

РОЗДІЛ X

На острові. Неймовірні дива. Семуа ставить умови.

"Ку ку бо бо...", "Па ні ко мо..."

— А ти кажеш, Половинка нормальний! — вигукнув Чайник. — Таке, мале, менше за всіх у класі, а таке розумне, стільки всього, свиня, знає! Нормально?

— Га? — вирячився Петякантроп.

— Ні тобі вікно розбити, ні кавуна вкрати, нічого. Нормально це?

— Га?

— От тобі й "га"! Ти бачив, щоб він якусь дівчинку штовхнув, ударив коли-небудь?.. Нормально?

— Пришелець! — видихнув переконаний нарешті Петякантроп. — Таки, мабуть, пришелець, змія гримуча. Ну! Що ж робити?

— Треба на острів... Подивитися, сфотографувати... і взагалі...

— А як же? Човнів же нема...

І тут подав голос Котька:

— А що, як... уплав...

Котька змалечку добре плавав, а тепер ще й ходив у басейн, мав навіть третій юнацький розряд, і була реальна можливість показати хлопцям свою мужність і відвагу.

Чайник і Петякантроп презирились.

— Воно, звичайно, можна, але... — протягнув Чайник.

— А як же фотоапарат, телескоп?.. — знизав плечима Петякантроп.

— І взагалі... — поставив крапку Чайник.

Але Котьку вже несло на хвилях раптової рішучості (наслідок легковажної батькової спадковості).

— Та ви що! До голови прив'язати! Нас у басейні вчили прикладним видам плавання. Я покажу. І взагалі уплав навіть краще. Як обережно — ніякі пришельці не помітять. А човном — одразу...

— А що — це ідея... — глянув Чайник на Петякантропа. Петякантроп не став сперечатися. Хоча видно було, що пливти на острів йому не хотілося.

Штани й сорочки поховали в кущах. Знявши сорочку і висипавши на землю яблука, Котька полегшено зітхнув — йому набридло цілий день тягати їх за пазухою (а зовсім викинути було шкода, він стільки через них настраждався). Потім Котька прив'язав фотоапарат і телескоп поясами — фотоапарат до голови Чайника, телескоп до голови

Петікантропа. Одійшли трохи вгору за течією і там зайшли у воду. Пливли тихенько, намагаючись не хлюпати й не пирхати. Котька плив, і всередині в нього лоскотно смикалося від живота вгору щось радісне й водночас тривожне. А голова обертом ішла від п'яного очманіння.

Оце пригода!.. Та хіба міг він навіть мріяти про таке!.. Пливе на острів, де висадилися справжні космічні пришельці, інопланетяни! Та Ігор Дмитруха слізьми вмиється від заздощів! А Тютя?! Тютя вмер би від страху на його місці!.. І взагалі забулькав би на дно — бо ж плавати не вміє. Та... Та враз Котьку огортала тривога: а якщо пришельцям не сподобається візит непроханих гостей?.. І скільки їх там, тих пришельців?.. Може, вони сердяться на хлопців за те, що ті лупцювали Половинку (може, Половинка справді теж пришелець...) І... і тоді хтозна-що може бути...

Але потім знову холодна хвиля страху відкочувалась і натомість накочувалась гаряча хвиля радісного збудження. Та це ж таке... таке... таке... Вони ж перші радянські люди, що контактують з живими інопланетянами, пришельцями з інших цивілізацій! Це ж сказитися можна!

Котька від захоплення набрав повен рот води і трохи не захлинувся.

Хлопці підпливли до острова і, обережно розсуваючи очерет, почали вибиратися на берег. Ще трохи, ще... І от...

Вони завмерли й презирнулися.

За кущами верболозу, посеред острова, стояв яскравий жовто-червоний намет. Біля намету лежали якісь лискучі алюмінієві чудернацької форми ящики, конуси і циліндри, схожі на деталі міжпланетного корабля.

— І-і-і!.. — вдихнув Чайник.

— У-у-у!.. — видихнув Петякантроп.

— З-здається, н-нікого нема, — самими губами прошепестів Котька.

Чайник виявився все-таки найхоробрішим. Він перший посунув до намету. За ним поповз Петякантроп.

А Котька... Тільки не думайте, будь ласка, що Котька був зовсім боягузом. Але в останню мить у нього в голові іскрою проскочила думка: "То ж вони лупцювали Половинку, а не я... Хай перші й лізуть".

І та думка якось уповільнила його рухи, і Котька лишився в кущах.

Чайник, зігнувшись, навшпиньках підійшов до намету. Хотів зазирнути всередину, та тільки взявся рукою за запону, як раптом з намету вирвався дим, спалахнув вогонь і... Чайник від несподіванки гепнувся на землю.

Петякантроп, що й так лежав на землі (бо не йшов, а повз), просто заляк, наче його судома звела. А Котька за кущем тільки рота роззявив.

І тут сталося таке, що Котька не повірив своїм очам. Ящики, конуси й циліндри, що лежали біля намету, несподівано заворушилися. Спершу піднявся в повітря ящик і опустився на інший ящик. Потім злетів циліндр і ліг зверху, а на нього — конус. І виникла якась дивна химерна фігура. Та фігура наче ожила і раптом заговорила. З верхнього конуса почувся гучний "неземний" голос Семуа:

— Плом бурделом бурдавур... Пробачте. Що треба дітям Землі від мене? Відповідайте!..

— М-мм... н-нічого, — сидючи, пробелькотів Чайник.

— П-просто т-так, — промимрив, лежачи, Петякантроп. Котька промовчав.

— Як звати дітей Землі? — запитала "фігура".

— Що? — ледь вимовив Чайник.

— Повторюю запитання — як звати дітей Землі? Переходжу на прийом.

— В-вася, — сказав Чайник.

— П-петрик, — сказав Петякантроп.

Котька знову промовчав. Він вирішив поки що не встрявати в розмову. "Фігура", здається, його не помічала.

— Ваша інформація невірна. Ви говорите неправду, — почулося з конуса.

Чайник і Петякантроп вражено презирнулися.

— Га?

— Що?

— Я чув, як ви називали один одного іншими іменами — Чайник і Петякантроп. Хіба на вашій планеті в жителів по кілька імен? Поясніть, будь ласка.

— А-а... — протягнув Чайник. — Та ні. Просто... просто це не... це не справжні імена, а так, вуличні прізвиська... Насправді мене звать Вася.

— А кличуть Чайник, — подав із землі голос Петякантроп. — Бо прізвище його Чайка.

— А його насправді звати Петрик, а кличуть Петякантроп. Бо він... ну, такий... любить це саме... в індіанців грати... І взагалі...

— Дивно... Дуже дивно... Сюр, бобелюр, кордавур... Пробачте. Якісь незрозумілі звичаї на вашій планеті...

Слова своєї мови голос Семуа промовляв скоромовкою, а слова українські — чітко, завчено, — розтягуючи й артикулюючи, як іноземець.

— А... а як звати вас? — одважився спитати Чайник.

— Семуа.

— А хто ви такий? — осмілів і Петякантроп. — Звідкіля?

— Я — з планети Укриц Анера.

Хлопці тільки плечима знизали.

Котька теж ніколи не чув про таку планету.

— Аз якої це галактики? — спитав Чайник.

— З галактики Яізюлі.

І знову хлопці знизали плечима. Котька про таку галактику зроду не чув.

— А... чого у вас такий вигляд? — простодушно спитав Петякантроп.

— У перший раз, на березі, ви виглядали... трохи інакше, — сказав Чайник.

— Тому що перед вами не я, — почулося у відповідь.

Ошелешені хлопці тільки очима закліпали.

І раптом зовсім з іншого боку той же голос промовив:

— Семуа тут!

Хлопці — наче хто їх за вуха смикнув — різко повернули голови.

З кущів вийшов Семуа — той самий, у скафандрі з антенами і з миготливою лампочкою на голові.

— Вибачте. Але я мушу бути обережним. Лу суберо сурекор... Пробачте. Я не знаю ваших намірів. Чи ворожі вони мені, чи ні.

— Та що ви! — підхопився Чайник. — Ми вам не вороги. Ні! Ми просто... цікавимося.

— З науковою метою, — підкинув Петякантроп.

— І взагалі... — додав своє улюблене Чайник.

— Зрозуміло, — сказав Семуа. — Але я, на жаль, не можу задовольнити ваших наукових інтересів. Ваша наука не повинна нічого знати про мене. Це передчасно. Це може... Ду бумамо реба бу... Пробачте... Це може спричинитися до міжпланетних неузгоджень і порушити міжгалактичну рівновагу. Моя експедиція цілком таємна. І місія конфіденційна.

— А чого ж тоді ви... — почав і затнувся Чайник.

— ... розкрився перед вами? — закінчив за нього Семуа. — Ня ню ия ні... Пробачте... Просто не витримав. Бачите, ми не терпимо насильства і несправедливості. У нас на планеті давно немає війн і ворожнечі. І ми дуже любимо дітей. Ля лі мо мо... Пробачте... Девіз нашої планети Укриц Анера — щоб усім дітям було цікаво, щоб усі мали радість і вітиху, щоб були веселі й щасливі.

— О! Правильно! І я так завжди кажу! — вихопилося в Чайника. — Головне, щоб було цікаво, щоб була радість. Ех, шкода, що моя баба не чує! А то все учить, учить... А тут... Хороша у вас планета! Просто прекрасна! От би побувати! Ля лі мо мо!..

Котька дивився, слухав і не міг повірити, що все це відбувається насправді, а не уві сні. Звичайні сільські хлопці розмовляли з інопланетянином, з істотою, яка жила в далекій невідомій галактиці на якійсь дивній планеті Укриц Анера. Це було фантастично!

— А ви що — прилетіли вивчати наше життя? Га? — спитав Петякантроп.

— Так, — сказав Семуа. — Для того, щоб налагодити зв'язок з вашою планетою і уникнути небезпеки агресії з вашого боку, ми повинні якомога більше знати про вас. А ми тільки починаємо вивчення біогенезу вашої планети. Ба рабадол пірадур... Пробачте... Тому кожна експедиція дає дуже цінний матеріал. Ви мене розумієте?..

— Га? — роззявив рота Петякантроп.

— Розуміємо! Розуміємо! Авжеж! — поспішив запевнити Чайник, боячись, що Семуа припинить з ними контакт. — Авжеж, розуміємо! Вивчення — це, звичайно... Це дуже важливо... Це... А знаєте, — Чайник підніс угору палець (у нього раптом майнула якась думка). — А ще б корисніше для вас було б узяти... ну... якогось, ну... "язика"...

— Що? Не розумію терміну! — сухо сказав Семуа.

— Ну... Взяти когось із собою з жителів нашої планети... — Чайник глянув на Петякантропа. — Або навіть двох... Вони б усе розказали, що треба, показали... І

взагалі...

Семуа якусь хвилю мовчав. Лампочка на його голові замиготіла швидше. Він думав.

— Ну що ж, — сказав він нарешті, — це цікава думка.

— І знаєте... знаєте... — від хвилювання Чайник аж захлинався. — Найкраще когось із молодих... Бо ж до вас летіти, мабуть, довгенько... І взагалі...

— Звичайно, — погодився Семуа.

— От... от хоча б таких, як ми... — випалив Чайник.

— Га? — вражено прохопився Петякантроп. Він явно не чекав такого повороту справи.

— От... от візьміть нас! — ударив себе в груди Чайник. — Ми... ми вам все-все розкажемо й покажемо. От візьміть! Ну! Будь ласка!..

— Ти що?! — зашипів йому Петякантроп. — Ти що — вчадів? А назад?

Невідомо, чи почув це Семуа, але Котька почув добре. Проте Чайник, як той соловейко, крім свого співу, нічого не чув.

— А... а потім назад повернете. На літаючій тарілці. Як самі прилетіли. Ми... ми нікому не скажемо! Чесне слово!

— А що... — розважливо мовив Семуа. — Над цим можна подумати. Я подумаю, зв'яжуся з центром управління космічної програми...

— Авжеж, авжеж, — підхопив Чайник, — треба погодити. Аякже. Ми це розуміємо. У нас це теж робиться. Але ви не бійтесь, ми вам усе-все розкажемо, що треба... Ви не думайте. От що вас цікавить?

— Га? — подав нарешті голос і Петякантроп.

— Нас цікавить все, — сказав Семуа. — Нас цікавить структура вашого суспільства, ваш спосіб життя, ваша виробнича діяльність...

— Га? — Петякантроп подивився на Чайника.

— А... можна трохи конкретніше, — сказав Чайник.

— Нас цікавить, як ви добуваєте продукти споживання. Було б дуже добре, якби можна було захопити з собою... ку ко бо бо... Пробачте... Особисті знаряддя праці, щоб там у нас продемонструвати спосіб користування ними.

— Га? — Петякантроп знову розгублено подивився на Чайника.

— Ну... звичайно, це можна... — не дуже певно сказав Чайник. — Це можна... але...

— Розумію ваш сумнів, — сказав Семуа. — Правильно. Дещо треба зафіксувати на місці, в умовах вашої планети, оскільки структура нашої планети дуже відрізняється од вашої.

Чайник кивнув головою, хоча Котька був певен, що сумнів його викликаний зовсім іншими причинами. Судячи з бабиних слів, спосіб користування знаряддями праці не був предметом захоплення Чайника. Так само, як і Петікантропа.

— Але сьогодні ми не зможемо зайнятися цим, — сказав Семуа. — Я дію за зарані наміченою і затвердженою програмою. І порушити її не можу. Через чотири з половиною хвилини у мене космозв'язок з нашою орбітальною станцією. Ви не повинні в цей час бути тут. Бу бу, ра ро... Пробачте... Я про все домовлюся щодо вас і завтра

сам законтактую з вами. Прошу бути вдома і нікуди не йти.

— З-звичайно... Але... як же?.. — Чайник розгублено закліпав очима. — Там же баба... вона...

— Ви хотіли б узяти її з собою? — турботливо спитав Семуа.

— Ні-ні-ні! — перелякано замахав руками Чайник. — Ви що!.. В-вона... старенька, немічна... їй буде важко...

— Тоді не турбуйтеся. Я зроблю так, що вона нічого не побачить... Лі сі ку ко... Пробачте... Ми це вміємо робити. Яка ваша хата? Ви живете разом?..

— Ні, але... він буде в мене... — за обох відповів Чайник. — Хата третя од поля. Під бляхою. Дуже легко знайти. Біля воріт криниця й тополя. Зразу видно. Слухайте, а... а можна, щоб з нами ще один хлопець полетів?

Котька здригнувся від несподіванки й похолов. Він зовсім не збирався летіти на іншу планету. Одна справа законтактувати з пришельцем, а зовсім інша — летіти в якусь галактику, кидаючи маму, тата і всіх на світі. Котька не був до цього підготовлений.

Але одразу ж він заспокоївся. Бо...

— З Німеччини, — сказав Чайник. — Демократичної. Отакий хлопець!.. Червоний слідопит. І взагалі... Він вам розкаже, як живуть у Німеччині. Вам буде цікаво. Адже на землі багато країн, і кожна живе по-своєму.

— Добре, я пораджуся... Це може бути корисно... А тепер ідіть. І попереджаю: все, що ви тут бачили і чули, — сувора таємниця. Нікому ні слова. В разі чого я змушений буду застосувати аннігіляцію.

— Га? — роззявив рота Петякантроп.

— А... що це таке? — спитав Чайник.

— Аннігіляція це... От бачите кульку? — він підніс догори руку, в якій була яскрава червона кулька. — Ап! — і кулька зникла. Кулька аннігілювалася. Тобто її не стало.

— Га? — рота Петякантроп просто уже не закривав. Так і стояв.

— Я-ясно, — тремтячим голосом сказав Чайник. Котька відчув, як і в нього тремтять і підгинаються ноги.

— Ми це робимо тільки тоді, коли нам загрожує небезпека. Па ні ко мо дю ди дир... Пробачте... Або коли предмет чи об'єкт нам заважає.

— І це на... назавжди... назовсім? — спитав Чайник.

— Це залежить від нашого бажання. Згодом, якщо ми вважатимемо, що об'єкт може приносити якусь користь, ми його знову матеріалізуємо. Отак! Ап! — і кулька знову з'явилася в руці Семуа.

— Здорово! — захоплено вигукнув Чайник. — От би нам так! Ап! І само прибралося у дворі, аннігілізувалося все сміття.

— Ап! — перебив його Петякантроп, — Ап! — і нема двійки в щоденнику. Аннігілізувалась! Ап! — і нема вчительки математики. Га-га-га!

— Ми це робимо тільки для блага і добра, — сказав Семуа, в голосі його прозвучало невдоволення.

— А що, це не благо було б — аннігілізувати вчительку математики? — пробурмотів Петякантроп. — Скільки хлопців подякували б...

— Мовчи! Бо він тебе зараз — ап! — і буде тобі благо... Пішли! — шикнув на нього Чайник і сказав уголос: — До побачення! Так ми на вас чекаємо.

— До побачення! — сказав Петякантроп, і хлопці посунули до кущів.

Котька позадкував.

Тепер, коли розмова з пришельцем закінчилася, Котька відчув деяку образу на Чайника, що він зовсім про нього забув. Але висловити її, звісно, не наважився, бо розумів, що сам винен, оскільки ховався в кущах. І удав, що все відбулося так, як належало: хлопці на правах першовідкривачів контактували з пришельцем, а він, так би мовити, прикривав тили...

Тепер хлопці пливли не ховаючись.

Коли одпливли трохи від острова, Петякантроп повернув голову до Чайника і, пирхаючи, сказав:

— Нащо ти ото вискочив — як Пилип з конопель: "Візьміть нас на свою планету! Візьміть! Будь ласка!.." Тьху!

— Та ти що! Та це ж!.. Це ж... — Чайник не знаходив слів. — Перші радянські люди Василь Чайка і Петро Олефіренко на планеті Укриц Анера! Лі сі ку ко!.. Подія на весь світ... Про нас наукові статті писатимуть. Отакі портрети надрукують! І взагалі... Це ж... — Чайник, забувши, що він пливе, в захваті підніс догори руки і одразу занурився з головою.

— От іменно! — сказав Петякантроп, коли він виринув. — А що там робити, на тій планеті? Ти подумав? Кругом чужі люди, навіть не люди, а хтозна-хто... Все чуже, незнайоме. Та й невідомо, чи назад тебе вернуть. Може, й ні. Може, залишать для наукових експериментів, для анатомічних розтинів і досліджень...

— Ех, ти! — Петякантроп! Неандерталець! Дика людина! — з презирством кинув Чайник. — Та це ж! І працювати ніхто не примусить... Ніякого трудового виховання... І взагалі... Ех, ти! Скажи, що ти просто боїшся. Як той заєць під кущем. Сидиш і тремтиш — ди-ди-ди-ди. Все труситься.

— Що! Я — заєць?!! Ось я тобі зараз. Буде тобі — ди-ди-ди-ди! — Петякантроп рвонувся до Чайника і затопив йому своїм кулачиськом по спині. Чайник одразу з головою занурився у воду.

— Та ви що, хлопці! — кинувся до них Котька. — Потопитися хочете? Ви що?..

— Тьху! Тьху! — одплювувався, виринувши, Чайник. — Дурень! Мордобоець! Апарат же ж...

— А чого ж ти?..

Котька відчув, що настав час, коли можна йому ліквідувати незручність, викликану тим, що він ховався в кущах. І тому він накинувся на них:

— Ви що, хлопці, хочете, щоб Семуа помітив з острова і подумав, що на нашій планеті живуть самі агресори, і припинив контакти? На вас же тепер така місія лежить... Ви ж представлятимете все людство!..

— От іменно!.. І взагалі... — підхопив Чайник. Петякантроп винувато пирхнув, а потім сказав:

— До речі... "Ніякого трудового виховання!.." А про "ку ко бо бо" за-бо-був? "Особисті знаряддя праці..." Щоб узяти з собою...

— Так то ж тільки для демонстрації, показувати! — вигукнув Чайник. — Показав собі та й усе. Гуляєш. Планету дивишся. Інопланетне морозиво їси...

Петякантроп лише носом шморгнув.

Після того пливли вже спокійно, без інцидентів. І мовчали. Котька був собою задоволений. По-перше, помилив хлопців, підкреслив їхню виняткову історичну місію. По-друге, підкреслив свою пасивну роль стороннього захопленого спостерігача, натякнувши, що його скромне перебування в кущах було запрограмованим виявом тактовності й небажання лізти в очі.

Одягалися теж мовчки. І тільки вже, як одяглися, Чайник зробив дуже серйозне обличчя і сказав, якимось скося глянувши на Котьку:

— Ти ж дивись. Ні пари з уст! Бо...

— Та ви що! Могила! Що я, дурний, не розумію? Таке діло. Ап! — і Котька затнувся й додав: — А... а завтра мені можна до вас? Подивитися...

Чайник презирнувся з Петякантропом, подумав і сказав:

— А чого? Приходь... Це, мабуть, навіть треба, щоб хтось знав. Як нас анігілізують абощо...

Петякантроп тяжко зітхнув. Хлопці попрощалися, і Котька мерщій побіг на "Бережок".

РОЗДІЛ XI

"Всі по місцях!.. Замкнути браму!"

Гравітаційні сходи. На "літаючій тарілці".

Експериментальне селище пришельців.

— Де ти був? — мама вигукнула це так, що Котька аж здригнувся. Так мама не вигукувала навіть на сцені народного театру, коли грала Марію Стюарт (тато з мамою ще з студентських років захоплювалися драматичним мистецтвом).

— Ну, старик, ти даєш!.. — теж на високій ноті проказав тато (трагічно в нього не вийшло, бо його ампула було комедійне).

— А що таке? — невинно усміхнувся Котька, тільки тепер збагнувши, що вже вечір, а він покинув "Бережок" зранку.

— Дивіться, він ще регоче! — вигукнула мама, відкинувши руку в бік сина (скільки вона мучилася колись над цим жестом). "Браво! Браво!" — зааплодував у душі Котька.

— Тебе вже на дні шукали, артист! — вигукнув тато. — Спиридон Спиридонович навіть з аквалангом пірнав, — і, повернувшись до мами, вже спокійно додав: — Я ж тобі казав, що це дурниці. Він же прекрасно плаває. Спортсмен-розрядник.

— Ну да!.. Топляться якраз ті, що прекрасно плавають. Ті, що не вміють, тримаються попід берегом, а ті... Ох! Він зведе мене в могилу... — мама знову-таки красивим жестом' взялася рукою за лоба.

— Так де це тебе носило, га? — вже своїм звичайним легковажним тоном спитав тато.

— Та я познайомився тут... — почав і затнувся Котька.

— З ким це треба познайомитися, щоб забути про все на світі! — вигукнула мама і, різко змінивши тембр, майже пошепки вела далі: — Ех, діти-діти... Все для них робиш, життя віддаєш, а вони зустрічають першого-ліпшого шмаркатого шибайголову і забувають про рідну матір...

"Ех, якби ви знали, з ким я познайомився! Ви б мені тут п'єсу не грали. Ви б... ви б... не знаю, що б з вами було!.." — подумав Котька, а вголос сказав:

— Та з хлопцями я тут місцевими познайомився. А ви що думали... з інопланетянами?

Як це у нього вирвалося, він сам не знав. Сказав і завмер. Але батьки не звернули на цю репліку аніякісінької уваги.

— Це добре, що познайомився, — сказав тато. — Звичайно, тут тобі компанія мало підходяща. Але треба було забігти, сказати... А то ж мама хвилюється. Завівся на цілий день, ні слуху ні духу... Звичайно, всяке в голову лізе.

— І для кого я обід варю?! — сказала мама. — Що ж тепер — виливати?

— Та ти що! — вигукнув Котька. — Я голодний як вовк! Давай обід зараз же! Разом із вечерею! А вам я приніс яблучок... — і він почав витрушувати з-за пазухи яблука (не міг же він їх на березі залишити!).

— Звідки це? — здивувалася мама.

— Накрав? — іронічно усміхнувся тато.

— І зовсім ні! — сказав Котька. — Отой дідок пригостив... Дика природа, пам'ятаєте?..

— А-а! Спасибі! — тато схопив яблуко і надкусив.

— Серьожо, ти що! Немиті? — сплеснула руками мама. — Ану, помий зараз же! Ну що мені з вами робити? Що старе, що мале...

І, схопивши яблука, мама побігла на кухню. Гроза минула. Трохи погуркотіло й розвіялося. Життя ввійшло у свою колію...

Чи доводилося тобі, любий читачу мій, тримати коли-небудь у душі таємницю? Не ту, що тобі Вася сказав, щоб ти Петі не говорив, що Вова учора підносив Любі до школи портфеля. Ні! Справжню серйозну таємницю, якої ніхто-ніхто ще не знає і яка може ошелешити будь-кого — від рідного тата до поважного й неприступного Спиридона Спиридоновича, та так ошелешити, що в них щелепи поодвалюються і нападе гикавка... Чи доводилось тобі, любий друже, тримати таку таємницю? Якщо не доводилося, то я тобі скажу: ох, яка ж це важка нестерпна річ!

Таємниця та не дає тобі дихати, не дає всидіти на одному місці, крутить тебе дзигою, підкидає вгору, несе, штовхає тебе кудись. Розпирає тобі груди, ламає ребра — рветься до людей.

І де тих сил набратися, щоб втримати її? Не пустити з язика.

Кльову сьогодні не було, і тато з Спиридоном Спиридоновичем не впіймали ні

хвоста. Вони сиділи на лавочці й балакали про те, що взагалі риба стала ловитися погано, що колись тої чехоні було навалом, а тепер нема, що деякі породи риб зникли зовсім ("Наприклад, "бички в томаті", — реготнув тато), що винні у цьому прогрес і цивілізація, що дуже добре, що зараз так багато уваги приділяють охороні навколишнього середовища, бо як так піде далі, то скоро нічого буде охороняти, попсиють, з'їдять усе на землі, й доведеться перебиратися на інші планети...

Котька кружляв навколо них і мужньо боровся з своєю таємницею. Але, коли він почув, що доведеться перебиратися на інші планети, він не втримався:

— А... а не може бути так, що десь на якійсь планеті це уже сталося й інопланетяни захочуть перебратися до нас?

Тато глянув на Спиридона Спиридоновича. Спиридон Спиридонович глянув на тата. Тато знизав плечима. Спиридон Спиридонович теж знизав плечима.

— Думаю, що ні, — сказав тато.

— І хто це захоче перебиратися на планету... — усміхнувся Спиридон Спиридонович.

— ... де навіть чехоня не ловиться, — закінчив за нього тато.

— От іменно! — погодився Спиридон Спиридонович.

— А ти що, боїшся, щоб у нас землю хтось не одібрав? — поблажливо усміхнувся тато.

— Та ні, — почервонів Котька. — Просто цікаво, чи може до нас хтось прилетіти з іншої планети.

— Теоретично — цілком можливо, — сказав Спиридон Спиридонович.

— А практично? — спитав Котька.

— А практично я ніколи інопланетян не зустрічав, усміхнувся тато. Скільки сил довелося докласти Котьці, щоб не сказати: "А я зустрів". Як йому хотілося це сказати! Але він тільки важко зітхнув і спитав:

— А у Петрозаводську що то було?

І знову тато глянув на Спиридона Спиридоновича. А Спиридон Спиридонович глянув на тата.

— Думаєш, літаюча тарілка? — усміхнувся тато.

— Начитався, мабуть, — усміхнувся Спиридон Спиридонович.

— То все несерйозно, синку. Якби щось було, вчені б давно...

— Та я... — почав Котька й затнувся.

Ой, зупинися, Котько! Ой, зупинися, бо зараз виляпаєш усе! І хлопці тобі ніколи не простять! Та що хлопці! Може ж просто зірватися контакт з інопланетянином. Тоді тобі людство, вся планета не простить ніколи. Зупинись!..

— Та я... нічого, — опустил голову Котька.

— Артист! — підморгнув у його бік тато.

— Ех-хо-хе! — зітхнув Спиридон Спиридонович. — Заздрю я тобі, Костику. Прекрасна пора — дитинство!.. Скільки таємниць, скільки загадок, скільки див незвичайних...

— Да-а, — і собі зітхнув тато. — І як швидко воно минає. Здлеться, тільки-но був таким, як він, а вже сина такого маю...

І вони разом дружно зітхнули.

Диваки ті дорослі! Тут не знаєш, як його швидше вирости, як швидше зробитися дорослим, щоб кимось стати, щоб мрії Здійснилися, щоб щось у житті таке зробити. А вони за дитинством зітхають! Та що в ньому хорошого, в тому дитинстві? Самі неприємності. Весь час доля по носі клацає: то спіткнешся, упадеш, то щось розірвеш, розіб'єш, поламаєш... Весь час тобі рота затикають ("Мовчи, ти ще малий"), весь час щось забороняють, не дозволяють ("Дітям до шістнадцяти заборонено", "От почекай, як виростеш...") "Ех-хе-хе!..." — тепер уже зітхнув Котька.

Після невдалої розмови з татом і Спиридоном Спиридоновичем Котька намагався уникати розмов, тікав на берег, тинявся там, чекав і не міг дочекатися, коли вже лягатимуть спати.

І от, нарешті, мама послала постіль і тато сказав:

— Всі по місцях! Замкнути браму!

То була репліка з п'єси. Тато, будучи студентом, підробляв із своїм другом Аитошею — працював статистом у Київському театрі Лесі Українки, грав народ у п'єсі "Навіки разом".

Це була славна сторінка в артистичній біографії тата. Коли приїздив його друг Антоша і вони сідали за стіл, не було такого зроду, щоб та сторінка не оживала перед ними. І хоч були вони статистами і не промовляли на сцені жодного слова, але знали майже всю п'єсу напам'ять і, перебиваючи один одного, обмінювалися репліками...

А взагалі майже щовечора перед сном тато казав ту репліку з п'єси: "Всі по місцях. Замкнути браму!" От і зараз він це сказав і погасив світло.

Котька довго лежав і не міг заснути. Всі події цього дивовижного дня проходили перед ним в уповільненому темпі. А серце, навпаки, стукотіло так, наче він не лежав у ліжку, а щодуху кудись біг, тікав від якоїсь шаленої погоні...

Це ж подумати тільки, він, Котька Швачко, звичайнісінький п'ятикласник, не двієчник і не відмінник, не бешкетник, але й не тихоня, звичайнісінький хлопчик, яких тисячі й мільйони, законтрактував з інопланетянином, пришельцем з далеких світів!

Якби на його місці був Ігор Дмитруха — все було б нормально. Ніхто навіть не здивувався б. З таких, як Ігор Дмитруха, виростають полководці, космонавти, чемпіони — ті, хто дивує світ. А з таких, як Котька Швачко, виростають лікарі, інженери, кандидати наук, ну, в крайньому разі, актори-любители з народного театру, звичайнісінькі собі люди.

Доля, мабуть, просто помилилася, переплутала і те, що належало підсунути Ігорю Дмитрусі, підсунула випадково йому.

— Ні! Не помилилася! — почувся раптом характерний "неземний" голос Семуа.

Котька здригнувся. Голос линув з відчиненого вікна, за яким світив повний місяць.

Вся кімната була залита місячним сяйвом. Тато й мама вже міцно спали на своїх ліжках. Тато свистів носом, а мама, як завжди, цмокала увісні губами.

— Прошу вийти!.. Ля лі мо мо!.. — знову почувся за вікном голос Семуа.

Котька встав з ліжка, навшпиньках підійшов до вікна і визирнув.

Під вікном стояв і усміхався... татків начальник Спиридон Спиридонович.

— Вилазь, вилазь! Швидше! — весело сказав Спиридон Спиридонович голосом Семуа.

"Тю! Так от хто такий, значить, Семуа! Спиридон Спиридонович!" — чомусь без усякого здивування, а навіть з полегшенням подумав Котька. І поліз через вікно.

— Ходімо швидше! Нас чекають! — сказав Спиридон Спиридонович і пішов... угору. Наче по невидимих сходах. Ось він уже на даху сусіднього будиночка. Поманив Котьку до себе рукою.

Котька зрушив з місця і відчув, що теж піднімається вгору.

От вн уже поряд з Спиридоном Спиридоновичем. Той бере його за руку й веде далі — прямо до місяця. Котька придивляється і раптом бачить, що то зовсім не місяць, а прожектор, що світить з якогось чудернацького повітряного корабля еліптичної форми.

"Літаюча тарілка", — миттю догадується Котька. Кидає погляд униз — під ногами порожнеча. "Як же ми йдемо?" — дивується Котька.

— По гравітаційних сходах, — усміхається Спиридон Спиридонович. Причому Котька точно бачить, що він не говорить, не ворухить губами, навіть не розтуляє рота. Значить, вони спілкуються без допомоги мови — самими думками. Телепатичний зв'язок! Спиридон Спиридонович почув Котьчину думку й відповідає йому теж думкою.

— А що це за гравітаційні сходи? — подумки питає Котька.

— Довго пояснювати. Плом бурделом бурдавур, — усміхається Спиридон Спиридонович. — Ми ступаємо по гравітаційних імпульсах, які надсилає спеціальний апарат — імпульсатор...

— Дуже зручно, — киває Котька. — Надзвичайно!..

— Радий, що тобі подобається. Це винахід твого батька, — усміхається Спиридон Спиридонович.

"І тато нічого нікому не сказав!.. Ох, тато!.. Мама його завжди лає, вважає легковажним, несерйозним (вона кандидат, а він звичайнісінький інженер!), а він, бач..." — і Котька сповнюється невимовною, щемливою аж до сліз ніжністю до свого скромного й геніального тата.

Іти по гравітаційних імпульсах дуже легко, не відчуваєш ніякої втоми, ноги переставляються самі собою. Котька піднімається все вище й вище в небо, "Бережок" внизу вже зовсім маленький, будиночки іграшкові. На одному рівні з Котькою пропливають осяяні чи то місяцем, чи то прожектором корабля хмарки. І Котька, який так боїться висоти, який до поручнів балкона не підходить, бо в нього одразу починають бігати в животі холодні мурашки (наче од крижаної газованої води), зараз відчуває надзвичайну приємність, легкість і піднесення.

"От молодець батько!.. Які прекрасні гравітаційні сходи придумав!"

Вони з Спиридоном Спиридоновичем підійшли-піднялися вже до самісінької "літаючої тарілки".

Спиридон Спиридонович постукав (звук був такий, наче він стукав у порожні цинкові ночви) і сказав:

— Одчиніть! Це я! Сама! Па ні ко мо!..

Почувся залізний скрегіт (схожий на той, що був, коли дідок Дика природа одчинив залізні двері складу), і в "літаючій тарілці" утворився зяючий темнотою отвір. Звідти війнуло сирістю й запахом яблук. Деся угорі тьмяно світилася заґратована лампочка (точнісінько, як у складі).

— Іди вперед! — наказав Спиридон Спиридонович, і Котька пішов. Його ноги по коліна занурилися в якусь слизьку липучу рідину.

— Не лякайся. Ми проходимо дезінфектор-акліматизатор. Всередину не можна заносити нічого земного. Ба рабадол пірадур... — Спиридон Спиридонович знову постукав (тепер наче у порожню дерев'яну бочку), і враз Котька замружився від яскравого сліпучого світла. А коли розплющив очі, то побачив, що вони вже стоять у величезному залі, дуже схожому на зал Київського оперного театру, тільки всі глядачі в скафандрах з антенами і з миготливими на голові лампочками. "Ого! Яка вона, виявляється, велика всередині, літаюча тарілка!" — подумав Котька. По проході між рядами до Котьки ішли двоє. Теж у скафандрах. Підійшли, нахилилися, і крізь ілюмінатори скафандрів Котька раптом упізнав... тата і маму. Вони усміхалися й підморгували йому. Але мовчали.

"Так що? Тато і мама — пришельці? — вражено подумав Котька. — Значить, я — син пришельців? І виходить, я теж... пришелець..."

В голові у нього замакітрилося.

— Так, так!.. — усміхнувся Спиридон Спиридонович. — Весь: "Бережок" — пришельці. Експериментальне селище пришельців. Але це велика таємниця. Якщо ти... то тебе доведеться аннігілізувати. Але ще більша таємниця — на сцені! Ходімо!

І Спиридон Спиридонович повів Котьку через прохід, повз глядачів у скафандрах на сцену. Скафандри поверталися до Котьки, і він пізнавав крізь ілюмінатори жителів "Бережка". От дружина Спиридона Спиридоновича, от його дочка, от знайома дітлашня у маленьких скафандриках...

Вони піднялися на сцену, і тут Котька побачив... чорняву Свету... Вона лежала зв'язана посеред сцени, а біля неї стояла запряжена більмуватою кобильчиною бочка, в якій вона возила на "Бережок" воду. — Наш "язик", — показав Спиридон Спиридонович на чорняву Світу. — А це — знаряддя праці! Ку ко бо бочка!

Несподівано дно бочки прохилилося, наче дверцята, і звідти визирнув дідок Дика природа. Підморгнув Котьці і приклав палець до губів:

— Тсс!.. Я "зайцем"!.. Я тебе виручив, і ти мене не видавай.

І дно зачинилося.

— А де твоє ку ко бо бо? — несподівано нахмутив брови Спиридон Спиридонович.

Котька розгубився:

— Та я ж... я ж пришелець... Он же мої тато й мама... у скафандрах... Ви що — хіба не знаєте?..

— Нічого я не знаю! Де твоє знаряддя праці? На нашій планеті всі працюють. І інакше бути не може!

— Але ж я... дитина... — забелькотів Котька. — Я ж ще малий.

— Як щось інше, то ти дорослий, а як... — уже голосом Чайникової баби, промовив Спиридон Спиридонович. — Або негайно давай ку ко бо бо, або...

І Котька раптом відчув, що сцена під його ногами почала розсуватися, і якраз посередині, між лівою й правою ногою. Котька хотів переступити на якийсь бік і не міг. Чорна страшна розщелина все більшала й більшала, ноги роз'їжджалися все ширше й ширше. Котька не витримав і полетів у порожнечу...

— А-а-а-а!...

— Котю! Котю!.. Що з тобою? — почувся стурбований голос мами.

Котька розплющив очі.

У вікно світило сонце.

За вікном щебетали пташки.

А над Котькою схилилася мама:

— Що? Чого це ти кричав?.. Наснилося щось страшне?

— А? — Котька нарешті збагнув, що то був сон. — Наснилося...

— Ото ганяєш хтозна-де, збуджуєшся перед сном, а тоді душать кошмари.

Котька скочив з ліжка, чмокнув у щоку маму і побіг умиватися.

РОЗДІЛ XII

Знову Дика природа. Вовк.

Перший особистий контакт двох героїв — головного і неголовного.

— Та хай іде! — сказав тато. — Ну чого йому, дійсно, тинятися тут, між дорослими? Він же їхав, щоб з сільськими хлопчиками покозакувати. Хай пізнає життя!.. Хай!..

— Тільки ж на обід приходь. А то бігаєш десь голодний цілий день, — здалася нарешті мама. — І на сонці не перегрійся, чуєш?.. Візьми панамку! Котю! Котю!..

Але Котька вже лопотів по стежці, виблискуючи п'ятами. Він не чув і чути не хотів. Яка панамка! Добре виглядав би він у дитячій евпаторійській панамці перед Чайником і Петякантропом.

Та куди ж це так біжить щодуху Котька?.. Щось зовсім не в той бік спрямували його швидкі ноги. Не до села, де у третій від поля хаті під бляхою (що гінка тополя і криниця біля воріт) з нетерпінням чекають хлопці пришельця з космосу. А понад берегом, понад берегом до старезної верби, до того місця, де вчора, спершу лежачи у кущах, а потім за будяком, спостерігав він події надзвичайні й неймовірні...

Пробачте, але хіба він забув суворе застереження Семуа не з'являтися ні в якому разі на острові? Хіба не боїться він страшної незбагненої аннігіляції?

Ні, це ви пробачте, будь ласка!

А яке він, Котька, має до цього відношення?..

Хіба його, Котьку, це застереження стосувалося? Хіба він контактував безпосередньо з пришельцем, хіба він називав своє ім'я, хіба до нього звертався Семуа? Він сидів собі тихенько у кущах і не витикався. Отже пробачте!

Отак сам себе переконуючи, біг понад берегом Котька, з кожною хвилиною наближаючись до того знаменного місця. І серце його мало не вискакувало з грудей, не стільки від швидкого бігу, скільки від хвилювання і нетерплячки. Побачити, хоч одним оком, хоч на одну мить побачити того пришельця! А може, його вже нема? Може, він уже полетів назавжди у далекі світи, в галактику Яізіюлі. І ніколи більше не прилетить... І ніхто в світі не знатиме, що він прилітав... Крім них, трьох хлопців. І ніхто їм не віритиме. І всі будуть переконані, що вони вигадали. А він же сам, сам бачив на власні очі і чув. Швидше! Швидше!

Може, Семуа спеціально примусив хлопців сидіти вдома, щоб вони не перешкодили йому відлетіти.

Може, Котька ще встигне і буде останнім, хто побачить пришельця. Останнім! Єдиним з людей на Землі. Швидше! Шви...

Котька перечепився об якийсь корч і з усього розмаху гепнувся на землю...

— Овва!.. Нащо це землю носом орати? Може, це у вас, у місті, прийнято. А ми землю плугами оремо...

Котька підвів голову.

Біля води сидів з удочкою дідок Дика природа.

— Забився? Га? — вже співчутливо спитав він. — А з хлопцями нашими познайомився вчора? Либонь, до них поспішаєш, так?.. Але щось я їх тут не бачив, біля річки... Здається, вони в селі.

Котька підвівся, помацав забите підборіддя, почухався і чогось згадав, як підморгнув йому уві сні з бочки цей дідок. І усміхнувся.

— А ти герой, — схвально сказав дідок. — Так гепнувся і смієшся. Молодець! Так і треба — лихом об землю.

Котька зашарівся. І щоб щось сказати, не мовчати, несподівано для самого себе спитав:

— Скажіть, а де живе дід Мирон?

— Що — меду захотілося?

— Та ні, — зніяковів Котька (дідок ще подумає, що він старцювати любить, учора яблука, тепер мед).

— А, до Грицька!.. То гарний хлопець, — цмокнув губами дідок. — Стоючий. З царем у голові. Варто заприятелювати. Отам-го, ген-ген під лісом, за вигоном. Крайня хата.

— Спасибі, — кивнув Котька.

— Ну, біжи. Бувай здоров. Тільки під ноги дивись, а то всю землю нам переореш, почнеться ерозія ґрунту... О! — дідок смикнув вудку й витяг чималенького краснопера.

— О! — повторив Котька, сказав: — До побачення! — і побіг.

Коли дідок сховався за кущами, Котька знову повернув до берега і вже без пригод добіг до вчорашнього місця. Човна біля острова не було.

"Невже полетів?" — розчаровано подумав Котька. Якусь мить він вагався — плисти до острова чи ні. Але... одна справа разом з хлопцями, інша — самому. У гурті й

хороброму бути не так важко. Котька подумав про аннігіляцію, потоптався трошки на березі, ще раз подумав про аннігіляцію, скривився і побіг через вигін до лісу.

Хата діда Мирона була, мабуть, найстаріша в усьому селі. Потемнілу від часу стріху майже геть укрит рудий мох. Віконця маленькі, на чотири шибки.

А в саду біля хати вулики — багато-багато теж потемнілих від часу вуликів. І кришки вуликів також вкривав рудий мох.

І здавалося, що хата — не хата, а великий вулик. І те, що стояла вона на відлюдді, під лісом, і що живе у ній глухий, дикуватий дід разом з незвичайним, загадковим Грицьком Половинкою, надавало їй таємничої казковості.

У Котьки перехопило подих, коли він наблизився до хати. Він давно вже не біг. Він перейшов спершу на крок, потім став підкрадатися.

Ні діда, ні Грицька Половинки не було видно.

Тиша. Тільки гули в саду бджоли.

Котька раптом відчув, що зараз мусить статися якесь диво.

І диво сталося.

Котька обвів поглядом безлюдне подвір'я, сад, повернув голову до лісу, і... наче його струмом ударило. З лісу великими стрибками прямо на нього мчав вовк...

Але дивом було не тільки це. Дивом було ще й те, як зміг Котька за кілька секунд видряпатися по зовсім гладенькому стовбуру на самісінький вершечок сосни, що стояла біля тину. Котька ніколи в житті не лазив по гладеньких стовбурах.

Мабуть, вовка це теж вразило. Він підскочив до сосни, обіперся об стовбур передніми лапами й здивовано дивився знизу на Котьку. Схилив голову, в один бік, в другий, вищирився, наче усміхнувся.

Якби вовк заговорив зараз людським голосом, Котька б не здивувався. Але вовк не заговорив, — мабуть, йому одібрало мову. Мабуть, він уперше в своєму вовчому житті бачив, щоб звичайний людський хлопець отак спритно й швидко лазив. "Воістину можливості людського організму невичерпні", — мабуть, думав вовк.

Котька сидів на гілляці, обхопивши стовбур обома руками, і скося позирав униз. Вовк усе ще дивився на нього, схиляючи голову то в один бік, то в другий. І мовчав. І те, що вовк не видав жодного звуку, не завив, не загарчав, — сповнювало Котьчине серце ще більшим страхом. Страхом незбагненного.

Несподівано вовк метнувся і зник.

Так само без звуку, як мара.

Але Котька навіть не ворухнувся. І не подумав злазити.

Він раптом відчув, що... не зможе злізти. Він не міг розімкнути рук, які судомливо обхопили стовбур. То тільки уві сні він так бадьоро, без страху ходив по небу "гравітаційними сходами" і не боявся висоти. А в дійсності... Як тільки Котька позирав униз, у животі в нього брали старт і швидко-швидко бігли до горла оті холодні мурашки.

"Що ж тепер буде?... Що ж тепер буде? — панічно думав Котька. — І нащо я сюди пхався? Ішов би собі до хлопців... Я ж збирався... Вони там контактуватимуть з пришельцем, перші у світі, а я сидітиму на сосні, як дятел... А потім не витримаю,

зірвусь, упаду і... все! І ніхто мене не пожаліє. Бо я сам винен... А тато з мамою, може, й не дізнаються навіть, де я зник. Бо вовк мене підбере і з'їсть".

І Котьці так стало досадно і так себе стало жаль, що самі собою набігали на очі сльози...

— Ну куди ти мене ведеш?.. Що таке?... Що тут сталося? — почувся голос Грицька Половинки.

Під деревом знову з'явився вовк і знову сперся передніми лапами на стовбур. Слідом за ним до сосни підійшов Грицько Половинка. Закинувши голову, подивився вгору:

— О! Ти що — загнав хлопця на дерево? Як тобі не соромно!

Вовк винувато заметляв хвостом і схилив голову.

— Гей! Алло! Слухай! Злазь, він тебе не зачепить. Злазь! — загукав знизу Половинка.

Котька не рухався. Його навіть не здивувало, що Половинка так просто розмовляє, контактує з вовком, з диким звіром. Він це вже приймав як належне. Просто він заляк і не міг ворухнутися.

— Ну чого ти? Ти що — не чуєш?..

Котька тяжко зітхнув: "Ну, зараз почне сміятися, кепкувати..."

І знову він згадав Тютю...

— Стривай, я зараз, — раптом гукнув Половинка і кудись побіг.

А вовк лишився. Сидів і виширившись дивився вгору.

Котьку охопила якась байдужість.

"Ну і хай!.. Хай кличе кого хоче, хай сміються, хай знущаються, хай ославлять на весь світ! Хай! Так мені й треба! Щоб не був такий розумний!.. Але це ж таки вовк... справжній вовк..."

Ні, цей Половинка таки не звичайний хлопець. Невже прищелець? Але яке це вже має для мене значення, як я зараз зірвусь, упаду й... От уже руки слабнуть, тремтять, і в усьому тілі така млявість, млявість... Байдуже... Все байдуже..."

— Тримайся! Я вже йду! Уже йду! — наче крізь сон почув він голос Грицька Половинки.

Половинка, кречучи, ледве тяг довгу драбину. Нести йому було не під силу, він волочив її по землі.

— Зараз, я зараз! Почекай! — і Половинка заметушився навколо драбини, намагаючись підняти й приставити її до дерева. Але драбина була дуже довга й важка, а Половинка був дуже малий і слабенький. І нічого в нього не виходило. Він сопів, пихтів, але не міг підняти драбину.

— Ех!.. Дід поїхав у місто по рамки для вуликів, а людей гукати не хотілося б. Вони ж не зрозуміють, сміятися почнуть. З мене... Що я поганої драбини підняти не можу. Що ж робити?.. — він на якусь мить замислився, втупившись у землю, потім підніс угору палець. — О! Почекай, я зараз...

І знову кудись побіг. За хвилину прибіг, тримаючи в руках довгу мотузку.

— Зараз! Не хвилюйся!.. Головне — технічна ідея, — він коротко хихикнув, прикривши рота долонею, потім прив'язав один кінець мотузки до верхнього щабля драбини, взяв у руки другий кінець, розкрутив над головою і кинув. Але мотузка долетіла до половини стовбура сосни і впала на землю.

— Щось важкеньке прив'язати треба, — він метнувся шукати, знайшов якийсь корч, прив'язав і знову кинув. Але й тепер нічого не вийшло.

Він знову кинув, і знову не вийшло.

Він усе кидав і кидав, стараючись з останніх сил, але ніяк не міг докинути до гілки, щоб перетягти через неї мотузку.

— У-у, слабак! — він скреготнув зубами і обома руками вдарив себе по голові.

Котьці стало жаль його, що він так побивається. І це ж через нього, щоб зняти його з дерева. Раптом рішучість охопила Котьку. Він розімкнув заляклі пальці і, не дивлячись униз, почав злазити. Він злазив дуже повільно, обхопивши руками й ногами стовбур, і від напруження весь тремтів. Болю він не відчував, хоча страшенно дряпався об кору.

Половинка спершу замовк, а потім обережно почав підтримувати його знизу негучними бадьорими вигуками:

— Так! Так! Правильно! Давай! Давай! Ще! Ще!.. Нарешті Котька ступив на землю. Вірніше, не ступив, а сів на землю, бо ноги його не тримали.

Половинка кинувся до нього, допоміг підвестися:

— Молодець!.. Спасибі?.. А то я вже не знав, що й робити...

Він ще вибачався!

У Котьки не було сил щось говорити. І він не встиг навіть злякатися, коли несподівано до нього підскочив вовк і лизнув прямо в ніс.

— Ану тебе! — Половинка одштовхнув вовка. — От Бурмило! Думаєш, я од нього страху не натерпівся? Як приїхав... Ого-го! Цілий день у льоху просидів. Змерз як скажений. Думав, на сніговика перетворюся. І головне — не гавкає ж, сатана. Бо дід же глухий, все одно не чує. Та він звик, і як щось таке, підходить і за полу шарпає. Але розумний страшенно. Дітей не чіпає ніколи. Гратися дуже любить. То він біг до тебе гратися. Але хіба ж ти знав! Це помісь справжнього вовка і вівчарки. Дід його з соски вигодував.

Котька тільки мовчки кивав. Ноги ще тремтіли і підгиналися. Він боявся, що знову сяде на землю. Йому хотілося якомога швидше піти.

— Ну, бу... бувай! — ледве вичавив він із себе.

— Бувай!.. — сказав Половинка.

РОЗДІЛ XIII

Хлівець — не парфюмерний магазин.

Весло повертається на місце.

"Скажи, а як там, у ваших школах? Задають багато?"

Знову Семуа.

Ех! Любий читачу! Якби ж то у житті було, як у театрі — спершу репетиція, а тоді

вже спектакль... Бо найкращі думки і рішення приходять у голову завжди чомусь після того, як щось уже сталося, щось уже сказалося, щось уже зробилося...

А які ж гарні, влучні слова звучать подумки, які прекрасні вчинки постають в уяві, коли все уже позаду!.. Але пізно! Не переграєш. У житті репетицій не буває. Одразу грається спектакль. І хоч бийся головою об стінку — нічого не допоможе. Спектакль закінчено, публіка розійшлася, грати нема перед ким...

Ну чого, чого він одразу не зліз із того дерева? Чого тремтів, чого трусився, чого боявся, як заєць? Адже ж потім він таки зліз! Сам!.. Без сторонньої допомоги. Так чого ж було не зробити це одразу?! Чого ж було не зробити це одразу?! Ех-х!..

Котька аж зубами скреготав від досади й злості на самого себе, Як він себе зневажав! Як він себе ненавидів у цю мить!.. Як він тільки не лаяв себе!..

Але так уже влаштована людина, що вона не може весь час себе зневажати, ненавидіти й лаяти. Минає якийсь час, і людина знаходить у собі сили пробачити собі, знайти якісь пом'якшуючі причини й дати собі слово, що такого більше ніколи-ніколи не буде...

Котька походив трохи по вулицях, одійшов, ноги перестали тремтіти й понесли нарешті його до третьої від поля хати, під бляхою (біля воріт криниця й тополя).

Чайник і Петякантроп, дуже серйозні й зосереджені, мовчки походжали по подвір'ю.

— Привіт, хлопці!

— А-а, це ти? Привіт! — сказав Чайник.

— Привіт! — сказав Петякантроп і пильно оглянув Котьку. — А чого, це ти такий... подряпаний? З котями воював?

— Та... — знітився Котька. — Це... це вчора... у будяках...

Важко йому було брехати, не любив він брехати.

— Слухай... Знаєш... — Чайник зморщив лоба, демонструючи напружену роботу думки. — Я так вважаю, тобі краще десь сховатися. Бо як він тебе побачить, то може...

— Ну да, — підхопив Петякантроп. — Він же тебе там не бачив... Він тільки нас знає.

— І взагалі... — сказав Чайник.

— Як хочете, — почервонів Котька (він був трохи ображений, але, може, хлопці й мали рацію). — А де?

— Ну хоча б отут, у хлівці... Козу баба погнала пасти, тут нікого... А через щілину все буде видно, — Чайник розчинив рипучі двері хлівця, і Котька зайшов.

Звичайно, хлівець, де живе коза, не парфюмерний магазин, і пахне там не одеколоном. Це Котька відчув одразу. В нього аж у голові запаморочилось. Але сперечатися він не одважився. Такий відповідальний момент, хлопці чекають інопланетянина, а він буде носом крутити. Потерпить!

Чайник причинив двері хлівця, і свіжого повітря стало ще менше.

"Бідна коза! Як вона тут живе?" — тільки подумав Котька.

Добре, що хоч щілини між дошками були величенькі, і це давало можливість і вести

спостереження, і якось більш-менш дихати... Чайник усе ще глибокодумно морщив лоба, походжаючи по подвір'ю. Петякантроп не дуже обтяжував себе думками, але теж морщив лоба, щоб не відставати од Чайника.

— Гм, — скривився Чайник. — Ку ко бо бо... "Особисті знаряддя праці!" Що ж тут мое?.. Сокира?.. Батькова. Лопата?.. Материна. Граблі? Бабині. Тьху!.. Моя тут, виходить, хіба що ложка...

— А, хто там буде перевіряти! — махнув рукою Петякантроп. — Що, на сокирі написано? Чи на лопаті?

І хлопці знову замовкли.

Котька скосив очі і раптом побачив, що від тину до копиці пригінці біжить Грицько Половинка. В руках він тримав весло. "Так от хто весло поцупив! І, мабуть, бабиного мішка теж. Але для чого?"

І раптом Котька зрозумів — Половинка всіма силами намагається відвернути увагу хлопців від інопланетянина, перешкодити їхнім контактам. Значить, одне з двох: або він таки теж інопланетянин, або хоче сам, одноосібно, контактувати з Семуа.

Половинка прихилив весло до копиці і вже повернувся, щоб бігти назад, як раптом весло впало... Хлопці, що були по той бік копиці, разом повернулися і побачили Половинку.

— О! Половинка! — здивовано гукнув Чайник. — Чого ти ховаєшся?.. Виходь!..

— Не бійсь!.. — гукнув Петякантроп.

— А я й не боюсь, — спокійно сказав Половинка, виходячи. Він був червоний, зніяковілий.

Хлопці вдавали, наче нічого не сталося, наче вони не бачили, що він ставив весло і що воно падало, наче вони просто зустріли його та й усе.

— Ну, як поживаєш? — дружелюбним тоном спитав Чайник. — Як справи? І взагалі...

Котька напружився — невже зараз почне розказувати про нього? Але Половинка мовчав.

— Та ти не тушуйся!.. — поблажливо плеснув його по плечу Петякантроп. — Ми ж... Ля лі мо мо...

— Якби ми одразу знали... — туманно почав Чайник. — Сюр бобелюр кордавур...

— Хіба б ми тебе чіпали... — вів далі Петякантроп.

— І взагалі... — закінчив Чайник.

Половинка знизав плечима.

Петякантроп злодійкувато озирнувся і, стишивши голос (так, що Котька ледве почув), запитав:

— Скажи, а як там у вас, у ваших школах? Задають багато?

— Ну-у... — невизначено протяг Половинка.

— Та ну! Питаєш! — вигукнув Чайник. — А що ж! Звичайно, задають. Бо рівень знань і науки дуже високий... і взагалі...

— Ну-у... — так само невизначено протяг Половинка.

— А з класу виганяють, як щось таке... дівчинку за косу смикнув абощо... — приставав Петякантроп.

— Ну-у... — знову протяг Половинка.

— От Петякантроп! — вступився Чайник. — Та вони дівчат, мабуть, за коси й не смикають. І взагалі... у них дівчата, може, й кіс зовсім не носять, нема за що смикати. Правда ж?

— Ну-у... — знову невизначено протяг Половинка.

— А... — Петякантроп знову злодійкувато озирнувся і стишив голос. — А трудове виховання є? Працювати дома примушують?

— Ну-у... Ну я піду... а то мені треба... — позадкував Половинка.

— Та йди, авжеж... Ми ж розуміємо, раз треба. Іди, звичайно, — Петякантроп був такий добрий, хоч до рани прикладай. Наче то не він товк зовсім недавно Половинку, вигукуючи дике "У-а-а!".

— Може, тобі щось треба... Допомогти абощо, — запобігливо проказав Чайник.

— Так ти не соромся, скажи, ми... — підхопив Петякантроп.

— Ні-ні... Привіт! — Половинка різко повернув і кинувся геть.

Котьці здалося, що він ледве стримувався, щоб не засміятися. Але хлопці були ближче, і їм здалося зовсім інше.

— От хитрун! — вигукнув Чайник. — Скажи! От вужака! Бачив, як він очі ховав?.. І — ні пари з уст! Не хоче говорити про свою планету, хоч ти його вбий...

— Мабуть, їм не можна. Заборонено. Чув же: експедиція таємна.

— Та, мабуть, — Чайник зітхнув. — Подумати тільки!.. Грицько Половинка — пришелець! Інопланетянин... Ля лі мо мо... Сидів з нами майже рік в одному класі. Я йому голову крейдою посипав. Пам'ятаєш? І взагалі...

— А я?! Скільки разів я йому... — Петякантроп зробив красномовний жест, — по шиї той... па ні ко мо... Якби ж знаття, — він зітхнув. — Може, він мені ще й згадає...

— Не думаю, — заспокоїв його Чайник. — Вони, по-моєму... Сам же Семуа казав, пам'ятаєш, що дуже люблять дітей... І взагалі...

— Щось дуже довго нема того Семуа, — сказав Петякантроп. — Слухай, а може, він так сказав, щоб відчепитися від нас? "Сидіть дома і нікуди не рипайтесь...", а сам — фіть! — і нема...

"А що?.. Справді, — подумав Котька. — І я ж так думав... А може, воно й краще". І він відчув полегкість. Десь підсвідомо його весь час Муляв страх — хто там зна, як воно може вийти з тим пришельцем... Усе-таки істота з іншого, світу, мало що може йому стукнути в голову, вирішить, наприклад, що вони щось проти нього мають, застосує оту клятву аннігіляцію і... Ніхто й не знатиме, де вони ділися, мокрого місця не залишиться.

Котька вже хотів прочинити двері хлівця і висунутися (щоб хоч ковток свіжого повітря вдихнути), аж раптом помітив, як перемінилися в лиці Чайник і Петякантроп. З набурмосено-замислених обличчя їхні враз зробилися перелякано-улєсливими. — Будь ласка... будь ласка... — забелькотів Чайник.

— Так оце так ви живете? — почув Котька спершу голос Семуа, а тоді вже побачив

його самого. Побачив і здригнувся. Так дико було бачити серед сільського двору, де греблися кури, істоту у скафандрі з антенами й миготливою лампочкою на гермошоломі.

Семуа пройшов по подвір'ю і зупинився біля перекинутого відра.

— Цікаво, дуже цікаво... Це що?

— Відро, — люб'язно пояснив Чайник.

— Для чого? — спитав Семуа.

Чайник знизав плечима:

— Ну як... відро для води... для помийв... і взагалі... — Він глянув на Петюкантропа і скривився, як роблять усі учні, коли вчитель ставить питання, на яке не знаєш, що відповісти. І Петюкантроп, точнісінько як на уроці, приставив долоню до рота і підказав:

— Ку ко бо бо...

— Ага... так... так... — пояснив Чайник. — Гм, як стоїть порожнє, то... а як носити воду з криниці, то... — він зітхнув, мабуть, згадавши цей процес, — знаряддя праці. Ку ко бо бо.

— А це що? — Семуа показав на сміття, розкидане по подвір'ю.

— То так... нічого... сміття, — Чайник презирпувся з Петюкантропом, і вони вдвох кинулися гарячково прибирати подвір'я.

— Сміт-тя? — здивовано перепитав Семуа. — Не розумію. Що таке? Поясніть.

— Ну сміття... що ж тут незрозумілого? — здивувався і собі Чайник. — Просто сміття та й усе. Непотріб і взагалі...

— Відходи, — знову підказав Петюкантроп.

— Ага... Так... Відходи... Виробничі відходи.

— Відходи? — знову здивовано перепитав Семуа. — У нас на планеті нема такого поняття. А чого вони валяються у вас під ногами?

— Ну просто так... — почервонів Чайник.

— Тимчасово... — сказав Петюкантроп (він почував себе впевненіше — це ж було не його подвір'я).

— Не встигли прибрати, — пояснив Чайник.

— Так, зрозуміло... Забруднення навколишнього середовища, — в голосі Семуа чувся осуд. — Це небезпечно. З цим треба боротися!

— Так ми ж б-боремося... бачите! — вигукнув Чайник (хлопці закінчували прибирати подвір'я).

Семуа, переставляючи ноги, наче робот, підійшов до купи, показав на граблі:

— А це що?

— Граблі. Знаряддя праці. Гребти сіно. Отак-о, — і Чайник показав, як гребти граблями.

— Цікаво... Це ваші? Граблі? — Семуа із задоволенням повторював кожне нове слово.

— Ну да, бабині... тобто спільні, сімейні... — заплутався Чайник і почав

виплутуватися: — У нас всі знаряддя праці колективні. Розумієте? У нас... у нас такий принцип. А це лопата. Копати землю...

— Колективна? — спитав Семуа.

— Ага, — кивнув Чайник. — А це сокира. Рубати дрова.

— Рубати дро-ва? — повторив Семуа. — Дуже цікаво. А можна показати як? У нас на планеті немає цих самих... дров. Дуже хотілося б побачити.

— Будь ласка, — Чайник розгублено озирнувся, шукаючи очима, але всюди лежали тільки довгі метрові поліняки. — Можна... Але спершу треба напиляти. Оцим знаряддям, яке називається пила. Ану давай! — махнув він Петікантропу.

— Га? — роззявив той рота.

— Не "га", а берись швидше! Ну! — Чайник схопився за один кінець поліняки, Петікантроп взявся за другий, поклали поліняку на козли і почали пиляти.

Семуа дивився на них своїми синіми банькатими лінзами-очима з явним інтересом.

Хлопці старалися з усіх сил. Але поліняка, як на зло, попалася грабова, тверда, мов рейка. Через якусь уже хвилину піт заливав їм очі.

— Правда... це все прості... примітивні знаряддя праці, — хекаючи і наче вибачаючись, казав Чайник. — У нас зараз НТР — науково-технічна революція. Всі трудомісткі процеси механізовано, У нас всюди різні машини, комбайни, трактори, соломорізки, культиватори, електродоїлки...

— Це добре. Це дуже добре. Лю ля лю лі... — схвально закивав антенами Семуа.

І — раптом...

— Ой!.. Моя баба йде!.. — майже радісно вигукнув Чайник. Семуа змахнув руками, напустив диму і зник за хатою. Котька встиг помітити, як він побіг і навіть спіткнувся об щось. Це Котьку трохи розчарувало — інопланетянин міг би й не спотикатися. Міг би зникати якось солідніше. Але на цьому роздуми його перервалися.

РОЗДІЛ XIV

"Надежда-а, мо-ой компас живо-ой!.."

Несподівана поява Інґрід.

Одна з таємниць розкривається.

— О! Що я бачу?! Працюють... — почувся здивований голос баби Наді. — Щось у лісі здохло! Що це з тобою, Васю? Ти, бува, не захворів? Таке цілосвітнє ледащо, то батогом не примусиш, і раптом...

Баба Надя, ведучи на налигачі козу Маньку, увійшла у Котьчине поле зору. Сплеснула руками й випустила налигача. Манька одразу цим скористалася і подріботіла в город.

Чайник підскочив до баби і застережно приклав палець до губів:

— Цссс!

— Га? Що таке?

— Тихше, бабо! — засичав Чайник.

— Отаке! Чого це я маю мовчати у своєму дворі?

— Та цитьте, ну! — знову засичав онук.

— Ну ви дивіться — рота затуляє! — вдарила руками об поли баба. — Ти бач! Дожилася! Вже й говорити не дають у власній хаті!

І тоді, щоб заглушити бабу, Чайник раптом голосно заспівав:

Наде-ежда! Мой компас жи-во-ой!..

Він штовхнув ногою Петюкантропа, і той підхопив:

... а удача награда за сме-ге-лость...

Баба спантеличено дивилася на хлопців і розпачливо переводила погляд з одного на другого:

— Показилися хлопці, не інакше. Блекоти наїлися, чи що?

Чайник метнув блискавичний погляд на ріг хати, за яким зник Семуа, махнув Петікантропу, щоб той продовжував співати, підійшов до баби і гарячково забубонів:

— Бабо! Ідіть! Ідіть негайно в хату і не виходьте, поки я вас не покличу. Чуєте... Благаю!.. Бабусенько, дорогесенька!.. А то я вам ніколи цього не прощу. Я вам... Зрозумійте ви... Тут одна істота... Я вам потім усе поясню. І взагалі...

— Чого ж ти, опудало, зразу не сказав? — стишивши голос, мовила баба Надя. — Знаю-знаю... Істота. Знаю. Так би й сказав: "Істота!" А то: "Надежда!.. Мой компас..." Муслім Магомаєв найшовся! Іду вже, іду! — І баба позадкувала до дверей. На порозі махнула рукою — не турбуйтеся, мовляв, усе буде гаразд, — і клацнула клямкою, причинивши двері.

— Ху! — з шумом видихнув Чайник. — Ну! Ти диви! І треба, ж!..

— Ти думаєш, він чув? — прохрипів Петякантроп (від безперервного співу голос у нього майже пропав).

— Аякже! — Чайник безнадійно скривився.

Котька його розумів — не почути усю цю сцену міг тільки глухий дід Мирон.

— Що ж робити? — прохрипів Петякантроп.

Але Чайник не встиг відповісти. Враз почулося тоненьке дівчаче:

— Алло!

Котька скосив очі на голос і побачив, що у двір заходить білява дівчинка у великих окулярах, у джинсах, з яскравою спортивною сумкою в руках.

Хлопці теж повернулися до неї.

— О! Чужих нам іще тут не вистачало! — аж пересмикнувся Чайник.

— От іменно! — кивнув Петякантроп.

— Що таке? — рвонувся Чайник до дівчинки.

— Що треба? — випнув щелепу Петякантроп.

Дівчинка не чекала такого прийому і розгублено мовчала, позираючи ка хлопців.

Котьці стало її жаль. "Певно, дачниця якась або в гості до когось приїхала", — подумав він. На "Бережку" такої не було.

— Вибач! — процідив Чайник до дівчинки. — Ти помилилася адресою.

— Так що — будь ласка! — Петякантроп зробив рукою красномовний жест і свиснув: — Фіть!..

Але дівчина заперечливо похитала головою і сказала:

— Ні!

Хлопці презирнулися.

— Що значить "ні"? — підвищив голос Чайник.

— Ти що — не розумієш? — грізно прохрипів Петякантроп.

— Я... — почала і затнулася дівчинка.

— Та ти ж, ти!.. — Чайник озирнувся на ріг хати і стишив голос. — Кажуть тобі, ти помилилася адресою.

— Ні! — знову заперечливо похитала головою дівчинка.

— Та ти що — жартуєш? Нам не до жартів. У нас тут серйозна справа... і взагалі...

— Ну! — підступив до неї майже впритул Чайник.

— Бобелюр звідсіля! — знову випнув нижню щелепу Петякантроп.

— Ну, чуєш — біжи!.. Нам не до церемоній. Часу нема, — Чайник нетерпляче озирнувся на ріг хати. — Ну, по-хорошому ж кажемо...

— По-хорошому вона не розуміє. Ну що ж... Я їй зараз допоможу! Я їй зараз увімкну третю швидкість. Зараз. — Петякантроп замахнувся, і Котька ще встиг подумати: "Ну, бідна дівчинка. Зараз він їй дасть!"

Але дати Петякантроп не зміг, бо дівчинка дуже спритно відскочила вбік, і Петякантроп дав у порожнечу. Від несподіванки поточився і мало не впав. Дівчинка засміялася й відбігла.

— Ах ти ж!... — Петякантроп кинувся за нею.

Дівчинка підбігла до копиці й з розгону дуже спритно, "мов білка" видряпалася на неї.

Петякантроп хотів поцупити її за ногу, але не встиг. Дівчинка схопила весло, прихилене до копиці, і, сміючись, почала відпихати Петякантропа.

Чайник у розпачі стояв посеред двору. Все це було так несподівано, що він просто заціпенів. Нарешті він трохи отямився і, скривившись, приглушено загукав:

— Граблями її! Граблями!.. Стягай, стягай швидше, бо... — Петякантроп схопив граблі й замахав ними, намагаючись зачепити дівчину. Але дівчина ловко відбивалася веслом і тільки сміялася.

— Зараз! Зараз ти в мене засмієшся на кутні! Ти ще мене не знаєш! Ти мене зараз узнаєш! — кип'ятився Петякантроп, вимахуючи граблями.

І тут почувся голос чорнявої Свети:

— О! Ви вже познайомилися? Все в порядку?

— Га? — застиг з піднятими граблями Петякантроп.

Чорнява Света, захекавшись, підбігла до копиці:

— Що?.. — вона обвела поглядом усіх. — Ех ви!.. Як вам не соромно! — накинулася вона на хлопців. — Отак ви приймаєте зарубіжних гостей?

— Га? — граблі опустилися на землю.

— Що? — мовив Чайник.

— Інґрід, ти що, так їм нічого й не сказала?

— Ні! — дівчина зітхнула, ніяково усміхнулася і почала злазити з копиці.

Хлопці презирнулися.

— Та це ж Інґрід, подруга Арміна, з яким ти, Чайник, листуєшся. Ти ж думав, мабуть, що вона — хлопець, правда? А вона дівчина... Ти ж Арміну писав щось проти дівчат, писав? Нападав на нас, нападав?

Чайник мовчав, але Котька не сумнівався, що Света каже правду, що таки, мабуть же, писав той щось не дуже ніжне про дівчат, по всьому було видно.

— Мовчиш, значить, правда... Тому Армін і не написав тобі, що Інґрід дівчина, що...

— Не вір, Чайник! — раптом закричав Петякантроп. — Це вона навмисно! Це вона розігрує! Щоб посміятися. Я її знаю! Це ж... Це така!.. У-у-у! Думаєш, що вона що? Це ж вона впливає на нас! Благотворно! Розумієш? Ух, хитрюга! Не вір! Не піддавайся! Це ніяка не Інґрід! Це якась її подруга! З Києва. Хіба ти не бачиш?

Зовсім розгублене Чайникове обличчя враз набуло зосередженого виразу:

— А як ти доведеш, що це Інґрід?

Света глянула на дівчинку. Дівчинка розкрила сумку:

— Армін обіцяв тобі книжку про космічний пришелець... Ну ось! — вона витягла із сумки якусь книжку і простягнула Чайнику.

Чайник узяв, і знову його обличчя стало розгубленим:

— Так... справді... Значить, ти... вона... — А я... а ми... — заморгав Чайник.

— Ух ти-и!.. — прохрипів Петякантроп.

— І взагалі...

— Що ж тепер буде?

— Замість того, щоб фройндшафт — дружба, ми...

— І взагалі...

— Та нічого-нічого, — привітно усміхнулась Інґрід. — Я на вас не ображаюсь. Зовсім-зовсім... Ні... Я приїхала спеціально, щоб... — вона подивилася на Чайника. — Де твій grosmuter? Твій бабушк?

— У... у хаті. А що? — збентежився Чайник.

— Я хочу... їх мус... Я мушу... должна. Його ім'я єсть Надія Чайка? Правда?

— Правда. А що? — ще більше збентежився Чайник.

— Я шукала довго-довго. Писала много адреса. І вот... Света мені зробила дуже великий допомощ... Розкажи, Света, ти. Мені трудно. Я ще не вмію ваш язык.

— Це було давно... — почала Света. — У сорок п'ятому році. В Берліні. Напередодні перемоги. У Берліні вже точилися вуличні бої. І от Гітлер наказав затопити метро, де ховалися мирні жителі. Загинуло дуже багато людей. І тоді одна українська жінка, яку вигнали на роботу в Німеччину, врятувала маленького німецького хлопчика. Тримала його на руках над головою. І врятувала. А то б він захлинувся. Той хлопчик — то був батько Інґрід.

— Так, — кивнула Інґрід.

— А жінка — твоя бабуся.

У Котьки аж серце защеміло.

На Чайника боляче було дивитися — такий у нього був жалюгідний вигляд у цю

мить: все обличчя скривилося, от-от заплаче.

— Як?! — вражено спитав він. — А я... я нічого не знав про хлопчика. Баба ніколи не говорила.

— Бо твоя бабуса дуже скромна, не любить про себе говорити, тому й не розказувала, щоб не думали, що хвалиться. Я ледве у неї випитала. Дуже вона не любить згадувати ті часи. Стільки вона натерпілася тоді. А я хотіла вам розказати, так ви ж... — Света затнулася.

Хлопці разом, як по команді, опустили голови. Що ж, правда... Котька сам був свідок. Нічого тут не скажеш. Чайник раптом стрепенувся і закричав:

— Бабо! Бабо! Ідіть сюди! Швидше!..

Одразу ж рипнули двері і з хати вийшла баба Надя. Мабуть, вона давно стояла в сінях і все чула.

— Ой! — скрикнула Інгрід. — Здрастуйте! Здрастуйте! Я... Ми... Ви... можна, я вас поцілую? — вона кинулася до баби Наді й рвучко обняла її.

— Здрастуй! Здрастуй, дитино!.. — пригорнула її до себе баба Надя.

— Спасибі! Спасибі! Спасибі вам! Від мене... від тата... від усіх нас, — дівчинка не стрималась й захлинулася, заплакала.

— Ну що ти... що ти... — сама ледве стримуючи сльози, баба Надя гладила її по голові. — Я вже й виклик оформила, вчора одправила цінним листом... Чекаю вас усіх... Чекаємо...

Котька був такий схвилюваний цією несподіваною сценою, що навіть забув про пришельця. Якийсь час всі в дворі мовчали. Потім Чайник тяжко зітхнув і скрушно похитав головою:

— Ех, бабо, бабо! Що ж ви наробили!.. Чого ж ви нічого не сказали? Ви ж... ви ж зіпсували мені все життя... Я ж міг би... міг... а тепер... Тепер я... І взагалі... Ех!.. — Він махнув у відчаї рукою. — Якби ж ви тільки знали! Це ж усе має тепер... міжпланетне значення... Це ж... Це ж усе бачив і чув Семуа.

— Хто? — здивовано звела брови баба Надя.

— Що?

— Га? — презирнулися Света і Інгрід.

— Ех!.. "Хто?" "Що?" — Чайник знову махнув рукою. — Пришелець. З космосу... Інопланетянин. От хто!..

— Що ти таке говориш?! — знизала плечима баба Надя. — На сонці перегрівся, чи що?

— От видумляка! — усміхнулася Света.

— Нічого я не видумляка. І на сонці не перегрівся. От його спитайте! — Чайник кивнув на Петюкантропа. — Зразу удвох на сонці не перегріваються.

— Точно. Інопланетянин! — хитнув головою Петякантроп.

— Збирався узяти нас на свою планету... Укриц Анера. А тепер... — Чайник зітхнув. — А тепер... Звичайно... Таке побачив, почув... Звичайно... Припинить усякі контакти. Назавжди. Ех!.. Не так за себе, як за людство, за нашу планету обидно. Подумає, що

вся наша планета, всі жителі такі... Ех, бабо, бабо! — Чайник трагічно шморгнув носом і одвернувся, ховаючи скупі чоловічі сльози.

— Ой, лишенько! — забідкалася баба Надя. — Що це з дитиною?! Що це він балакає? Як несповна розуму. І бачу ж, не жартує... Васю, голубчику мій! Онучку мій рідненький! Що це з тобою?!

— Ех, бабо, бабо! — не повергаючи голови, знову трагічно шморгнув носом Чайник.

— Та не турбуйтеся, не хвилюйтесь, бабусю! — кинулася заспокоювати бабу Надю Света. — Нічого страшного. То вони фантазують, вигадують... Це ж такі видумляки! Я ж їх знаю! їм просто незручно, що так вийшло, і вони хочуть... Вони й на річці вигадували, а нікого не було. Це й Грицько Половинка засвідчити може.

— Правда? — перепитала баба Надя і полегшено зітхнула. — Ху!..' А я вже... Ну хіба можна так жартувати?

Чайник безпорадно глянув на Петюкантропа. Їм не вірили!

РОЗДІЛ XV

Пришелець з хлівця. Падіння. І знову Семуа.

"А ви не вірили!.." Таємниця розкривається.

"Інопланетяни".

Котька розхвилювався.

Як же так? Він же сам, на власні очі бачив! Він же свідок! Він... Ні!.. Він не може стояти у смердючому хлівці й мовчати, коли там так не вірять. Він мусить сказати, він мусить...

Котька рвонувся вперед, пхнув двері і кулею вискочив з хлівця.

І тут сталося те, чого він не передбачав.

Засліплений сонцем і власним ентузіазмом, Котька не помітив ночов з водою, перечепився об них і з усього маху гепнувся прямісінько у ночви.

І всі високі благородні слова на захист хлопців, які мали зірватися з його язика, вмить булькнули і потонули у тих ночвах.

— Г-ох!.. — тільки й вимовив Котька, підхопившись з землі, мокрий, розгублений і нещасний.

— Ох-х-х!.. — лунрю прокотилося по підвір'ю. Бо всі, хто там був, не могли втриматися, щоб вражено не сказати "Ох!".

Всі дивилися на Котьку так, наче він упав з неба. Перша отямилася баба Надя.

— Овва! Драстуйте вам! — весело сказала вона.

— О! Це ж він! Пришелець! Я ж казала! — дзвінко зареготала Света.

Інгрід теж засміялася.

Котька безпорадно дивився на хлопців і ладен був провалитися крізь землю. Але земля була тверда й непохитна. Діватися було нікуди.

Треба було щось говорити.

— Я... не смійтеся... — Котька не впізнав власного голосу. — Я теж.... бачив пришельця...

— Де? — спитала баба Надя. — У хліву?! Тю! Щодня там буваю. А, крім кози, нікого

не бачу. От не везе мені...

Дівчатка знову вибухнули реготом.

Котька згорав від сорому.

Нащо він вискочив! Замість того, щоб підтримати хлопців, ще більше підняв їх на глум. Ну, чого йому так не везе? Ну, чого, він такий невдаха?

Котька вже хотів рвонутись і кинутися геть із цього двору, щоб не бачити нікого, не чути глузливого реготу, як раптом Петякантроп вигукнув:

— О!.. Дивіться!..

З-за рогу хати з'явився Семуа...

Цікаво інколи буває: щойно людина сміялася з когось, кепкувала, реготала, і враз щось трапляється таке, що ставить ту людину саму у варті сміху становище. І ота раптова зміна від реготу до розпачу робить людину напрочуд безпомічною й гідною жалю.

І коли несподівано з'явився Семуа, Котьці аж шкода стало бабу Надю і дівчат — так вони розгубилися. Завмерли, аж зіщулилися від розпачу.

— О!.. О!.. А ви не вірили! — торжествуюче вигукнув Чайник.

Семуа зробив кілька плавних жестів, взяв у руки цибулину, що лежала на призьбі, і враз цибулина зникла.

— О! О! Аннігіляція! — радісно вигукнув Чайник.

Семуа зробив непомітний рух, і цибулина знову з'явилася в його руці.

— О!.. — вигукнув Петякантроп. — От скажіть їм, от скажіть, бо вони не вірять...

— Добре... скажу... — мовив Семуа і раптом... швидким рухом зняв з голови скафандр. Під скафандром була звичайнісінька людська голова усміненого руського дядечка з блакитними очима.

— Здрастуйте! Вибачте! Дозвольте представитися. Семуа — Семен Ульянович Аврамчук. Артист цирку. Ілюзіоніст. Тобто фокусник. Французською мовою "Се муа" означає — "Це я". То моє циркове ім'я. Не гнівайтесь, хлопці, що трошечки вас розіграв. Грицько! — гукнув він, обернувшись до саду.

Зашаруділи кущі смородини, і звідти виліз Грицько Половинка.

Котька намагався не дивитися на Чайника і Петякантропа. Вони стояли червоні, наче їм надавали по щоках ляпасів.

Грицько Половинка схилив перед ними голову, зітхнув і сказав винувано:

— Пробачте!..

Семуа обняв Грицька Половинку за плечі і пригорнув до себе:

— Мій племінник і охоронець... Розумієте, я готую новий номер. "Космічний гість" називається. Ілюзійне ревю. Перевтомився. Не все виходило, як треба. Не все клеїлося. Дещо, скажемо прямо, зовсім не виходило. Вирішив відпочити кілька днів на природі. Рибку половити. Заспокоїтися. А місця тут у вас — краще не придумаєш. Та й Грицько давно запрошував... От я й вирішив. Ну, а заразом і реквізит свій дещо вдосконалити треба було, захопив з собою. Ми ж, артисти цирку, всю свою апаратуру, свій реквізит власними руками намагаємося робити. Так надійніше. У мене в човні така майстерня

обладнана, що... Грицько мені харчі носив і від стороннього ока оберігав, щоб не заважав ніхто... Але ці козаки виявилися дуже спритними зі своїм "козошукатором". Проте я не шкодую аніскілечки. Навіть вдячний. Завдяки їм я знайшов ключ до, номера і вирішив усі свої труднощі. Будуть тепер у номері й хлопці, і дресирована коза, і "козошукатор". Так що спасибі, друзі. Несподівано ви мені дуже допомогли. Спасибі!.. А за планету Укриц Анера — вибачайте... Та я не дуже й брехав. Прочитайте ззаду наперед і вийде — арена цирку. А це справді моя планета. Тринадцять метрів у діаметрі, а на ній все моє життя. І девіз нашої планети — щоб дітям було весело і цікаво. А галактика "Яізюлі" — це "Ілюзія".

Хлопці похилили голови і тільки сопіли.

Дівчаткам стало їх жаль.

— А що... Я б теж повірила, — сказала Света. — Так схоже. Потрясаюче!

— І я, — сказала Інгрід. — Я навіть злякалась.

— Не сердьтєся, хлопці! — винувато попросив Половинка. — Не сердьтєся... Ну... ви ж самі винні... Я ж навіть відмовляв вас, пам'ятаєте... Казав, що ніяких пришельців нема, а ви...

— Та я не серджуся... Чого там... І взагалі... — не підводячи голови, буркнув Чайник.

— І я, — буркнув Петякантроп.

— От і добре, — усміхнувся Половинка. — Значить, усе гаразд.

Тепер і хлопці мусили усміхнутися. Іншого виходу не було.

— Дядько нехай... Але як я міг прийняти за пришельця тебе, Половинка? Не розумію, — знизав плечима Чайник.

— Інопланетянин Грицько Половинка... Тю! — зневажливо хмикнув Петякантроп.

— Якщо вже чесно, то не він, а ви інопланетяни! — сказала баба Надя. — Зовсім на іншій планеті живете, ледацюги! І вам ще дуже й дуже готуватися треба до запуску на Землю. От!.. Дякуйте долі, що пришельці виявилися несправжні. А якби справжні? Та отак осоромитися! Га? Ганьба на всю галактику, на весь Всесвіт!

Хлопці знову похилили голови...

— Так! Було б незручно... — погодився Семуа. — Але здається мені, бабусю, що вони все зрозуміли. А, хлопці?

— Зрозуміли, — зітхнув Чайник.

— Зрозуміли, — як луна, одізвався Петякантроп.

— Тільки не все!.. — звів очі на Семуа Чайник.

— Агаі, — підхопив Петякантроп. — От як, скажіть у вас оті ящики в повітрі літали?

— І взагалі... — додав Чайник.

— Ну що ж, — усміхнувся Семуа. — Ходімте, я розкрию вам деякі свої таємниці. Хоча ми, ілюзіоністи, і не любимо цього робити. Бо тоді нецікаво дивитися.

І він рушив з двору.

І за ним потяглися всі, крім баби Наді. Коли вже вийшли за ворота, баба Надя загукала услід:

— А тоді вертайтесь!.. Та почнемо готуватися до запуску на Землю! Інопланетяни!

РОЗДІЛ XVI

Всі таємниці розкриті, а несподіванки продовжуються.

Де верба?.. Тільки б не впасти!..

"Бережок" іде на допомогу.

Концерт. Несподіваний виступ кози Маньки.

Грицько Половинка — головний герой.

Котька відчував себе, як то кажуть, не в своїй тарілці.

В ньому боролися два протилежних бажання.

З одного боку, ще вогнем пік сором після падіння — хотілося втекти світ за очі. Хлопці, здавалося йому, позирали з одвертою ворожістю — наче то він був винен у їхній халепі. Дівчата, навпаки, зовсім не помічали його — наче він не існував. Семуа теж не звертав на нього уваги, зайнятий розмовою з своїм племінником Грицьком Половинкою.

Він був зайвий, нікому не потрібний.

З другого боку, Котьку роз'їдала страшенна цікавість — побачити секрети фокусів Семуа. Ну хіба б ти, любий читачу, добровільно відмовився від такої можливості?

І, не в силі перебороти тієї цікавості, Котька понуро дибав позаду всіх. Він опустил до землі очі. І отак плентався, дивлячись під ноги.

Вони йшли до річки, де біля старої верби припнув свого човна Семуа. Заглиблений у свої думки, Котька не одразу зреагував, коли раптом почувся розпачливий крик Грицька Половинки:

— Ой!.. Дивіться!.. Верба!.

Коли Котька звів очі, всі вже бігли — і хлопці, і дівчата, і Семуа.

Якусь хвилю Котька розгублено дивився, не розуміючи, що сталося. Він не впізнавав берега. Берег був якийсь голий і порожній. І наче побільшало неба. Що таке? І тут Котька збагнув — на березі не було верби.

Котька побіг теж...

Стара верба лежала у воді.

Річка підмила крутий берег, і верба впала.

Скільки років простояла вона на березі, скільки бачила! Скільки води сплигло мимо неї! І от тепер надійшов її час. Обваливши шмат берега, вивернувши покручене вузлувате коріння, що, наче чорні старечі пальці, стриміло в небо, вона занурила свій стовбур у річку, і хвилі гойдали й ворушили її зелені кучері-віти.

— Човен!.. — глухо й розпачливо проказав Семуа, — Потопило...

Дівчата заахали. Хлопці мовчки кинулися у воду пірнати, шукати.

Семуа схопився за гілляку, спробував тягти, але де там! Хіба посилить один, навіть артист цирку, таку здоровегу — стовбур удвох не обхопиш.

— Людей треба... — писнула Света і затнулась, згадала: жнива ж, усі в полі, у селі тільки старі й малі.

І тут Котьку підкинуло:

— Стривайте! Я зараз!.. Я бігом! Я швидко!.. На "Бережок"... Я... я бігом!..

Останні слова він уже кричав на бігу.

Він біг, не розбираючи дороги, перестрибуючи через корчі й рівчачки.

Стільки невдач було цього дня, стільки падінь, що він прагнув лише одного — не впасти, благополучно добігти до "Бережка" і сказати татові. Головне — це сказати татові, а вже тато все зробить, все організує. Він у це вірив.

Котька задихався, груди розпирало від нестачі повітря, але він не стишував бігу. Швидше, швидше!..

Ні біля будиночка, ні на звичному місці, на березі, де він завжди ловив рибу, тата не було видно.

Мама сиділа на лавочці й чистила картоплю.

— Де та... то?.. — хапаючи ротом повітря, як витягнута з води риба, ледве зміг спитати Котька.

— Що?! Що сталося! — мама перелякано підскочила з лавки.

— Де та... то? — повторив Котька.

— Що?! Що сталося, я питаю?!

— Де тато?.. — втретє уперто запитав Котька.

— Пішов у магазин. Та скажи, нарешті, що сталося? — мама схопила його за плечі й трусонула.

Якусь мить Котька ще вагався — говорити чи ні. Мама дуже розсудлива, поміркована, вона почне все зважувати, сумніватися, чи зручно турбувати бережан (адже вони приїхали відпочивати), а тут треба діяти негайно, тут потрібна не мамина розсудливість, а татова завзятість. Але раз тато пішов у магазин, то він може прийти нескоро. Отже, виходу не було, і Котька, задихаючись, сказав:

— Там... верба... впала у річку... притопила...

— Кого? — злякано перебила мама.

— Човна... моторного...

— Лишенько! Є жертви? — зойкнула мама.

— Ні... Але... це човен артиста... Там реквізит для циркової вистави. І взагалі...

— Ох! Як я перелякалась! — полегшено зітхнула мама. — Хіба так можна? Аж у серці закололо.

"Ну от! — у відчаї подумав Котька. — Зараз почне "незручно", "нічого страшного"... Ех! Чого тато пішов у магазин? Ну чого він пішов у магазин?!".

І вже без всякої надії сказав:

— Треба допомогти. У селі всі на жнивах.

— Авжеж... авжеж... — несподівано стрепенулась мама. — Зараз я скажу Спиридону Спиридоновичу. Аякже! Звичайно, треба допомогти. Чий, кажеш, човен? Артиста цирку? А як він рут опинився? Звичайно, він його сам не витягне. Зараз... Спиридоне Спиридоновичу! Спиридоне Спиридоновичу!.. Вибачте, дуже серйозна справа...

З вікна сусіднього будиночка висунулася голова Спиридона Спиридоновича.

Почувши, у чім справа, він враз оживився й наказав скликати термінові збори всіх бережан.

Котька побіг виконувати наказ. Він біг від будиночка до будиночка і кричав:

— Всі на збори до Спиридона Спиридоновича! Термінові збори всіх бережан! Спиридон Спиридонович просить усіх до себе!..

І через кілька хвилин біля будиночка Спиридона Спиридоновича вже юрмилися бережани — чоловіки, жінки й навіть діти. Прийшов і комендант бази, обвітрений і засмаглий начорно товариш Баюра Петро Кіндратович.

— Значить, так, — діловито, як на виробничій нараді, говорив Спиридон Спиридонович. — Пилки, сокири... Вірьовки треба обов'язково... Що ви кажете, Петре Кіндратовичу? Є лебідка й трос? Лишилися після будівництва? Так це ж здорово! Це якраз те, що треба. Прекрасно! Я візьму акваланг... Значить, так... Ви, Петре Кіндратовичу, лебідку й трос повезете човном, а ми підемо пішки...

Через кілька хвилин з "Бережка" вирушила експедиція у складі майже всього дорослого населення (за винятком двох бабусь, які лишилися доглядати малечу).

Як же мило, як любо, як радісно, дорогий мій читачу, дивитися на людей, які, охоплені єдиним поривом, єдиним почуттям, гуртом роблять якесь добре діло — когось рятують, виручають з біди, комусь допомагають гуртом!

Які вони гарні й красиві тоді!

Котька дивився на своїх бережан, переводив погляд з одного на іншого, і безмежна вдячність, безмежна ніжність до них огортала його. І щось солодко-лоскотне клекотіло у нього в горлі.

Якби він міг, він би їх усіх-усіх зараз обняв і поцілував.

Збуджений, розчервонілий, Котька підстрибом біг то поряд із Спиридоном Спиридоновичем, то поряд з його дружиною, то поряд з мамою, то забігав наперед, показуючи шлях, і все говорив, говорив, говорив — без кінця. Він мусив компенсувати вчорашні муки боротьби з таємницею.

Поки дійшли до місця, весь "Бережок" уже знав історію з "інопланетним" Семуа.

Єдине, що турбувало и непокоїло Котьку, це те, що поряд не було тата. Котька весь час озирався назад і витягував шию.

Єдиний раз у житті Котька зробив щось путяще — прибіг кликати людей на допомогу, завдяки йому, Котьці, зараз весь "Бережок" іде туди, куди показує Котька, — і тато цього не знає і не бачить...

Ну де ж він, де?..

Тато догнав їх, коли вони майже підійшли до поваленої верби.

За всі свої дванадцять років Котька ніколи не відчував такого пронизливого щастя!

Він був героєм дня.

На нього з вдячністю дивився Семуа.

На нього з заздрістю дивилися хлопці.

На нього з інтересом дивилися дівчатка (одна з них була іноземка!).

І на нього з гордістю дивився тато...

А потім піднімали човна. Навіть для чималої громади бережан то була справа нелегка. Пиляли, рубали, одтягали величезну стару вербу. Довго шукали під водою човна. Добре, що в Спиридона Спиридоновича був акваланг. Без нього, може, й не знайшли б, оскільки човна встигло знести течією. А тоді витягали човна ручною лебідкою. І то було найважче. Корбу лебідки могли крутити максимум двоє чоловіків, а сили двох, навіть таких міцних, як тато і Спиридон Спиридонович, було замало. Решта бралися просто за трос, а також за вірьовки, прив'язані до човна, тягли руками. Човен був досить великий, металевий, і попомучилися з ним бережани довгенько. Але все-таки витягли.

І тут виявився інженерний талант Котьчиного тата. Це він, тато, нашвидкуруч змайстрував з вербових гілляк систему важелів, без яких, може, так би нічого й не вийшло. І, хоча система примітивних важелів ще не "гравітаційні сходи", Котька дивився на тата з гордістю й захопленням.

А коли над водою з'явився ніс човна, Котька, Грицько, Чайник, Петякантроп, Света й Інгрід так дзвінко закричали "ура!", що на протилежному березі у відповідь загавкав якийсь приبلудний собака.

На щастя, ні мотор, ні підводна частина корпусу човна не постраждали. Верба розбила тільки вітрове скло і трохи погнула каюту. Неушкодженим виявився і акторський реквізит Семуа, що був у каюті.

Коли воду з човна вилили і він знову гордо загойдався на хвилях, Грицько Половинка підійшов до Котьки і по-дорослому потиснув йому руку:

— Спасибі тобі!.. Вчасно ти все це... Якби зараз не витягли, занесло б кудись течією, і хто його зна...

— Ага, молодець, — погодився Петякантроп.

— І взагалі, — підтвердив Чайник.

Ех, жаль, що Ігор Дмитруха не чув цього! А сам Котька ніколи не зможе розказати — не вміє він хвалитися.

Увечері на "Бережку" була творча зустріч артиста-ілюзіоніста державного цирку Семуа (Семена Ульяновича Аврамчука) з колективом робітників і службовців механічного заводу, а також представниками колгоспного селянства. Коротше кажучи, Семуа показував фокуси.

У першому ряду поряд із Спиридоном Спиридоновичем та його дружиною сиділи баба Надя і дідок Дика природа.

А перед першим рядом просто на землі розташувалися Котька, Света, Інгрід, Чайник, Петякантроп і Грицько Половинка.

Концерт тільки-но почався, Семуа показав лише два фокуси, і раптом почулося могутнє "Мме-е-е!", і на імпровізовану сцену між двома будиночками, де виступав артист, вискочила коза Манька.

Всі зареготали.

— Оце фокус!

— В артисти хоче!

— А він же таки збирається включити у новий номер дресировану козу.

— Видно, вона дізналася і прибігла на репетицію.

— Давай-давай! Показуй своє мистецтво!.. — весело загомоніли кругом.

Баба Надя сплеснула руками:

— Ой лишенько! Як же вона вискочила? Невже я двері хлівця погано замкнула?

Товаришу артист, хапайте її!

Та було пізно.

Коза Манька презирливо глянула на публіку, ще раз мекнула, і не встиг Семуа ворухнутися, як вона метнулася вбік і зникла.

— Я ж вам казав, що це дідько рогатий, а не коза, — Чайник плаксиво скривився і з тривогою глянув на бабу: невже загадає ловити козу?

Баба якусь мить дивилася на нього, потім зітхнула (ну, кому ж охота замість того, щоб дивитися фокуси, ганятися за козою та ще й з таким зловредним характером!) і підвелася.

І тут підхопився Половинка:

— Сидіть, бабусю! Сидіть! Я її впіймаю. І в хлівці замкну. Сидіть!..

— Ой, синку, та чого ж це ти мусиш? З якого дива? — зойкнула баба.

— Та нічого. Це ж мій дядько. Я ж завжди можу... А ви дивіться. — І Половинка зник слідом за козою.

Концерт продовжився.

І хоча фокуси були дивовижні і публіка раз у раз ахала й аплодувала, Котька дивився не дуже уважно, а весь час озирався й виглядав Половинку.

Минуло півгодини, година...

Грицька Половинки не було.

Концерт наближався до кінця.

Половинка прибіг під час останнього номера, захеканий, розхристаний, мокрий...

Пригнувшись, щоб не заважати глядачам, пробіг на своє місце і з ходу гупнувся у траву, поряд з Котькою.

— Ху!.. Встиг-таки! — важко дихаючи, прошепотів він і обернувся до баби. — Все в порядку! Замкнув. Ще й веслом двері підпер. Не вибіжить...

— Спасибі, синку, — погладила його баба по мокрому чубчику. Потім перевела погляд на Чайника і мовчки зітхнула. Але той ні погляду не помітив, ні зітхання не почув. Навіть не обернувся.

Грицько Половинка дивився на Семуа закоханими, сяючими очима. І Котька подумав: "Як йому, мабуть, хотілося бути на цьому концерті! Відчувати гордість за свого, такого незвичайного обдарованого дядька, та й просто подивитися на його фокуси. Ну й що, що це рідний дядько, він живе окремо від нього і не щодня бачить, як той виступає... І все-таки побіг ловити козу, щоб баба і Чайник могли подивитися фокуси".

Ця думка схвилювала Котьку.

І раптом він зрозумів, що мужність, хоробрість, відвага, про які так багато він

думав, — це, звичайно, прекрасні якості, якості, без яких справжньої людини бути не може. Але все-таки... це не найголовніше. Вовк теж хоробрий. А орел відважний. А мангуст (отой, що, пам'ятаєш, бореться зі змією) — мужній... Найголовніше все-таки в людині — це людяність. Те, що відрізняє її від усіх інших живих істот на Землі. А людяність — це дуже велике, містке поняття. Це і доброта, і чуйність, і благородство, і самопожертва... і, головне, розуміння... Розуміння, що ти людина і мусиш завжди чинити, як людина (хоч тобі часом це нелегко, неприємно й не хочеться).

І от сидять Чайник і Петякантроп. Роти від захоплення пороззявляли, очі горять цікавістю... Про все на світі забули. Про все, крім власної насолоди й радості... І хоч сказали вони бабі й Семуа, що вже все зрозуміли, але насправді зрозуміли вони ще далеко не все. І правду казала баба — дуже й дуже їм ще треба готуватися до запуску на Землю, щоб стати справжніми людьми, гідними цього слова жителями планети.

І не тільки їм треба готуватися; може, і йому, Котьці, теж...

А от цей маленький, щуплявий Грицько Половинка, в окулярах і з мокрим відстовбурченим чубчиком, Грицько Половинка, який так кумедно сміється, прикривши рота долонею, все розуміє. І йому не треба готуватися. Він на Землі. От!..

РОЗДІЛ XVII

Останній, заключний, дія якого відбувається вже у Києві, в школі, першого вересня. Літо...

Здається, завжди таке довге-довге, аж цілих три місяці.

А мине, обернешся назад — мов один сонячний день. Мельк — і нема! Тільки солодко щемлять спогади про живе тепло не одягненої асфальтом землі під босими ногами, про терпкуватий смак якихось лісових ягід, зірваних губами просто з куща, про миттєвий синьоокий погляд незнайомої дівчинки на борту швидкої "Ракети"...

... У них в класі вже виробилася традиція — першого вересня приходити на півгодини раніше, щоб встигнути до урочистої лінійки, до першого дзвоника, поділитися враженнями.

Коли Котька прибїг (він трохи припізнився, бо мама не змогла вчасно випрасувати сорочку), всі вже юрмилися на звичному місці — біля каштана при вході на спортмайданчик.

У центрі, як завжди, стояв Ігор Дмитруха.

Спасокукоцький і Кукуєвицький, захлинаючись і перебиваючи один одного, розказували про свої пригоди у піонерському таборі "Пуща-Водиця".

Та як вони не захлиналися, пригод вистачило ненадовго. Розказавши, як вони кидалися перед сном подушками, як одного разу випили за обідом весь дівчачий компот і як героїчно викрутили в туалеті лампочку, Спасокукоцький і Кукуєвицький замовкли.

Слово забрав Валера Галушкинський. Він розказав, як з батьками їздив машиною (у Валериних батьків був "Москвич") на Закарпаття. Поїздка була надзвичайно цікава, але, крім того, що весь час то "сідали" скати, то відмовляв мотор, Валера чомусь нічого згадати не зміг.

Вітасик Дяченко був на Київському морі. Купався і загоряв.

Галочка Білан і Светочка Черненко теж були на Київському морі, теж, купалися і загоряли.

Ляля Іванова була в санаторії.

Льоня Монькін і Ярик Божко теж були в санаторії.

Макароніна не була ніде. Вони одержували квартиру в новому будинку і робили ремонт.

Між іншим, Ігор Дмитруха одержав нову квартиру у тому ж будинку. І через це також нікуди не їздив, ціле літо був у Києві. Розказувати йому було нічого.

Котька аж смикався від нетерплячки. Так йому хотілося розповісти про себе, про свої пригоди. Таких пригод ніхто не пережив. Це вже було ясно, Ніхто!..

Скориставшись першою можливістю, коли на мить запанувала тиша, Котька нарешті одважився, набрав повні груди повітря й видихнув:

— А я...

Та Ігор Дмитруха раптом різко перебив його і, обернувшись до Тюті, спитав:

— А ти, Тютю, чого мовчиш? Ану розкажи про свої подвиги! А то вони і слова тобі сказати не дають. Га-ла-ла!.. Га-ла-ла!.. Ану розкажуй, не скромничай!

Тютя спалахнув, як світлофор червоним світлом:

— Ай!.. Які там подвиги! Ніяких подвигів...

Але від Ігоря Дмитрухи не так легко було відчепитися:

— Та ну! Не прибіднюйся. Не могло з тобою нічого цікавого не трапитися. Так не буває. Щоб за ціле літо — і зовсім нічого? Що ж ти — під скляним ковпаком сидів, чи що?

Тютя швидко-швидко заморгав своїми довгими дівчачими віями і здається, ще дужче почервонів (хоч далі червоніти вже нікуди):

— Ну... ну... я трохи був не втонув.

— О! — радісно, вигукнув Ігор Дмитруха. — Ти дивись! І мовчить! Ну, фрукт! Така пригода потрясаюча! Смертельно небезпечна! На грані життя! А він мовчить! Це ж... Ану розкажуй швидше!

— Ну... ну, я плавав на надувному матраці. А якісь хлопці почали балуватися. Полізли на матрац. Матрац перевернувся і... Там було з головою. Я захлинувся і... Якби не одна дівчинка, яка пропливала... Вона підштовхнула мене до матраца і...

— Ой! Ой, тримайте мене! — схопився за живіт Ігор Дмитруха. — Ой! Не можу! Ну, Тютя! Ну, артист! Звалився з матраца і пішов на дно. Може, це ти вночі плавав? Може, це ти з ліжка упав, а думав... Га-га-га! Дівчина його врятувала. Ну, Ну, Тютя! Га-га-га!

Спасокукоцький і Кукуєвицький дружно захихикали. Тютя лише мовчки схилив голову.

У Котьки щось обірвалося всередині. І якимсь незнайомо-тонким зривистим голосом він, хвилюючись, вигукнув:

— Ну, чого ви?! Ну! Ну, людина просто плавати не вміє. Що ж тут такого?

— Що?! — Ігор Дмитруха здивовано вирячився на Котьку, наче бачив його вперше в

житті. За всі п'ять років Котька не дозволив собі не те що заперечити Ігорю Дмитрусі, а й подивитися на нього несхвально.

— Хлопці! — після хвилиної паузи Ігор Дмитруха повільно обернувся до гурту. — Хтось тут щось сказав? Чи мені здалося?..

Дмитруха любив користуватися ефектними репліками з кінофільмів.

— Вам здалося, шеф! — поспішив запобігливо вигукнути Спасокукоцький.

— То просто продзижчала якась муха, — підхопив Кукуєвицький.

— А-а, тоді інша справа, — усміхнувся Ігор Дмитруха. — Ох, ті набридучі мухи! Дзижчать, коли не треба. Геть! — І він махнув рукою в бік Котьки, наче одганяючи муху.

Спасокукоцький і Кукуєвицький дружно зареготали. Котьку наче окропом ошпарило.

— Я... я сказав... що...

— Ти! — обірвав його Дмитруха. — "Сказав"! Двох слів до купи зв'язати не може, а теж ще лізе на трибуну. Захисник знайшовся! Сам такий же... Братці! Віднині у нас дві Тюті. Просто Тютя. І Тютя-Котютя. Киць-киць-киць. Га-га-га!

Це було саме те, чого завжди так боявся Котька.

Спасокукоцький і Кукуєвицький знову дружно зареготали.

Дівчата почали щось вигукувати, захищаючи Котьку і Тютю, але краще б вони вже мовчали — дівчачий захист, як відомо, ще більше підсилює образу для хлопця.

Тютя вдячними очима дивився на Котьку, і в тому погляді була жалюгідна радість, що він тепер не один. Саме так не раз уявляв собі Котька цей жахливий момент.

Ще не пізно було відступити, сказати, наприклад: "Та що ви! Та я просто... просто сказав, що не вміти плавати — це ганьба. А сам же я, ви ж знаєте, плаваю на розряд. Який же я Тютя?!" Чи щось у такому дусі. І Дмитруха пробачив би (він любить, коли перед ним схиляються). І все було б по-старому...

Але Котька нічого не сказав. Він тільки зціпив зуби і мовчки подивився Ігорю Дмитрусі прямо у вічі. І наче вперше його побачив — хвацького, самовпевненого, з нахабнуватими порожніми очима, в яких ніколи не тепліла людська доброта. І здивовано подумав: "Невже я хотів стати таким, як він? Мріяв про це..."

Більше він нічого подумати не встиг, бо в цю мить пролунав дзвінкий голос піонервожатої Клави:

— На урочисту лінійку шикуйся! По класах! Швиденько, швиденько! Розбирайтесь по класах!

І всі побігли шикуватися.

... А після ленінського уроку, на першій перерві, Котька при всіх рішуче підійшов до Тюті, обняв його за плечі й повів по коридору.

— Не бійся. Все... все буде гаразд, — червоніючи й збиваючись, гаряче заговорив він Тюті на вухо. — Я тебе навчу плавати. От побачиш! От... от побачиш! Приходь завтра в басейн. От приходь... Серйозно. А цирк ти любиш? От... От на зимові канікули приїдуть хлопці з села, де я був цього літа. І підемо в цирк. От я тобі одну річ розкажу

— захитаєшся... І взагалі, все буде гаразд! От побачиш!

Тютя лише кивав, червоний і розгублений, лякливо озирався на всі боки і, мабуть, не все розумів, що говорив йому Котька. Котька відчував, як здригаються Тютині плечі під його рукою.

Біля вікна в оточенні хлопців стояв Ігор Дмитруха, весело позирав на Тютю з Котькою і щось говорив.

Хлопці раз у раз вибухали реготом. Та Котька удавав, ніби не помічає цього. Він розумів — його чекають важкі часи.

Але Котька вирішив не здаватися...